

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA ELEKTRİK ÖZELLEŞTİRMELERİ RAPORU

HAZIRLAYAN

TMMOB ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI
47. DÖNEM ENERJİ ÇALIŞMA GRUBU

Ankara
Mart 2022

EMO 47. DÖNEM ENERJİ ÇALIŞMA GRUBU

Sicil No.	Adı Soyadı
3165	Teoman Alptürk
12109	Erhan Karaçay
9698	Tevfik Fikret Demirel
12504	Suat Yılmaz
14660	Halil Suat Türker
15907	Tarık Tarhan
19138	Engin Çakırkaptan

SUNUŞ

GİRİŞ

Özelleştirme, 1970'lerin sonunda başlayan kapitalist küreselleşme ile birlikte hayata geçirilen neo-liberal dönüşümün bir parçasıdır. Neo-liberal politikalarının temel amacı, yaşamın her alanının piyasalaştırılmasıdır. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi ve devamındaki ekonomik krizlerin gerekçesi, devletin ekonomiye fazla müdahil oluşu gösterilmişti. Kapitalist sistemin 79 krizinden çıkabilmesinin yolu olarak da devletin kamu adına yaptığı ekonomik ve sınai faaliyet alanlarını terk ederek özel sermayeye bırakması öngörülmüştür.

Elektrik enerjisinin özelleştirilmesi, gelişmekte olan ülkelere benzer şekilde, kapitalist emperyalist sistemin örgütlerinin ve yerli işbirlikçilerinin dayatması ile ülkemizde de gündeme gelmiştir.

Öncelikle kapitalist emperyalist sistemin örgütlerinden söz etmek gerekmektedir.

Dünya para sistemini tanımlayan Bretton Woods Anlaşmasının hayata geçmesi, 1945 yılı sonunda Dünya Bankası, 1946 yılında ise Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmasıyla sağlanmıştır.

Dünya Bankası aşağıdaki beş ayrı kurumdan oluşmaktadır.

- Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (The International Bank for Reconstruction and Development – IBRD),
- Uluslararası Kalkınma Birliği (The International Development Association – IDA),
- Uluslararası Finansman Kurumu (The International Finance Corporation–IFC),
- Çoktarafli Yatırım Garanti Ajansı (The Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA),
- Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (The International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID).

Diğer kurumlara üye olabilmek için öncelikle Dünya Bankası'na üye olma zorunluluğu söz konusudur.

Savaş sonrasında ABD emperyalizminin Truman Doktrini ve Marshall yardımlarıyla dünyada hegemonya oluşturma sürecinde, ülkemiz 1947 yılında Dünya Bankası'na, ardından aynı zamanlarda kurulan Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, NATO, OECD gibi örgütlere üye olmuştur.

IMF ve Dünya Bankasından sonra, 30.10.1947 tarihinde imzalanan Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) yürürlüğe girmiştir.

ICSID, 1965 yılında kendisine üye bir ülke ile bir başka üye ülkenin kişi ve kurumu arasında ortaya çıkabilecek yatırım anlaşmazlıklarının çözüm yeri olarak tasarlanarak kurulmuştur. ICSID bünyesinde, üstlendiği bu görevi yerine getirmek üzere "Uzlaşmazlık Paneli" ile "Tahkim Paneli" adı altında kurulmuş iki ayrı birim vardır. Ülkemiz bu Kuruma 1989 yılında üye olmuştur.

1985 yılında Kuruluş Anlaşmasını imzalayan ve 1988 yılında çalışmalarına başlayan çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency - MIGA) gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarını, ticari olmayan risklere karşı, garanti altına alarak korumak üzere kurulmuştur. Ülkemiz MIGA'ya 1988 yılında üye olmuştur

Dünya Bankası 1980'den sonra standart bir yapısal uyum programı oluşturarak az gelişmiş ülkelerin ekonomik politikalarının yönlendirilmesinde, büyük etkinlik sağlamıştır.

Ülkemiz 24 Ocak 1980 kararları ile ve 12 Eylül 1980 sonrası uygulamaları ile, küresel sistemin içine girmiş olduğu krize eklenerek, krize çözüm bulma yolunu tercih etmiştir. 24 Ocak kararlarının en önemli maddelerinden biri olan "devletin ekonomideki payının küçültülmesi" gereği, kamu malları ve işletmeleri sermaye tarafından vahşice yağmalanmıştır.

Uruguay Turu ya da Uruguay Raundu adı altında, 1986-94 yılları arasında, mal, hizmet, fikri mülkiyet hakları üzerine anlaşmalar sürecinde, GATT anlaşması kuruluşu, Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) dönüştürülmüştür. Raundu sonucunda 01.01.1995 tarihinde yürürlüğe giren Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) gündeme gelmiştir. Ülkemiz Dünya Ticaret Örgütüne 26.03.1995 tarihinde üye olunmuştur. GATS'ın imzalanması ardından, sağlık, eğitim, çevre, enerji, doğal kaynaklar, hukuk gibi 11 temel sektörü içeren düzenlemeler, iç hukuk düzenlememiz haline gelmiştir. GATS, TRIPS (fikri mülkiyet) anlaşması gibi bir dizi anlaşmayı gündeme getirmiştir.

ABD emperyalizmi yanı sıra Avrupa Birliği emperyalizmi, dünya enerji pazarını kontrol etme çabalarında ülkemize rol biçmişlerdir. AB'de 1998 yılından bu yana tüm üye ülkelerde enerji sektörünün piyasalaştırılması çalışmaları kapsamında önce ayrı faaliyet alanlarına bölünmesi, devamında da her bir bölümün özelleştirilmesi çalışmaları yapılmıştır. Avrupa Birliği-Türkiye Ortaklık Konseyi kararı gereği, ülkemiz ile Avrupa arasında, GATS artı denilen hizmet ticareti anlaşması müzakereleri söz konusu olmuştur. Avrupa Birliği adaylık sürecinde, enerji güvenliği, arz güvenirliliği ve kaynak yeterliliği açısından, özelleştirme politikaları dayatılmıştır.

Elektrik piyasası kanunu AB ile entegrasyon süreci doğrultusunda AB elektrik direktifini esas alarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda piyasalaşma süreci AB ile paralel yürütülmüştür. Elektrik dağıtım ve üretiminde gerçekleştirilen ve öngörülen özelleştirmelerde, AB ile uyum müzakereleri uyarınca, elektrik sektörünün serbestleştirilmesi şartının bir gereği olarak gündeme gelmiştir.

Ülkemizde de özelleştirmenin amaçları; varlıkların verimli işletilmesi, maliyetlerin düşürülmesi, Elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve arz kalitesinin artırılması, kayıp/kaçak da azaltma sağlanması, yenileme ve genişleme yatırımlarının özel sektör tarafından yapılması, rekabet sonucu sağlanan faydaların tüketicilere yansıtılması olarak açıklanmıştır.

Devletin üretimden çekilerek, asli görevi olan alanlara yoğunluk vermesi olarak gösterilmeye çalışılsa da, geçen yıllarda ortaya çıkan sonuç; işsizliğin artması, eşitsizliğin derinleşmesi, sosyal ve ekonomik dokunun zarar görmesi, göçlerin yaşanması, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve altyapı gibi temel yurttaşlık haklarının piyasalaştırılması, kamu hizmetlerinden yoksun kalma olarak görülmüştür.

Ülkeyi pazar, Devleti tüccar, yurttaşı müşteri olarak gören küresel kapitalizmin uygulayıcıları, Avrupa Birliği'ne uyum yasaları adı altında getirdikleri düzenlemelerle eğitimden sağlığa her alana yayılan özelleştirme uygulamalarında bugün sıra suya, toprağa, ormanlara, kıyılara gelmiştir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

GİRİŞ

1- CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINA YAKLAŞIRKEN ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNÜN MEŞRUTİYET'TEN GÜNÜMÜZE KADAR TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1 Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar yabancı imtiyazlar dönemi (1876-1923)

1.2 İmtiyazlar, Belediyeler, Devlet ve dağınık uygulamalar dönemi (1923-1930)

1.3 Devletçi dönem (1930-1940)

1.4 2. Dünya savaşının etkilediği Devletçi dönem (1940-1950)

1.5 Özel sektörü teşvik ve imtiyazlı yerli şirketler dönemi (1950-1960)

1.6 Planlı kalkınma, TEK ve Belediyeler (yarı tekel) dönemi (1960-1982)

1.7 Devlet tekeli, tüm faaliyetlerinin TEK' na bağlı olduğu dönem (1982-1983)

1.8 Özelleştirme başlangıç dönemi (YİD, Yİ, İHD, Otoprodüktör) (1984-2001)

1.9 Elektrik piyasa kanunu ve piyasa dönemi (2001-2015)

1.10 Serbest (rekabetçi) piyasa dönemi (2015-

2-ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNDEKİ ÖZELLEŞTİRMELERİN ANAYASAL DAYANAĞI

3- ELEKTRİK DAĞITIM (TEDAŞ) BÖLGELERİ ÖZELLEŞTİRMELERİ

4- ELEKTRİK İLETİM (TEİAŞ) BÖLGELERİ ÖZELLEŞTİRMELERİ

5- ELEKTRİK ÜRETİM (EÜAŞ) SANTRALLERİ ÖZELLEŞTİRMELERİ

6- ELEKTRİK ÜRETİM BEDELİ

7- ELEKTRİK DAĞITIMI VE PERAKENDE SATIŞINA İLİŞKİN HİZMET KALİTESİ

8- ENERJİDE TOPLUMSAL YARAR VE KAMUSALLIK

9- SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA

1- CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINA YAKLAŞIRKEN ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNÜN MEŞRUTİYET'TEN GÜNÜMÜZE KADAR TARİHSEL GELİŞİMİ:

Meşrutiyet'ten günümüze kadar Türkiye'deki elektrik enerjisi sektörünün tarihsel gelişimi 10 dönemde incelendiğinde;

1. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar yabancı imtiyazlar dönemi (1876-1923)
2. İmtiyazlar, Belediyeler, Devlet ve dağınık uygulamalar dönemi (1923-1930)
3. Devletçi dönem (1930-1940)
4. 2. Dünya savaşının etkilediği Devletçi dönem (1940-1950)
5. Özel sektörü teşvik ve imtiyazlı yerli şirketler dönemi (1950-1960)
6. Planlı kalkınma, TEK ve Belediyeler (yarı tekel) dönemi (1960-1982)
7. Devlet tekeli, tüm faaliyetlerinin TEK' na bağlı olduğu dönem (1982-1983)
8. Özelleştirme başlangıç dönemi (YİD, Yİ, İHD, Otoprodüktör) (1984-2001)
9. Elektrik piyasa kanunu ve piyasa dönemi (2001-2015)
10. Serbest (rekabetçi) piyasa dönemi (2015-

1.1 Meşrutiyet' ten Cumhuriyet' e kadar yabancı imtiyazlar dönemi (1876-1923)

1727'de kurulan matbaada basılan ilk eserde, Katip Çelebinin Cihannümasına İbrahim Müteferrikanın eklediği mıknaş konusu dışında, elektrik ile ilgili günümüze kadar tespit edilmiş yazılı kayıtlara göre, ülkemizde elektrik konusunda yazılmış ilk kitap, tersane ve donanmanın geliştirilmesi amaçlı kurulan teknik okul mühendishanede, Fen dersleri ve Fransızca dersleri veren Yahya Naci efendinin 1812 yılında Fransızca'dan çevirdiği 17 yapraktan oluşan "risale-i seyyale-i berkiyye" adlı el yazmasıdır. Ülkemizde basılı ilk elektrik metni ise, mühendishane baş öğretmeni İshak efendinin, Mecmua-i Ulum-u Riyaziyye adlı eserinin 4. cildinde, elektrik konusunu anlatan metindir ve bu kitap ilk kez 1834 te basılmıştır. Ancak kitapta verilen bilgiler yazıldığı tarihten en az 80 yıl öncesine ait bilgiler ve uygulamalardır. Kuruluşu ve uygulaması 1839 başlayan telgraf, ilk olarak 19 Ağustos 1855 İstanbul Soğukçeşme'den Edirne'ye çekilerek haberleşme gerçekleşmiş, bu tarihten sonra 1855 de Avrupa ile telgraf haberleşmesi başlamıştır. 1880 yılından itibaren de Darüşşafaka lisesi programına elektrik dersi konularak ilk defa bir okulda elektrik eğitim konusu yapılmıştır. 1881 yılında İstanbul yeni cami ve Soğukçeşme'deki eski telgraf binası arasına çekilen tek telli telefon hattı ülkemizdeki ilk telefon hattıdır.

1888 yılında Tersane-i Amire Elektrik fabrikası müdürü binbaşı Raif efendi tarafından, zırlı gemilerin iç aydınlatmaları ve dinamo makinesiyle çalışan gemi projektörleri imal edilmiş ve dinamo ile üretilen elektrikten, (dersaadet) İstanbul'daki sanatkarlar, sanayide galvanizleme,

nikel kaplama, gümüşle kaplama konularında faydalanmışlardır. 1889 yılından sonra İstanbul'da Osmanlı Bankası ve bazı müesseseler kendi imkanlarıyla binalarında elektriği kullanılmaya başlamışlardır.

Elektrikten faydalanarak, tıpta hastalıkların tedavisinde kullanılan röntgeni, İstanbul'da Galatasaray lisesi öğretmenlerinden mösyö İzvar cerrahi uygulamalarda kullanmıştır.

1902 yılında Mersin'in Tarsus ilçesinde ilk defa bir su değirmenin tahrik gücü ile 2 kW'lık dinamoyla (hidroelektrik enerji mikro santral) elektrik üretilmiş. Daha sonra 80 kW'lık jeneratör kullanılarak üretilen elektrik, Tarsus'ta aydınlatmada kullanılmıştır.

1910'lu yıllardan başlayarak, yabancı şirketlerle yapılan imtiyaz anlaşmalarıyla santraller kurdurulmuş, İstanbul'da 1910 yılında, ilk lisans Macar şirketi "Ganz"a verilmiştir.

İstanbul'da ulaşımda ilk elektrik kullanımı 16 Ağustos 1913 tarihinde Tünel ile Şişli arasında işletmeye alınan tramvay hattında kullanılmış ve elektriği Kabataş'a kurulan geçici santralde üretilmiştir.

Büyük ölçekli üç türbin jeneratör grubu ve altı buhar kazanından oluşan kömürle çalışan ilk termik santral, İstanbul halicte Silahtarağa'da Şubat 1914 yılında (Macar Ganz A.Ş. ve Banque de Bruxelles ortaklığınca oluşturulan) Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi tarafından yapımı tamamlanan Silahtarağa Elektrik Santralidir ve yılda 50 milyon kWh elektrik üretmekte 50 bin ton kömür tüketmektedir.

İstanbul Avrupa yakası şebekesinde kullanılan elektrik 10 kV yüksek gerilimle iletilip, transformatörlerle düşürülen gerilim bir faz 110 V, üç faz 190 V olarak kullanılmıştır.

Ankara'da elektrik ilk kez 1921 yılında aydınlatmada kullanılmış, (Alman MAN ve AEG şirketlerince) dizel jeneratörlerle sokakların aydınlatılmasına başlanmıştır.

1884 yılında Osmanlı Devleti'nde kamu hizmeti ile ilgili imtiyazların gazetelerde ilan edilmesi ve teklif verenler arasından en uygun teklifi verene imtiyaz verilmesi konusunda 1882 tarihli Padişah İradesi bulunmaktadır.

Tablo 1: 1860–1918 Yılları Arasında Gaz ve Elektrikle Aydınlatma Amacıyla Kurulan Şirketler

Şirket Adı	Yılı	Merkezi	Sermayesi (Osmanlı Lirası)
Osmanlı Gaz Şirketi	1862	Londra	110.000
Beyrut Gaz Anonim Şirket-i Osmaniyyesi	1887	Beyrut	35.200
Dersaadet Tenvirât Şirket-i Osmaniyyesi	1888	İstanbul	165.000
Üsküdar ve Kadıköy Gaz ve Elektrik Şirket-i Tenviriyye-i Osmaniyyesi	1891	İstanbul	264.000
Şam Elektrikli Tramvay ve Tenvirat-ı Elektrikiyye Osmanlı Anonim Şirketi	1904	İstanbul	110.000
Selanik ve İzmir Tenvirat ve Kudret-i Elektrikiyye Anonim Osmanlı Şirketi	1905	İstanbul	110.000
Beyrut Tramvay ve Elektrik Şirket-i Osmaniyyesi	1906	Beyrut	264.000
Dersaadet Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi	1911	İstanbul	528.000
Bağdat Elektrikli Tramvay ve Tenvirât ve Kudret-i Elektrikiyye Anonim Osmanlı Şirketi	1912	Londra	3.415
Bursa Şehri Tramvay ve Tencir-i Elektriki ve Kuvve-i Elektrikiyye Osmanlı Anonim Şirketi	1915	Bursa	50.000
Edirne'nin Tenvirâtı ve Elektrikli Tramvay	1909	Edirne	-
Adana Elektrik ve Elektrikli Tramvay Şirketi	1913	Adana	-
Haleb Elektrik ve Elektrikli Tramvay Şirketi	1914	Haleb	-

Meşrutiyet döneminde, imtiyaz verilen yabancı sermaye ve bazı belediyelerin ürettiği elektrik o yıllarda dünya fiyatlarının çok üstünde satılmıştır.

Sanayi devriminin Osmanlı sanayisine etkilerinde önemli olan bir diğer olay **1838 yılında İngiltere ile imzalanan Baltalimanı Ticaret Antlaşması**'dır. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti'nin sanayileşmiş ülkeler ile ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Ardından Fransa ve diğer Avrupa ülkeleriyle de benzer anlaşmalar yapılmasıyla ülke ve ekonomi Avrupa'nın sanayi ürünleri için açık pazar haline gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Avrupa malları Osmanlı pazarına girmiş ve rekabet edemeyen loncalar güçlerini kaybetmeye başlamışlardır. Ticaretin serbestleşmesi sonucu esnafın üretim ve satıştaki tekel haklarının kaldırılmasıyla eski tekniklerle çalışan bir kısım esnaf loncaları dağılmıştır. Ancak yeni teknik gelişmelere ayak uyduranlar faaliyetlerine devam edebilmişlerdir. İkame mal üreten fabrikalarla rekabet edemeyen esnaf birliklerinin dağılmasına karşın tamamlayıcı mal üreten ve kuruluş aşamasında bulunan fabrikalarla esnaf birliklerinin uyumlu olduğu ve mal alışverişlerinin teşvik edildiği gözlenmektedir.

Sanayileşme sürecinde devlet ve özel sektör birtakım yatırımlar yapmış ancak deneyimsizlik, bilgi yetersizliği ve Avrupa'dan gelen ürünlerle rekabet edememe gibi nedenlerle açılan fabrikalar kapanmak zorunda kalmıştır. Bunun yanında Kırım Savaşı'nın bütçeye getirdiği yük ve dış borçlanma nedeniyle devlet eliyle kurulan sanayileşmenin terk edilerek özel girişim tarafından yapılan yatırımlar desteklenmeye başlanmıştır.

1.2 İmtiyazlar, Belediyeler, Devlet ve dağınık uygulamalar dönemi (1923-1930)

Lozan Barış Anlaşması sonrasında 1920'li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında kalan 389 belediyenin sadece dördünde elektrik üretimine geçilmiş ve bunların da üçü imtiyaz verilmiş şirketlerin elindeydi. İmtiyaz hakkı Osmanlı Devleti döneminde verilmişti ve Cumhuriyetin kurulmasından sonra da belediyelerde altyapı büyük ölçüde eksikti.

Ankara'da elektrik ilk kez 1921 yılında aydınlatmada kullanılmış jeneratörlerle sokaklar aydınlatılmış ve ilk elektrik santrali 1925 yılında Ankara belediyesi tarafından Bentderesin'de kurulmuş ve 35 kW doğru akım dinamosundan elde edilen elektrik Ankara belediyesinin Anafartalar caddesindeki binasında ve bazı evlerde kullanılmıştır.

1930 yılına gelindiğinde 9 büyük şehir İstanbul, Adana, Ankara, Bursa, İzmir, Kayseri, Konya, Samsun, Trabzon'da elektrik şirketleri etkinlik göstermekteydi.

İlk yerli sermaye ile kurulan ve hidroelektrik santrallerinden olan 1 MW gücünde ve 3 GWh'lık yıllık üretime sahip, 35 km hava hatlarıyla, Akçaabat-Trabzon arasında 1929 yılında faaliyete geçen Visera Hidroelektrik Santrali'dir.

İmtiyaz verilmiş yabancı kuruluşların faaliyet göstermesi nedeniyle 1930'lara kadar bir dağınıklık dönemi yaşanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu 1923 yılında kurulu güç 33 MW' tır. 1930 yılından itibaren endüstrinin gelişmesiyle birlikte elektrik enerjisi aydınlatma dışında da kullanılmaya başlamıştır.

1.3 Devletçi Dönem (1930-1940)

Gelişmeler doğrultusunda elektrikle ilgili faaliyetlerin merkezi bir yönetim tarafından yürütülmesi ilkesi ağırlık kazanmış ve imtiyaz hakkını elinde bulunduran şirketlerin elindeki tesisler satın alınmıştır. Devletçi bir politikaya geçişte ülke iç nedenlerinin yanında dünyada 1929 yılında baş gösteren Büyük Ekonomik Bunalım ve diğer ülkelerde de devletçi politikaların ağırlık kazanması etkili olmuştur.

1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu ile nüfusu 2000 üstündeki tüm yerleşimlere belediye kurulması için idari düzenleme yapılmış,

1932 yılında Atatürk'ün önderliğinde Bayındırlık Bakanlığına bağlı olarak su ile ilgili işler başlatılmış,

1933 yılında 2301 sayılı kanunla Belediyeler Bankası (1944 yılında adı iller bankası olarak değiştirilmiştir) kurulmuş,

Türkiye'nin enerji ihtiyacını belirlemek, su ve diğer enerji kaynakları ile ilgili inceleme ve araştırmalar yapmak amacıyla 1935 yılında 2819 sayılı "Elektrik İşleri Etüt Dairesi Teşkiline Dair Kanun" ile EİEİ Elektrik İşleri Etüt İdaresi kurulmuştur. Dönemin en önemli projeleri Seyhan, Sarıyar, Hirfanlı, Kesikköprü, Demirköprü ve Kemer Barajları ve HES'leridir. 1940 yılına kadar 28 adet hidroelektrik santral kurulmuş,

Bankacılık, maden arama ve işletme, termik santral kurarak elektrik üretim ve dağıtım faaliyetlerinde bulunmak amacıyla da 1935 yılında 2805 sayılı "Eti Bank Kanunu" ile de Etibank kurulmuş,

Aynı dönemde kurulmuş olan Etibank ve İller Bankası ise küçük ölçekli hidroelektrik santrallerin inşası, köy ve kasabaların elektrifikasyonu ile ilgili işleri yürütmüştür.

Tablo 2: Bu Dönemde Devletleştirilen Elektrik Şirketleri

Şirketin Adı	Yıl	Kanun Maddesi	Devredilen Kuruluş
Adana Elektrik Türk Anonim Şirketi	05.07.1939	3688	Adana Belediyesi
Ankara Elektrik Türk Anonim Şirketi ¹⁴⁹	05.07.1939	3688	Ankara Belediyesi
Bursa ve Müttehid Elektrik Türk Anonim Şirketleri ¹⁵⁰	05.07.1939	3689	Bursa Belediyesi
İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi	22.06.1938	3480	İstanbul Elektrik İşleri Umum Müdürlüğü
İzmir Tramvay ve Elektrik Şirketi	14.07.1942 ¹⁵¹	2647	İzmir Belediyesi
Mersin Elektrik Türk Anonim Şirketi	05.07.1939	3689	Mersin Belediyesi

1.4 2. Dünya savaşının etkilediği Devletçi dönem (1940-1950)

Bu dönemdeki gelişme İzmir'de kurulu İzmir Tramvay ve Elektrik Şirketi'nin 1942 yılında millileştirilmesi ve İzmir Belediyesi'ne devredilmesidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeleri iki döneme ayıran Korkut Boratav'a göre 1946–1953 yılları arası olan ilk dönemin özelliği 1930'lu yıllardaki "kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı, dış açıkların kronikleşmeye başladığı, dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımları ile ayakta duran bir ekonomik yapının yerleşmesi" dir. Savaşın bitmesiyle birlikte diğer sektörlerde olduğu gibi elektrik sektöründe de çalışmalara yeniden başlanmıştır.

1945 yılında Savaş Sonrası Kalkınma Plan ve Programı hazırlanmıştır. Bu kapsamda en önemli çalışma 1948 yılında Zonguldak Çatalağzı Termik Santrali'nin kurulmasıdır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında pek çok Avrupa ülkesinde özel sermaye elinde bulunan elektrik dahil kamu hizmeti sayılan bazı alanlardaki mal ve hizmetler kamu işletmeleri tarafından üretilmeye başlanmıştır.

Savaş süresince ve sonrasında yaşanan sıkıntılara rağmen 1950 yılında elektrik üretimi 790 GWh seviyesine çıkmış ve nüfusun %23' üne elektrik sağlanmıştır. 1950 yılında toplam kapasite içerisinde hidroelektriğin payı 18MW kurulu güç ile %4,4'e ulaşmıştır.

1.5 Özel sektörü teşvik ve imtiyazlı yerli şirketler dönemi (1950-1960)

“Bu dönemin ekonomi politikası, karma ekonomik yapı içerisinde özel sektöre ağırlık vermek ve yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek ilkesine dayandırılmış, enerji politikası da bu ilke ile biçimlenmiştir. Özel sektörün istenmesine karşın, kamu işletmeciliğinin de geliştirildiği karma bir dönem olmuştur.”

Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi ve büyük hidroelektrik santrallerin kurulması amaçlandığından 1953 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) kurulmuştur. DSİ 18.12.1953 yılında 6200 sayılı “Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak kurulmuştur. “Yerüstü ve yeraltı sularının tek ve çok amaçlı kullanımı, baraj ve hidroelektrik santrallerin planlanması, projelendirilmesi, inşa edilmesi ve yönetiminden” sorumludur. “Hidroelektrik potansiyelin elektrik üretiminde değerlendirilmesi için projelerin ön inceleme, master plan, planlama ve kesin proje çalışmaları kamu adına EİEİ ve DSİ genel müdürlüklerince gerçekleştirilmektedir.” DSİ, günümüzde de su gücü potansiyelini değerlendirerek hidroelektrik santral kurma ve işletme faaliyetlerinden sorumlu kuruluştur.

1953 yılında Seyhan Barajı üzerine kurulu hidroelektrik santralından üretilen elektriğin dağıtımı için imtiyaz hakkı verilen ve kamu iştiraki olan Çukurova Elektrik AŞ ile 1956 yılında Antalya ve havalisinde imtiyaz hakkı verilen Kepez Elektrik AŞ' den oluşan imtiyazlı bölgesel şirketler; Çukurova Elektrik Anonim Şirketi, ÇEAŞ' nin kurulmasına Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın 4/12915 sayılı kararıyla 20.11.1952 tarihinde izin verilmiş, ÇEAŞ' nin takipçisi olarak 1956 yılında 9410 Sayılı Kanun ile Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri Türk Anonim Şirketi kurulmuştur.

Bu dönemde ayrıca nükleer enerjiyle ilgili olarak 1956 yılında 6821 sayılı kanun ile Atom Enerjisi Komisyonu Genel Sekreterliği kurulmuştur. (Ancak bu kurum 1982 yılında da 2690 sayılı kanun ile Başbakanlığa bağlı olarak TAEK adı ile yeniden yapılandırılacaktır.)

1.6 Planlı kalkınma, TEK ve Belediyeler (yarı tekel) dönemi (1960-1982)

1963 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, ETKB, “...enerji ve tabii kaynaklarla ilgili hedef ve politikaların, ülkenin savunması, güvenliği ve refahı, ulusal ekonominin gelişmesi ve güçlenmesi doğrultusunda tespitine yardımcı olmak, enerji ve tabii kaynakların bu hedef ve politikalara uygun olarak araştırılmasını, geliştirilmesini, üretilmesini ve tüketilmesini sağlamak...” amacıyla kurulmuş,

“Ülkemizde uzun yıllar enerji sözcüğü elektrik enerjisi ile eş anlamda anlaşılmış, hatta 1953 yılında yapılan ilk İstisari Enerji Kongresi de sadece elektrik enerjisi konularını kapsamıştır.” Genel enerji üzerinde hakiki manada ilk olarak beş yıllık plan çalışmaları sırasında durulmuştur.

1965 yılında kurulan YSE, Yol Su Elektrik Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında köy elektrifikasyonu da vardır. TEK'in kuruluşundan sonra da, YSE özellikle ulusal şebekeden uzak dağ ve orman köylerindeki akarsu potansiyelini değerlendirmek amacıyla çok küçük kapasiteli hidrolik santraller kurulması konusunda faaliyet göstermeyi sürdürmüştür. (Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nın 1983 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı'na katılması sonrasında, YSE, Toprak Su ve Toprak İskan Genel Müdürlüklerinin 1985 yılında birleştirilmesiyle kurulan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında “Küçük akarsular ile güneş, rüzgâr ve diğer enerji kaynakları ve tesislerinden faydalanılarak köylerin elektrikleştirilmesi için tesisler yapmak, yaptırmak” maddesi de yer almıştır. Bu kurum 2005 yılında kapatılmıştır.)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın en önemli hedefi olan ve elektrik işlerinin (üretim, iletim ve dağıtım) tek elden yönetilmesini amaçlayan TEK' nin kurulması gerçekleştirilememiştir. Ülkemizde artan üretim, iletim ve dağıtım ihtiyaçları kurumsal bir yapıyı gerekli kılmış bu ihtiyaçtan dolayı 1970 yılında yürürlüğe giren TEK yasası ile Türkiye Elektrik Kurumu, **Elektrik sektöründe faaliyette bulunan en etkin kamu işletmesi olarak kabul edilen ve daha önce kurulması planlanan TEK 1970 yılında kurulmuştur.**

TEK, 1970 yılında 1320 sayılı "Türkiye Elektrik Kurumu Kanunu" ile kurulan elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve satışı alanlarında hizmet vermekle görevli bir İDT olarak kurulmuştur. TEK, tüzel kişiliği haiz, idari ve malî özerkliğe sahip sorumluluğu sermayesi ile sınırlı olan kuruluştur. TEK' nin kurulmasıyla elektrik üretimiyle uğraşan Etibank, EİEİ ve DSİ gibi kuruluşların elektrik ile ilgili faaliyetlerinin tek elde toplanması amaçlanmıştır.

TEK' nin kurulmasıyla Etibank, DSİ, İller Bankası ve belediyelere ait olan santraller bu kuruma devredilmiş ancak belediyelere ait iletim ve dağıtım şebekeleri olduğu gibi kalmıştır. 1982 yılında 2705 sayılı kanunla elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımının tek elde toplanması kararıyla faydaları göz önüne alınarak belediyelerin üretim, iletim ve dağıtım tesisleri de TEK'na devredilmiştir.

TEK' nin kurulmasıyla birlikte genellikle üretim alanlarının tüketim alanlarından çok uzakta olduğu hidroelektrik projeler için çok önemli olan enterkonnekte sistem geliştirilmiştir.

Türkiye'nin Keban (1330 MW), Karakaya (1800 MW), Atatürk (2400 MW), Altınkaya (700 MW), Oymapınar (540 MW) gibi birçok büyük projesi bu dönemde projelendirilmiş veya gerçekleştirilmiştir.

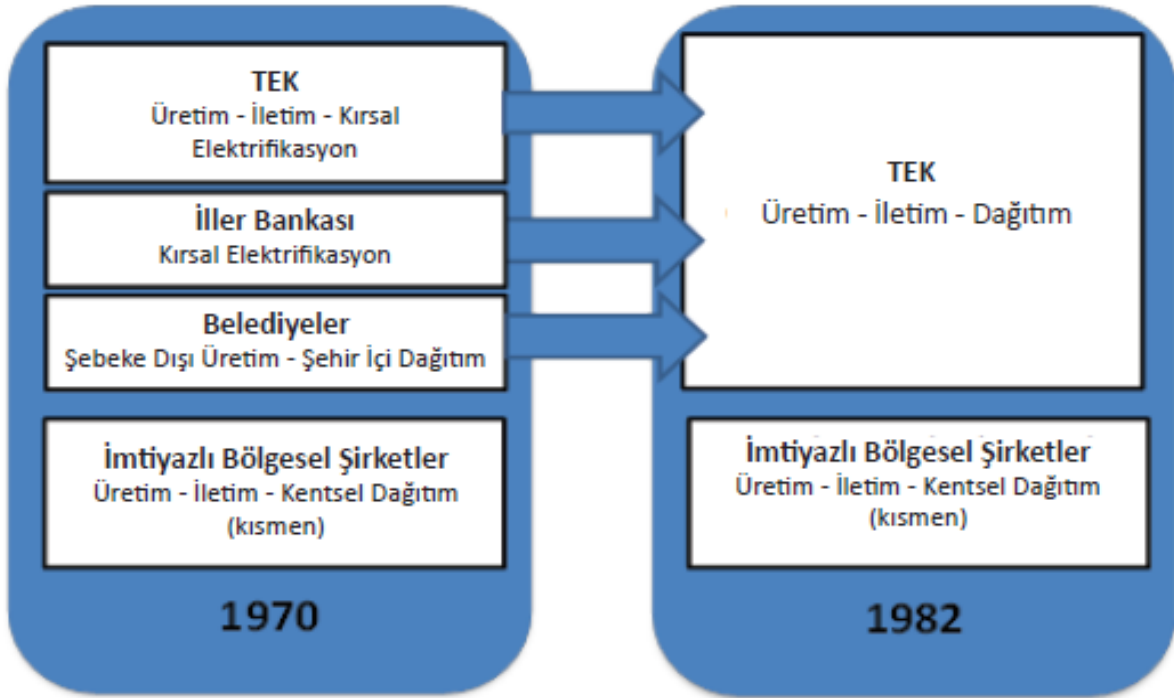
Bu dönemde hidroelektrik projeler altın çağını yaşamış ve dönem sonunda hidroelektriğin 3082 MW kurulu güç ile toplam üretim içindeki payı %53'e ulaşmıştır.

1.7 Devlet tekeli, tüm faaliyetlerinin TEK'na bağlı olduğu dönem (1982-1983)

1982 yılında, askeri yönetim döneminde, belediyelerin elindeki elektrik dağıtım şebekeleri 1982 yılında 2705 sayılı kanunla elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımının tek elde toplanması kararıyla TEK bünyesine katılmış, böylece Elektrik Sektöründe çok kısa süreli bir Kamu tekeli dönemi yaşanmıştır.

Bu dönemde sadece 157 MW kurulu güç sisteme ilave edilebilmiştir.

Sovyetler Birliği'nden de elektrik satın alınmıştır.

Şekil 1: 1983 yılı ve öncesi Elektrik Sektörünün Yapısı

1980 yılındaki askeri darbe sonrasında 1983 yılına kadar askeri yönetim hükümette olmuştur. 1983 yılındaki iktidar değişikliğinin de etkisiyle serbestleşme faaliyetlerine girişilmiş ve kamu mülkiyetinde olan sektörler tamamen veya kısmen özel sektör işletmelerine de açılmaya başlanmıştır.

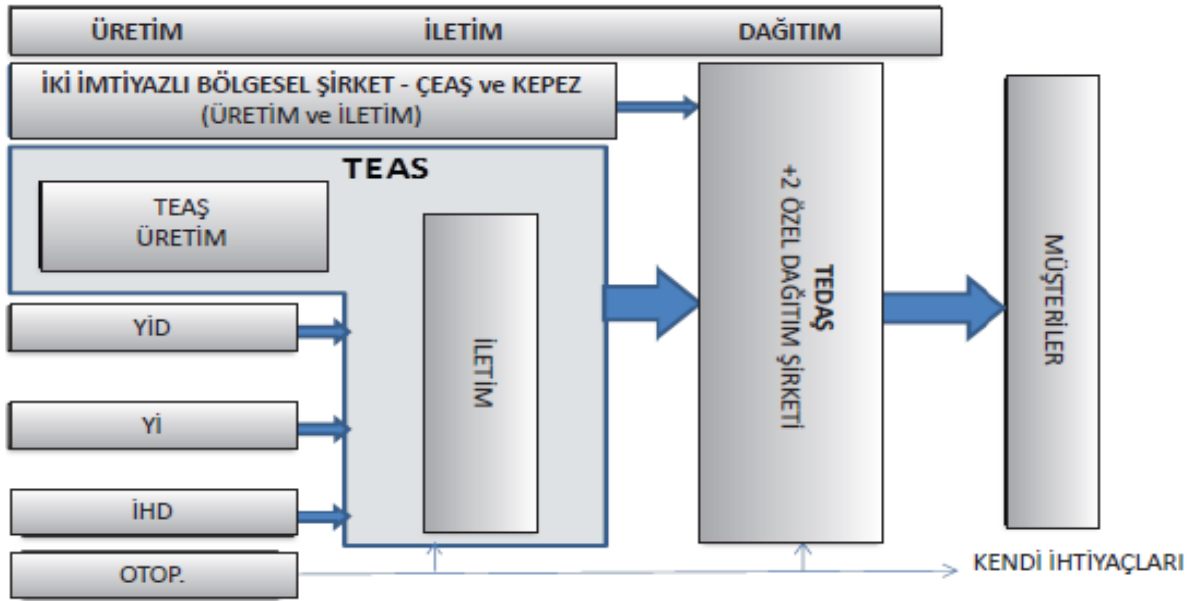
1980 sonrası sanayideki gelişmelerin Yakup Kepenek'e göre iki önemli niteliği vardır: "Birincisi, devletin sanayiye yatırım yapmaması, elindeki sanayi tesislerini de hızla elinden çıkarması; özelleştirmesidir. İkincisi de buna bağlı olarak sınaî yatırımların ve üretimin esas olarak serbest piyasa koşullarına terk edilmesidir."

1980 sonrası Türkiye'de uygulanan enerji politikaları, dünyadaki gelişmelere bağlı olarak şekillenmiş ve Dünya'da Elektrik piyasasındaki dikey bütünlük kamu tekelleri modeli 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol krizlerine kadar sorunsuz yürümüş, elektriğin arzında istikrar devam ettiğinden elektrik tüketicilere güvenilir bir şekilde sunulmuştur. Ancak bu iki kriz ile petrol fiyatlarının aşırı artması sonucu dünyadaki elektrik enerjisi üretiminde maliyetler artmış, petrolün ucuz olduğu anlayışı yıkılmıştır. Ayrıca azalan elektrik talep artışı ve fiyatlarının artması da bu dönemin diğer olumsuz gelişmeleridir. Böylece petrole dayalı elektrik üretiminden kaçış başlamış, bu nedenle alternatif enerji kaynakları ile elektrik üretimine hız verilmiş ve kamu kaynaklarının yeni yatırımlar için yetersiz kalması sonucunda özelleştirme modelleri geliştirilmiş ve Dünyada özellikle 1970' li yılların sonlarına doğru, "Keynesyen makro iktisadi" görüşe karşı ve liberal ideolojinin "bırakınız yapsınlar" ilkesine bağlı, temeli klasik iktisat öğretisine dayanan fakat birçok yönden bu öğretiyi eleştirip, hem de yeniden yorumlayan yeni iktisat politikaları ortaya çıkmıştır. Bu akımlar, liberalizmin yeniden gelişip, onun bir parçası olarak özelleştirme düşüncesinin tüm Dünya'ya yayılmasını sağlamıştır.

1.8 Özelleştirme başlangıç dönemi (YİD, Yİ, İHD, Otoprodüktör) (1984-2001)

Bu dönemde Dünya’da elektrik enerjisi sektöründeki en önemli özelleştirme uygulamaları İngiltere’de başlamış, Margaret Thatcher Hükümeti enerji kanununu 1983’de çıkarmış ve 1984’de içinde Galler bölgesi de bulunan 12 bölgede elektrik dağıtımını özelleştirilmiştir. Bu özelleştirmelerde tüm kamu hisseleri satılmış olup, halen Londra Borsasında işlem görmektedir.

Türkiye’de 1930’lu yıllarda devlet tarafından satın alınarak kamulaştırılan şirketlerden sonra imtiyaz verilen ÇEAŞ ve Kepez dışında 1982 yılına kadar elektrik üretiminde özel girişim söz konusu olmamıştır. 1982 yılından itibaren özel sektöre elektrik üretimi yolu açılmış böylece YİD modeli geliştirilmiştir. Kayseri’de Tohma Hidroelektrik Santrali için başvuru yapılmış, gerekli izin verilmesine rağmen finansman temini sıkıntıları nedeniyle santral kurma izni iptal edilmiştir.

Şekil 2: 2000 yılında Elektrik Sektörünün Yapısı

1984 yılında ise 3096 sayılı “Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun” ile TEK dışında kalan özel sektör işletmelerinin de elektrik üretim, iletim ve dağıtım faaliyetiyle uğraşmalarına izin verilmiştir.

Özel sektörün elektrik üretimindeki faaliyetleri termik, hidroelektrik ve rüzgâr santralleri şeklindedir ve bunlar YİD, Yİ ve İHD yatırımları kapsamında gerçekleştirilmektedir.

1970 ve 1983 yılları arasında elektrik enerjisi yatırımlarında özellikle de hidroelektrik santral yatırımlarında genellikle kamu hakimiyeti söz konusudur. Dönemin sonlarında ortaya çıkan elektrik arz eksikliği ve kamu kaynaklarının yeni yatırımlar için yetersiz kalması sonucunda TEK tekeli kaldırılmış, sektörün özel girişimcilere açılmasına karar verilmiş ve **3096 sayılı Kanun ile Yap İşlet (Yİ), Yap İşlet Devret (YİD), İşletme Hakkı Devri (İHD) ve Otoprodüktör modelleri ile özel teşebbüsün yatırım yapması teşvik edilmiştir.**

Ancak son yıllarda açığın giderilebilmesi için başvurulan bu modeller ciddi bir planlama sürecinden geçirilmeden uygulamaya konulmuş ve 17 yıl boyunca sadece kurulu güçleri toplamı 980 MW ve ortalama üretimleri toplamı 3908 GWh/yıl olan 18 adet hidroelektrik santral projesi YİD modelinde, 29.80MW kurulu gücünde ortalama üretimi 50 GWh/yıl olan 1 adet proje İşletme Hakkı Devri modelinde işletmeye alınmıştır. 499.45 MW kurulu gücünde ve 1921 GWh/yıl ortalama üretime sahip 23 adet proje ise otoprodüktör statüsünde sözleşme imzalanmış ve çeşitli kademelerde çalışmalarını yürütmüştür.

1989 yılında Kayseri ve çevresinde Kayseri ve Civarı Elektrik AŞ ve İstanbul Anadolu Yakası'nda AKTAŞ Elektrik AŞ elektrik üretim, iletim ve dağıtımıyla görevlendirilmiş, daha sonra bunlar TEK ile İşletme Hakkı Devir Sözleşmesi imzalamıştır. TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası (EMO), AKTAŞ ile yapılan sözleşmelerin hukuka aykırı olmasının, işletme hakkı devir bedeli ve mahsuplaşmayı da içeren usulsüzlüklerin, yargının verdiği sözleşme iptaline ilişkin kararların gereğinin yıllarca yerine getirilmemesinin takipçisi olmuş, yargı yoluna başvurmuş, nihayetinde AKTAŞ'nin sözleşmesi feshedilerek, İstanbul Anadolu Yakası elektrik hizmetleri 2002 yılında kamu tarafından geri alınmıştır.

1990'lı yıllarda elektrik sektöründe yeterli yatırımın yapılamaması nedeniyle ülkemiz elektrik enerjisi arz-talep dengesinde kritik bir dönemden geçmiştir.

1993 yılında, bir sermaye grubunun, halka açık bir şirket olan ÇEAŞ'nin kontrolünü ele geçirmesi ve şirketin içinin boşaltılması söz konusu olmuş, benzer sorunlar KEPEZ'de yaşanmış (ve nihayet 2003 yılında ETKB, ÇEAŞ ve KEPEZ'in imtiyaz sözleşmelerini feshederek tesislere el koymuştur.)

1993 yılında çıkarılan ve 1994 yılında 3974 sayılı Yasa'ya dönüştürülen 513 sayılı KHK ile, Türkiye Elektrik Kurumu TEK, TEAŞ ve TEDAŞ unvanları ile iki ayrı iktisadi devlet teşekkülüne dönüştürülmüştür.

1997 yılında 105,5 Milyar kWh olan talebin 2,2 milyar kWh'ı, 1998 yılında 114 milyar kWh olan talebin 3 milyar kWh'ı, 1999 yılında ise 118,5 milyar kWh olan talebin 2,3 milyar kWh'ı ithalatta karşılanmıştır.

Ayrıca bu dönemin sonlarında, yanıtıcı verilerle yapılan planlama çalışmalarıyla hidroelektrik projelerin enerji üretimindeki payı geriletirirken doğal gaz ile çalışan santrallerin payı artırılarak ülke iyiden iyiye dışa bağımlı hale getirilmiştir.

2000 yılı kış döneminde doğalgaz teminindeki malum aksamlar, aşırı soğuklar nedeniyle doğalgaz çekişindeki ani artış ve termik santrallerdeki bazı münferit problemler nedeniyle kısa süreli de olsa elektrik kısıntıları yaşanmıştır bu nedenle pik karakterde çalıştırılması gereken depolamalı hidroelektrik santraller baz karakterli çalıştırılarak su seviyeleri minimum düzeye indirilmiş, düşünün azalmasıyla santrallerde daha az enerji üretilmiş ve bu durum da hidroelektrik santrallerin güvenilir olmadığı iddiasıyla kamuoyu yanıltılmıştır.

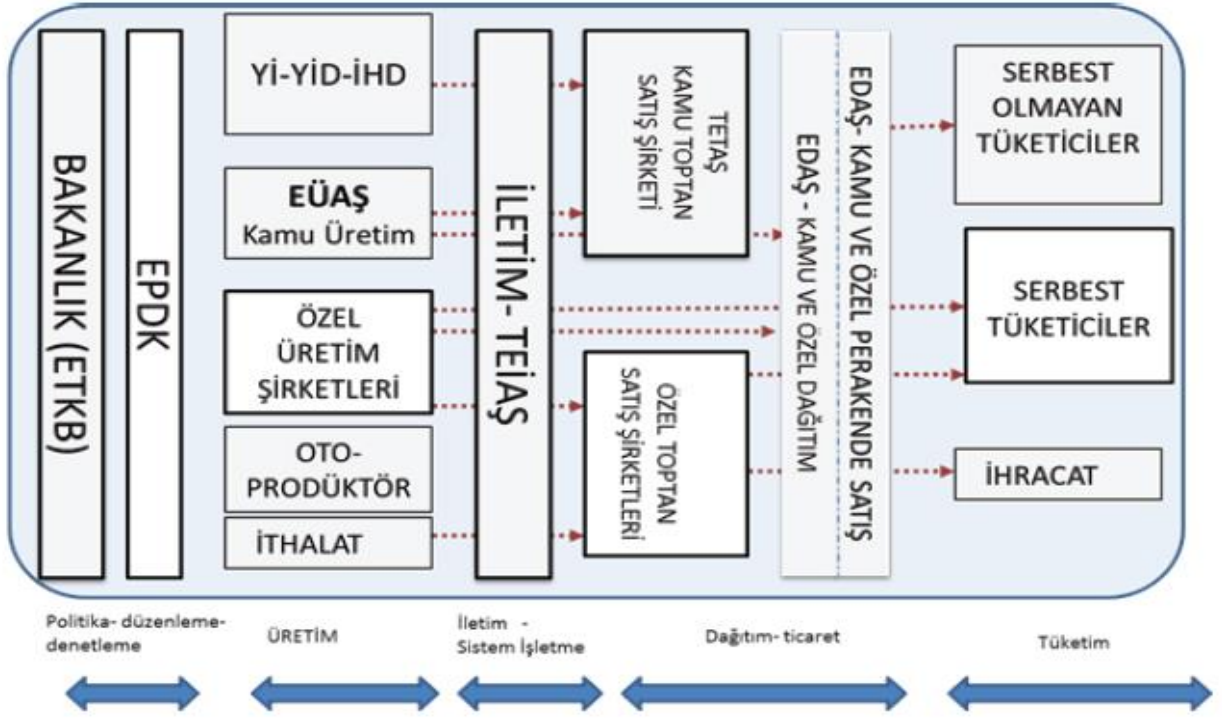
1.9 Elektrik piyasa kanunu ve piyasa dönemi (2001-2015)

3096 sayılı Kanun kapsamında uygulanan modellerin başarıya ulaşmaması sonucunda Dünya Bankasının girişimiyle ve AB mevzuatına paralel olarak başlatılan yeniden yapılanma çalışmaları sonucunda **4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu 3 Mart 2001 tarihinde yürürlüğe girmiş ve yeni piyasa modeli 3 Eylül 2002 tarihinden itibaren uygulamaya konmuştur.**

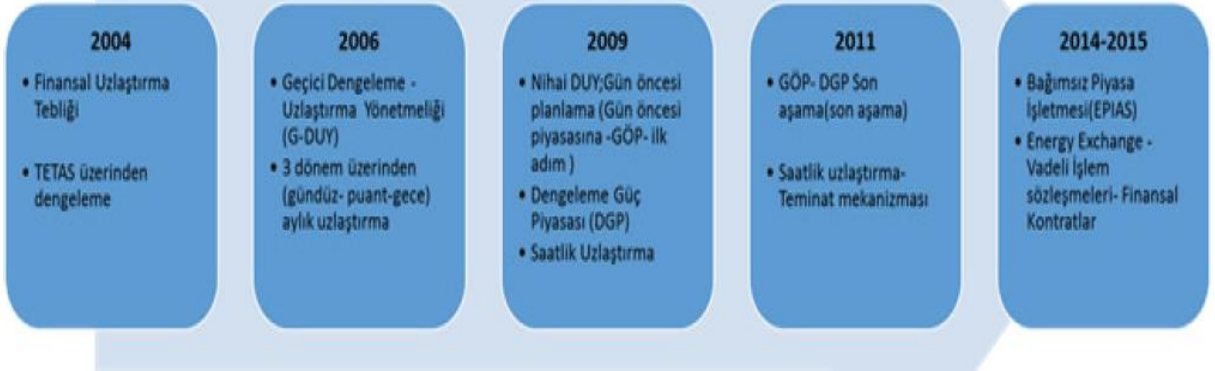
Elektrik Piyasası Kanunu'nun temel amacı, "elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetlemenin sağlanmasıdır."

17.03.2004 tarih ve 2004/3 sayılı Elektrik Enerjisi Reformu Yüksek Planlama Kurulu kararında: "Ekonomik ve sosyal hayatımızdaki yeri tartışılmaz olan elektrik enerjisinin tüm tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli ve düşük maliyetli bir şekilde sunulması temel amaçtır. Elektrik enerjisi sektörünün, bu amaç doğrultusunda ve hedefi çerçevesinde serbestleştirilmesine devam edilecektir. Sektörde gerekli reformların yapılmasını teminen, kamu mülkiyetindeki elektrik işletmelerinin yeniden yapılandırılması suretiyle elektrik enerjisi üretim ve dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi gerçekleştirilecektir. Elektrik enerjisi üretim ve dağıtım varlıklarının zamanında

ve başarılı bir şekilde özelleştirilmesi, serbestleştirmenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır". Tespitin de bulunulmuştur.

Şekil 3: 2001 yılı Elektrik Piyasa Kanunu (EPK) sonrası Elektrik Sektörü Piyasa Yapısı (Bu piyasa yapısı 2013 yılında yeni EPK yayımlanması sonrası değişmiştir)

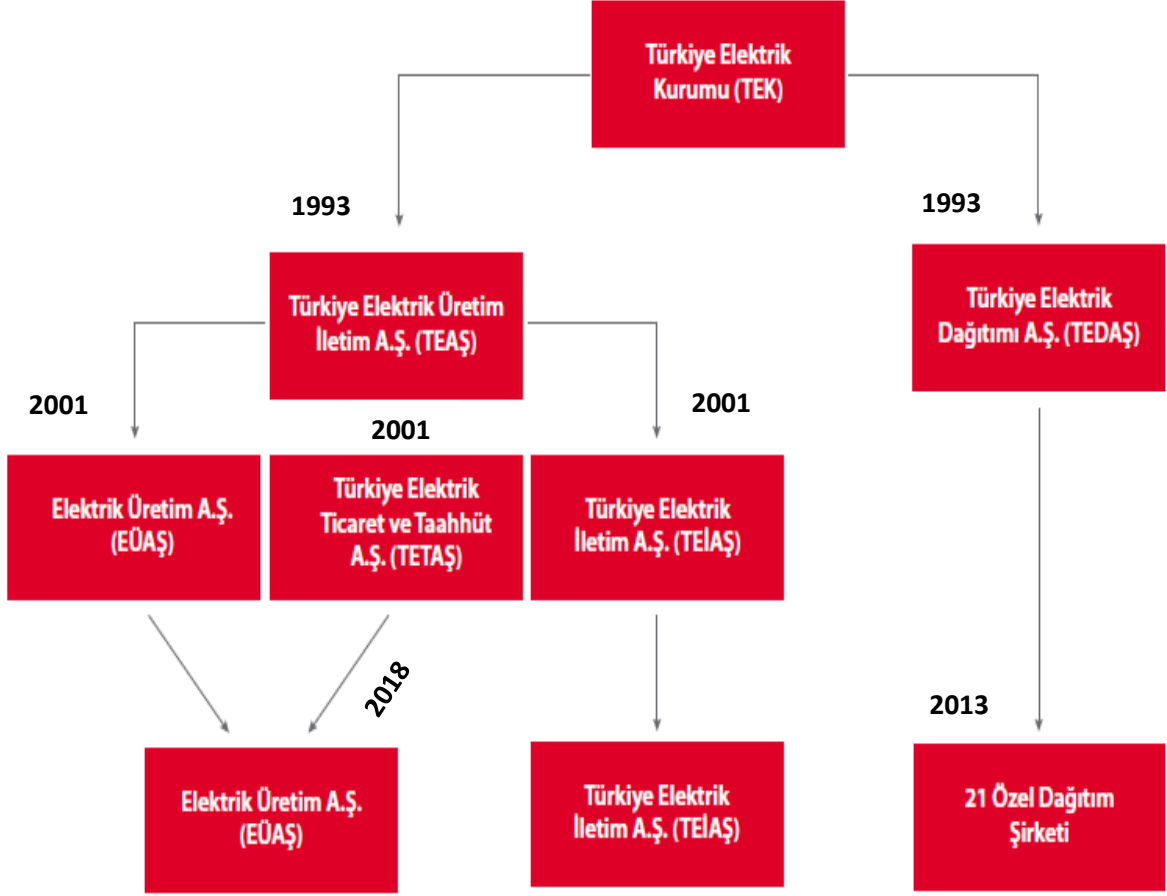

Şekil 4: Elektrik Sektöründeki Özelleştirmenin 2004 ve 2015 yılları arasındaki süreci

Bu gelişmeler sonucunda, 2001 yılında TEAŞ'nin iletim, üretim ve ticaret faaliyetlerinin birbirinden ayrıştırılması ile;

- Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ),
- Türkiye Elektrik Ticaret Taahhüt A.Ş. (TETAŞ),
- Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ),

olarak üç farklı İktisadi Devlet Teşekkülü halinde yeniden yapılandırılmıştır.

Şekil 5: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın en önemli hedefi olan ve elektrik işlerinin (üretim, iletim ve dağıtım) tek elden yönetilmesini amaçlayan (TEK) Türkiye Elektrik Kurumu' nun özelleştirmeler kapsamında yeniden yapılandırılması.

Şekil 6: 2001 yılından 2013 yılına kadar Elektrik Sektöründeki Gelişmeler

- **Mart 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu,**
- Ağustos 2002 tarihinde yürürlüğe giren Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği,
- Eylül 2002 tarihinde yürürlüğe giren Elektrik Piyasası İthalat ve İhracat Yönetmeliği,
- **Eylül 2002 Elektrik Piyasası Serbest Tüketici Yönetmeliği,**
- 26 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren “Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Su Kullanım Anlaşması Yönetmeliği”,
- Kasım 2004 Elektrik Piyasası Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği,
- **18 Mayıs 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5346 sayılı “Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun”,**
- 2006 yılında Dengeleme Güç Piyasası Mekanizması 1.Aşama devreye girdi,
- 14 Nisan 2009 Elektrik Piyasası Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği,
- 2011 yılında Gün Öncesi Piyasası Mekanizması devreye girdi,
- **14 Mart 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu,**
- **01 Ekim 2013 Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belgelendirilmesi ve Desteklenmesine İlişkin Yönetmelik (YEKDEM)**
- 28 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe giren Elektrik Piyasası Bağlantı ve Sistem Kullanım Yönetmeliği,
- **18 Mart 2015 tarihinde 6446 sayılı kanuna tabi olarak EPIAŞ kuruldu,**
- 22 Ağustos 2015 Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği düzenlenmiştir.

Bu dönemde, TEDAŞ mülkiyetinde 21 bölgeye ayrılan elektrik dağıtım hizmetleri 2013 yılı itibarıyla tamamen özel sektöre devredilmiş, EÜAŞ’ ne ait santrallerin özelleştirilmesi de 2015 yılında büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Ayrıca DSİ’ nin sorumluluğundaki hidroelektrik santraller, “Elektrik Piyasası Kanunu’ nun yürürlüğe girdiği Mart 2001 tarihinden önce 3096 sayılı Kanun kapsamındaki projeler hariç, içme-kullanma suyu temini, sulama, enerji, taşkın koruma ve drenaj gibi her türlü amaca yönelik su ile ilgili bütün projeler ilk etüt aşmasından işletmeye kadar her kademedede Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğu kapsamındaydı.” inşaat tamamlandıktan sonra santralin işletmesi devir protokolüyle bu alanda uzman kuruluş olan Elektrik Üretim Anonim Şirketine (EÜAŞ) devredilmekteydi. 4 Ağustos 2002 tarihinde “Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği” ve 26 Haziran 2003 tarihinde “Su Kullanım Anlaşması Yönetmeliği” nin yürürlüğe girmesiyle birlikte 4628 sayılı Kanun gereğince DSİ ve EİE tarafından 2003 yılına kadar çeşitli kademelerde geliştirilmiş olan bütün hidroelektrik projeler DSİ internet sayfasında yayımlanarak tüzel kişilerin başvurusuna açılmıştır.

Toplam 19951 MW kurulu gücünde 405 adet proje başvuruya açılmış ve yapılmış olan ilk başvuru 21 Ağustos 2003 tarihinde DSİ web sayfasında yayınlanarak özelleştirme süreci başlatılmıştır.

Bu dönemin diğer önemli özelliği olağanüstü koşullar nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da tesis edilen Mobil Santraller olup daha sonraki yıllarda Türkiye'nin her tarafında kurulan ve kullanım ömürlerinin çok altında atıl kalan Mobil ve Doğalgaz Santralleridir ve Türkiye ekonomisine küçümsenemeyecek mali yük getirmişlerdir.

Mobil santraller gezer veya yüzer tipte, termik sınıfına giren santraller olup. Modüler yapıda olmalarından dolayı kolaylıkla nakilleri yapılan ve kısa sürede tesis edilebilen santrallerdir. Gezer tip sınıfında olanlar bir veya birkaç treyler üzerine tesis edilmiş dizel-jeneratör grupları veya küçük güçte gaz türbinlerinden oluşmuşlardır. Bu tip santrallerin güçleri 15-30 MW arasındadır. Yüzer tip santraller ise, büyük boyutlu sal veya gemiler üzerine tesis edilen jeneratör veya kombine çevrim gruplarından oluşan santrallerdir. Güçleri ise 150-200 MW arasındadır.

1998 yıllarında TEAŞ kurumu tarafından yapılan etüt ve değerlendirmeler sonucu Yap İşlet Devret (YİD) ve Yap İşlet (Yİ) modelleri kapsamında tesis edilecek elektrik santrallerinin yapım sürelerinin uzunluğu ve başka gerekçelerle acil enerji gereksiniminin karşılanmasında çözüm olamayacakları, enerji açığının ortaya çıkabileceği ve bu açıkların mobil santraller tesis edilerek kapatılması gündeme gelmiş. Öncelikle elektrik iletim ve dağıtım hatlarının ulaşamadığı yerlerde bölgesel çözüm olarak tesis edilmeleri düşünülmüştür. Bu nedenle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tesis edilmişlerdir. Adı her ne kadar mobil santral olsa da ülkemizde beton temeller üzerine sabit olarak kurulmuştur. Bu dönemde kurulan mobil santrallerin büyük bölümü altı numaralı Fuel oil veya Motorin kullanmaktaydı.

Dönemin hükümetlerince, ulusal enerji kaynaklarının yetersiz olduğu yatırım için finansmanın yeterli olmadığı iddia edilerek Yİ ve/veya YİD modelleri ile özel sektöre bu alanda yatırım yapma izni ve üretim lisansları verilmesinin önü açılarak, bu şirketlere ucuz yakıt teşvikleri ve %100 alım garantileri verilerek ayrıcalıkları genişletilmiş.

TEAŞ yönetim kurulunun 04.08.2000 tarih ve 47.374 numaralı kararında 20 yılın en kurak yağış mevsiminin yaşanmış olması ve elektrik enerji talebinin %10 gibi artış ile gerçekleşmiş olmasını gerekçe gösterilerek 5x100 MW gücünde mobil santrallerin kiralınması ve bu santrallerin hat ve fider ile 380-154 kV trafo merkezine irtibatlandırılması görüşü yer almıştır. Bu santrallerden Kırıkkale 130 MW ve Batman 100 MW santralleri tesis edilmiş. Dönemin dördüncü grup olarak çıkılan bu ihalesinde kiralınma süresi beş yıl, birim enerji satış fiyatı ise ortalama 5,05 USD cent/kWh olmuştur.

Yıllık üretim miktarları toplam 1 932 000 000 kWh olarak gerçekleşmiş, bu santrallere yakıt bedeli düşüldükten sonra yine beş yıl için 195 132 000 USD ödeme yapılmıştır.

Fuel oil ve Motorine sağlanan teşviklerin kalkması sonrasında bu santrallerin kWh başına üretim maliyetleri artmış. Zarar etmeye başlayan bu santrallerin bir kısmı işletmelerini kapatmış ve üretimi durdurmuş bir kısmı ise motorlarında gerekli revizyonları yaparak doğalgaz kullanmaya başlamışlardır. Çünkü teşvik doğalgaza verilmeye başlamıştır. Yüksek kar oranı ve kısa sürede yatırımın kendisini amorti etmesi yatırımcıların yüzünü mobil santraller tesis etme yönüne çevirmiş.

29 Eylül 2000 tarihli ve 24185 sayılı Resmi Gazete' de aşağıdaki yönetmelikler yayımlanarak bu santrallerin kurulmasının önündeki bir çok zorluk ortadan kaldırılmıştır.

- Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliğine Bir Geçici Madde İlavesine Dair Yönetmelik,
- Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik,
- Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik.

Başlangıçta ağırlıklı olarak Türkiye'nin doğusunda kurulan mobil santraller, süreç içerisinde doğalgaz yakıtlı olarak Türkiye'nin hemen her yerinde kurulmaya başlanmıştır. Önceleri basit çevrim olarak tesis edilen mobil santraller, bu aşamada kombine çevrim santraller olarak tesis edilmeye başlanmış ve atık ısıdan faydalanarak elde edilen buhar ile de ayrıca elektrik üretilmektedir. Bu aşamada bölgesel elektrik enerjisi gereksinimi olduğu irdelenmemiş 50 MW üretim gücü üstü santraller ayrıca 154 kV şalt tesisleri kurularak enterkonnekte sisteme bağlanmıştır.

Sadece Güneydoğuda olağanüstü koşullar nedeniyle düşünülen mobil santraller, aşırı kar peşindeki enerji lobisinin baskısıyla 2002-2003 yıllarından sonra 300'e yakın doğalgaz kombine çevrim santrali kurulmuş ve kurulan santraller ile 2007-2009 yılları arası Türkiye elektrik tüketiminin %50'si karşılanabilir duruma gelmiştir. Tesis edilen bu santrallerde, ithal edilen doğalgazın 2014 yılında % 54,32'ü, 2015 yılında ise %44,9'u kullanılmıştır. 2019 yılının ilk altı ayında ise; Su gelirlerinin yükselişi ile HES üretiminin oldukça artması sonucu, doğalgaz santrallerinin üretimdeki payı, teşvik' e rağmen Haziran ayında % 13,58'e kadar düşmüştür.

Doğalgaz'a ardı ardına gelen zamlar ve 03.03.2001 tarih ve 24335 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Enerji Piyasası Kanun'u" ile %100 alım garantisinin kalkması sonucu, kurulan birçok doğalgaz enerji çevrim santralleri çalışamaz duruma gelmiş ve devre dışı kalmıştır.

Sonuç olarak; Bu dönemde faaliyete olan 24 adet 2388 MW gücünde (YİD), 4 adet 5810 MW gücünde alım garantili halen bir bölümü çalışan (Yİ), 17 adet 980 MW gücünde Mobil, 260 adet 3500 MW gücünde Doğalgaz Santrallerinden, yaklaşık 980 MW gücünde Motorin ve Fuel oil kullanan mobil santraller devre dışı kalmış ve faaliyetleri sonlandırılmıştır. Kuruluş maliyetleri ortalama 1000 USD/kW olan bu santrallerin. Türkiye'mize maliyeti 1 Milyar USD olmuştur. Buna ilave olarak yaklaşık 3500 MW gücünde doğalgaz santrali devre dışı kalmış ve faaliyetleri sonlandırılmıştır. Doğalgaz enerji santrallerinin kuruluş maliyetleri kW başına ortalama 1000 USD'dir. Bu durumda yaklaşık 3,5 milyar USD değerinde yatırımlar atıl durumda kalmış, iletim sisteminin bir parçası olan bu santrallerin şalt sahalarının işletilmesinin nasıl sürdürüleceği de büyük bir sorun olarak halen önemini korumaktadır. 2019 yılı Haziran döneminde çalıştırılmayan yaklaşık 22581 MW gücündeki doğalgaz santrali de atıl durumdadır.

1.10 Serbest (rekabetçi) piyasa dönemi (2015-

2011 yılında Gün Öncesi Piyasası Mekanizması devreye girmiş, avans ve teminat ödeme mekanizması getirilmiş ve yenilenebilir Enerjisi Destekleme Mekanizması başlatılmış, 2013'de 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu yayımlanmış ve 1 Temmuz 2015 tarihinde de Gün İçi Piyasası devreye alınmıştır.

2015 yılı Enerji Piyasaları İşletme AŞ EPIAŞ'nin 18 Mart tarihinde kurulması;

1 Temmuz 2015 tarihinde Gün İçi Piyasası'nın açılması; EPIAŞ ve TEİAŞ'ın piyasa işletmecisi lisanslarını alması, (TEİAŞ hem İletim Lisansına hem de Piyasa İşletim lisansına sahiptir.)

Mevcut durumda piyasanın düzenlenmesinde iki kurum faaliyet göstermektedir:

EPIAŞ (Enerji Piyasaları İşletme AŞ) piyasa işletmecisi olup, Gün Öncesi Piyasası ve Gün İçi Piyasası'nın işletilmesi, uzlaştırma işlemlerinin gerçekleştirilmesi, ilgili piyasa katılımcılarına alacak-borç bildirimlerinin hazırlanması faaliyetlerini yürütmektedir.

14.03.2013 tarihli ve 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi olarak, tescil işlemlerinin tamamlanmasından sonra 18 Mart 2015 tarihinde kurulan ve 1 Eylül 2015 tarihinde EPDK'dan piyasa işletme lisansını alan EPIAŞ' inde TEİAŞ'ın %30, Borsa İstanbul'un %30,83, özel sektörün %39,17 hissesi vardır.

TEİAŞ iletim hatlarının işletmesinden sorumlu kamu kuruluşu olup, aynı zamanda sistem işletmecisidir. **Dengeleme Güç Piyasası'nın işletilmesi**, sistemde anlık dengenin yeterli arz kalitesini sağlayacak şekilde sağlanması, yan hizmet alımı ve dengeleme mekanizması yoluyla gerekli yedeklerin tutulması faaliyetlerini yürütmektedir. Ayrıca iletim hattı kayıplarını satın almakla yükümlüdür.

Elektrik piyasasında elektrik enerjisinin alınıp satılabildiği piyasa mekanizmaları şunlardır;
Gün Öncesi Piyasası: Bir gün sonrası teslim edilecek uzlaştırma dönemi bazında elektrik enerjisi alış-satış işlemleri için kurulan ve Piyasa İşletmecisi (EPIAŞ) tarafından işletilen organize toptan elektrik satış piyasasıdır.

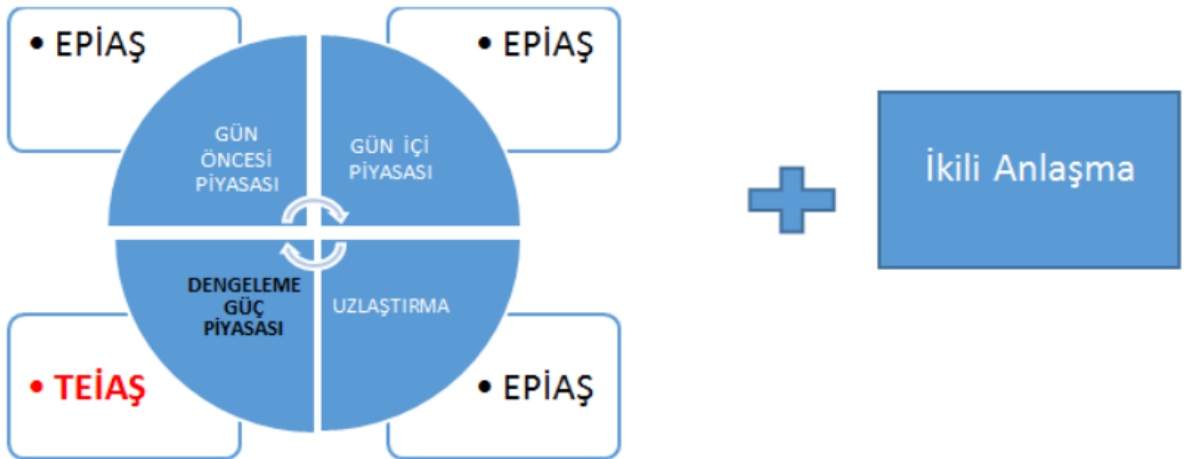
Gün İçi Piyasası: Elektrik teslimat saatinden en az 90 dakika öncesinde elektrik ticareti ve dengeleme faaliyetleri için kullanılan Piyasa İşletmecisi (EPIAŞ) tarafından işletilen organize bir piyasadır.

Dengeleme Güç Piyasası (Gerçek Zamanlı Piyasa): Elektriğin teslimat saatinde arızalar ve/veya tahmin sapmaları nedeniyle arz ve talebin dengelenememesi durumlarında dengeleme faaliyetleri için kullanılan Sistem İşletmecisi (TEİAŞ) tarafından işletilen ve Piyasa İşletmecisi (EPIAŞ) tarafından uzlaştırılan organize bir piyasadır.

İkili Anlaşma: Gerçek ve tüzel kişiler arasında özel hukuk hükümlerine tabi olarak, elektrik enerjisi ve/veya kapasitenin alınıp satılmasına dair yapılan ve Kurul onayına tabi olmayan ticari anlaşmalarıdır.

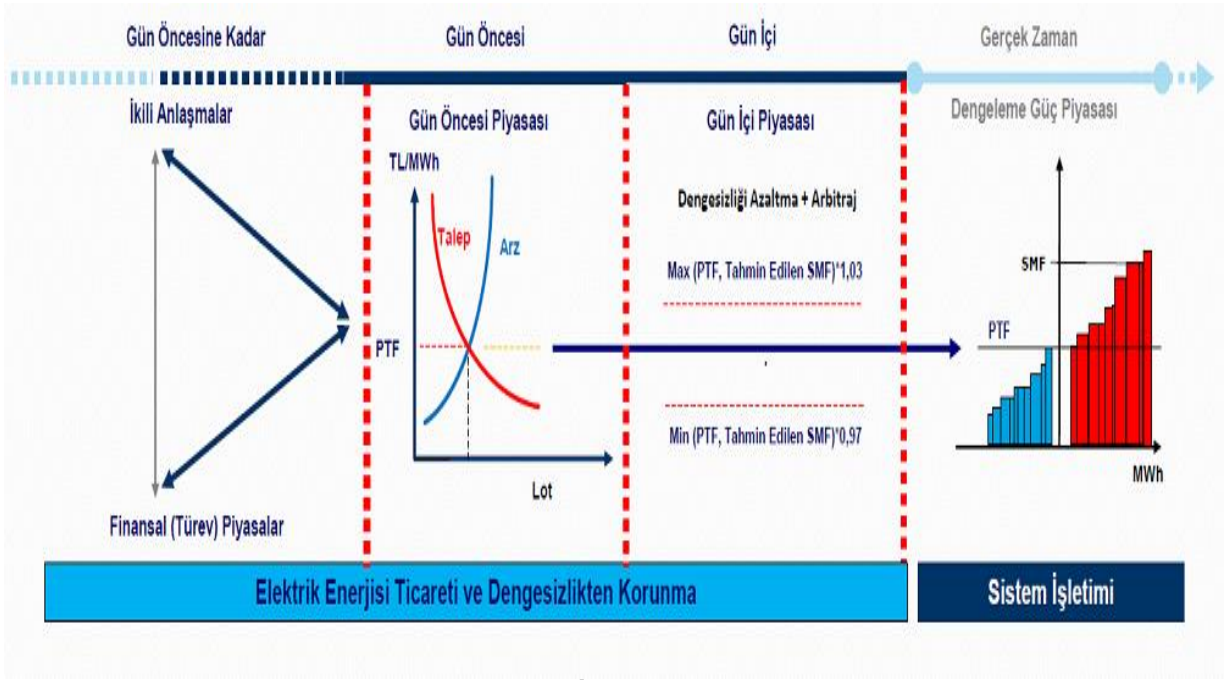
EPIAŞ' nin internet sitesinde verilen bilgilere göre, 2018 yılında piyasa miktar dağılımı İkili Anlaşmalar %60,1, Gün Öncesi Piyasası %37,1, Dengeleme Güç Piyasası %2, Gün İçi Piyasası %0,7 olarak gerçekleşmiştir; 2019 yılında ise oranlar İkili Anlaşmalar %56,6, Gün Öncesi Piyasası Takas miktarı %39, Gün İçi Piyasası Eşleşme miktarı %1,4, Dengeleme Güç Piyasası %2,9 olarak dağılmıştır.

09 Temmuz 2018 tarih ve 703 sayılı KHK kapsamında TETAŞ, EÜAŞ' ne devredilmiştir.

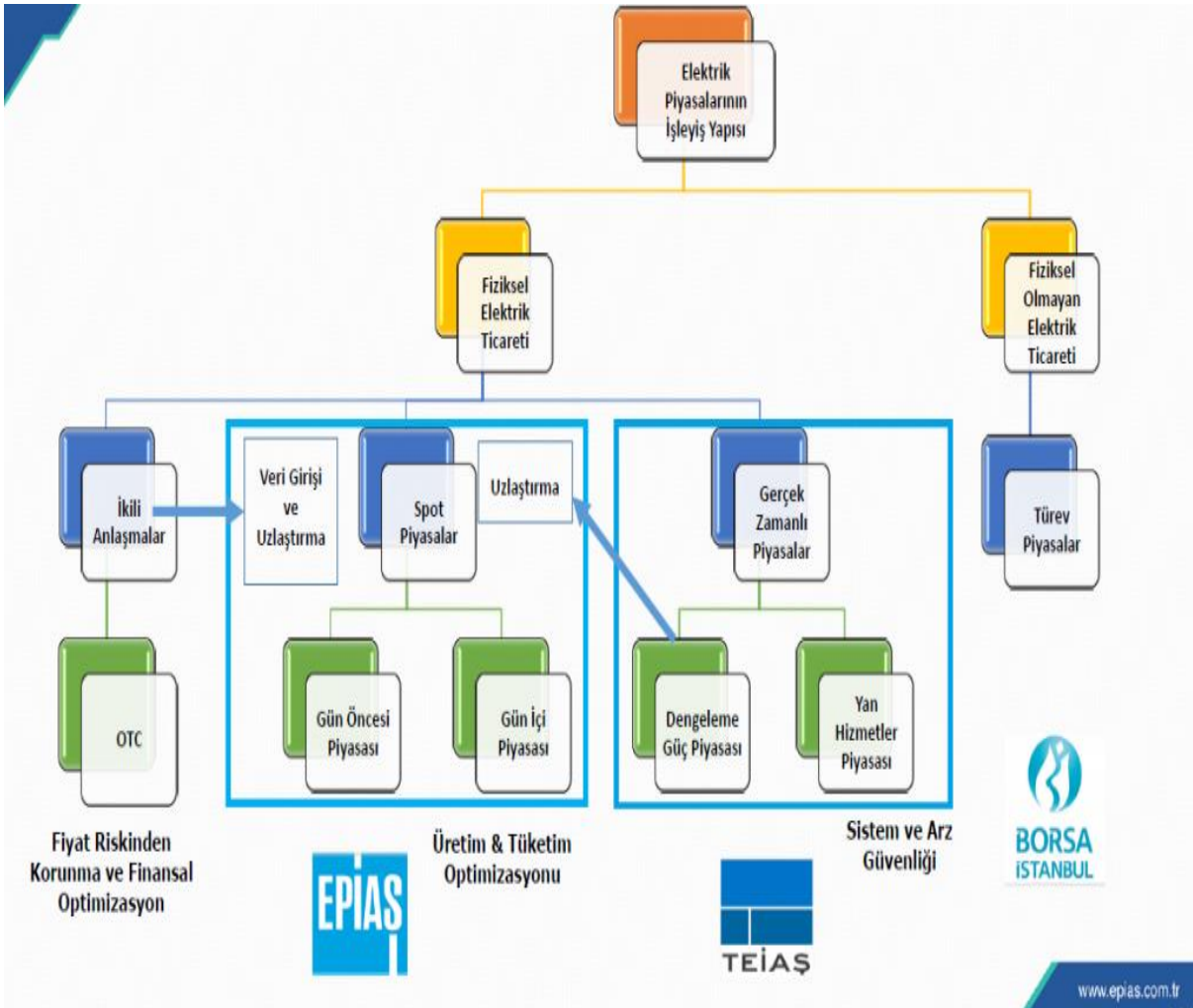

Şekil 7: Elektrik Sektörü Piyasasında EPIAŞ' nin ve TEİAŞ' nin Görevleri

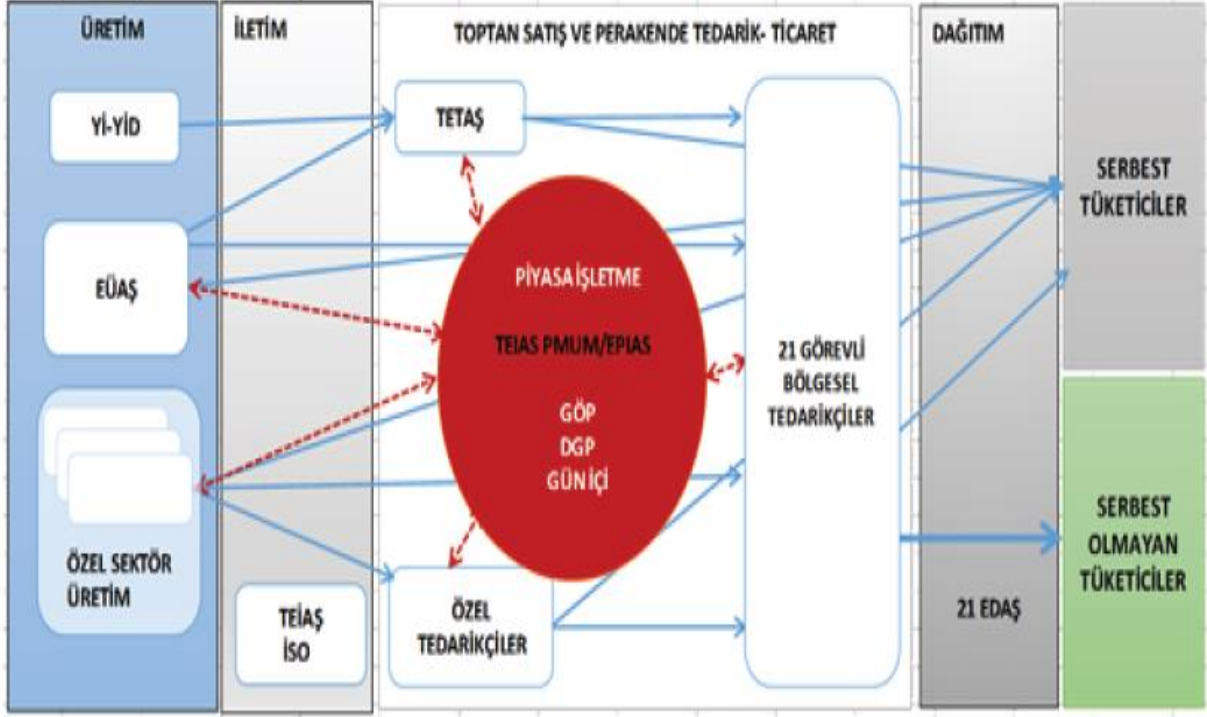
Piyasa faaliyetleri EPIAŞ kuruluncaya kadar, TEİAŞ bünyesindeki **Piyasa Mali Uzlaştırma Dairesi Başkanlığı (PMUM)** tarafından yürütülmekte iken, EPIAŞ' nin 01.09.2015 tarihinde faaliyete geçmesiyle; **Gün Öncesi ve Gün İçi Piyasası ve Uzlaştırma faaliyetleri EPIAŞ tarafından, Dengeleme Güç Piyasası ise TEİAŞ tarafından yürütülmektedir.**

Şekil 8: Elektrik Sektörü Piyasası Sistem İşleyişi

Şekil 9: Elektrik Sektörü Piyasalarının İşleyiş Yapısı

Şekil 10: Elektrik Sektörü Nihai Piyasa Yapısı

2-ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNDEKİ ÖZELLEŞTİRMELERİN ANAYASAL DAYANAĞI

Hukumumuzda kamu hizmetlerinin özel kişilere gördürülmesi anlamında pozitif hukukumuzda reform niteliğinde gelişme 13 Ağustos 1999 tarihli Anayasa değişikliği ile gündeme gelmiştir.

Bu tarihten önce bir kamu hizmetinin özel kişilerce yürütülebilmesi için sözleşme ile yetkilendirme ancak ve ancak idari sözleşme (imtiyaz sözleşmesi) ile mümkün olabilmekteydi. Ancak adı geçen Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 47. maddesine eklenen hükümlerle kamu hizmetini yürütmeye özel kişilerin özel hukuk sözleşmesi ile de yetkilendirilmesine olanak tanınmıştır. Ancak bu yetkiyi genel ve olağan bir yetki olarak değil, istisnai bir yetki olarak görmek gerekmektedir. Zira özel hukuk sözleşmesi ile yapılabilecek bu tür yetkilendirme açık yasal izin ile söz konusu olabilecektir. Nitekim Anayasa değişikliği sonrasında 4493 sayılı kanunla 3996 sayılı Yap-İşlet-Devret Kanunu'nda yapılan değişikliklerle bu kanunda sayılan hizmetlerin özel kişilerce yürütülmesine ilişkin yap-işlet-devret sözleşmeleri özel hukuk sözleşmesi haline getirilmiştir.

Nitekim Anayasa'nın 47. maddesinde "...kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler devletleştirilebilir" denilirken özel teşebbüslerce yürütülen kamu hizmetinin varlığı kabul edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi kararlarında çeşitli faaliyetler için teknik bir kritere değinmeden kamu hizmeti nitelmesi yapmıştır. Örneğin köprü, tünel, baraj, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, otoyol, deniz ve hava limanları yapımı ve işletilmesi ve benzeri etkinlikler kamu hizmetidir; kişilerin su, elektrik, havagazı gibi ihtiyaçlarının karşılanması önemli kamu hizmetlerindedir.

Örneğin, enerji alanında özelleştirmeyi düzenleyen 3974 sayılı kanunun iptaline ilişkin olarak verdiği kararında “elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımının stratejik öneme sahip kamu hizmetlerinden” olduğu belirtilmiştir.

Aynı şekilde enerji üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin özel kişilere kurdurulmasını veya işlettilmesini konu alan sözleşmelerin, özel hukuk hükümlerine tabi olduğu ve imtiyaz teşkil etmeyeceğini düzenleyen yasa kuralları Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmiştir.

Bu bağlamda özellikle 80’li yıllardan itibaren kamu hizmetlerinin özel hukuk kişileri tarafından görülmesine ilişkin sözleşmeler Yap-İşlet-Devret gibi finans modellerinin işletilmesi ve özelleştirme çalışmalarına hız vermek suretiyle yaygınlaştırılmıştır.

Ancak bir yandan bunlar yapılırken, diğer yandan da sosyal piyasa ekonomisi kavramının ileri “Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları”.

Bunu müteakip çıkarılan 21.01.2000 tarih ve 4501 sayılı “Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun” çıkarılarak imtiyaz sözleşmeleri için tahkim yolunun öngörülmesi durumunda tarafların uymaları gereken ilke ve esaslar tespit edilmiştir.

21.06.2001 tarih ve 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun amaç ve kapsam başlıklı 1. maddesi ile “21.01.2000 tarihli ve 4501 sayılı kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda tahkim yoluna başvurulması halinde uyulması gereken ilkelere dair kanun uyarınca yabancılık unsurunun bulunduğu kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi de bu kanuna tabi kılınmıştır”. Bütün bu düzenlemelerle tahkim pozitif idare hukukumuzdaki yerini almış ve Türkiye tahkim usulüne Anayasa’ında yer veren tek ülke konumuna gelmiştir.

3- ELEKTRİK DAĞITIM (TEDAŞ) BÖLGELERİ ÖZELLEŞTİRMELERİ:

03.03.2001 tarihli 4628 ve 30.03.2013 tarihli 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu’nun özelleştirme başlığı altında 18. maddesine göre “(1) Bakanlık; TEDAŞ, EÜAŞ ve bunların müessese, bağlı ortaklık, iştirak, işletme ve işletme birimleri ile varlıklarının özelleştirilmesine yönelik öneri ve görüşlerini Özelleştirme İdaresi Başkanlığına bildirir. Özelleştirme işlemleri, 4046 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülür. (2) TEDAŞ’ın faaliyet alanında yer alan ve dağıtım faaliyeti için gerekli olan işletme ve varlıklar üzerinde, mülkiyeti saklı kalmak kaydı ile TEDAŞ ile belirlenen dağıtım bölgelerinde faaliyet göstermek üzere kurulan elektrik dağıtım şirketleri arasında işletme hakkı devir sözleşmesi düzenlenebilir.” maddelerine dayanılarak,

Türkiye’deki elektrik dağıtım sektörünün özelleştirilmesi süreci başlatılmış oldu ve Türkiye Elektrik Dağıtım AŞ (TEDAŞ), Özelleştirme Yüksek Kurulunun 2 Nisan 2004 tarih ve 2004/22 sayılı kararı ile özelleştirme programına alındı. Dağıtım ve perakende satış hizmeti yürütmek üzere TEDAŞ’a bağlı dağıtım bölgeleri 20 adet dağıtım şirketi şeklinde yeniden yapılandırıldı. Kahramanmaraş-Adıyaman ve Aydın- Denizli-Muğla bölgelerinin özelleştirme işlemleri, 3096 sayılı Kanuna göre Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından tamamlandı.

4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun kapsamında elektrik dağıtım alanında özel sektöre devir işlemleri, ilk olarak 28 Ocak 2009 tarihinde Başkent Elektrik Dağıtım AŞ'nin yüzde 100 oranındaki hissesinin Enerjisa Elektrik Dağıtım AŞ'ne devredilmesi ile başlatıldı. 2009 yılı içerisinde toplam 3 dağıtım şirketi (Başkent, Sakarya, Meram Elektrik Dağıtım AŞ) 2010 yılında toplam 6 dağıtım şirketi (Osmangazi, Çamlıbel, Uludağ, Çoruh, Fırat, Yeşilirmak Elektrik Dağıtım AŞ), 2011 yılı içerisinde 1 dağıtım şirketi (Trakya Elektrik Dağıtım A.Ş.) özel sektöre devredildi. 2013 yılı içerisinde ise 8 dağıtım şirketi (Akdeniz, Boğaziçi, Gediz, Aras, Dicle, İstanbul Anadolu Yakası, Vangölü ve Toroslar Elektrik Dağıtım AŞ) hisseleri özel sektöre devredildi. **30 Eylül 2013 tarihinde Toroslar Elektrik Dağıtım AŞ'nin özel sektöre devri ile TEDAŞ'a bağlı şirketlerinin tamamı özelleştirildi.**

Bununla birlikte dağıtım ve perakende satış faaliyetlerinde kamunun pazar payı kalmadı.

1 Ekim 2013 tarihinde Maliye Bakanı Şimşek, özelleştirme süreci biten elektrik dağıtım sektörüne ilişkin açıklamalarında;

"Türkiye'de 1980'li yılların başından itibaren gündemde olan elektrik dağıtım sektörünün özelleştirilmesinin çeşitli girişimlere rağmen sonuçlandırılmadığını özelleştirme kapsamındaki toplam 18 şirketin özelleştirilmesiyle toplamda 12,7 milyar dolar gelir elde edileceğini ve devirlerle birlikte uzun yıllardır zarar eden, kayıp kaçak ve tahsilat problemleri ile uğraşan, yatırım ve operasyonel faaliyetlerinin devamı için sürekli bütçeden kamu kaynağı tüketen dağıtım şirketleri artık özel sektörün elinde olacak. Bundan sonra yatırım harcamaları özel sektör tarafından yapılacak ve performansa dayalı bir faaliyet sürdürmek suretiyle sektörün kronik sorunlarına çare bulunacak demişti ve dolayısıyla söz konusu şirketler kar elde ederek, devlete özelleştirme bedelinin yanı sıra ayrıca, vergi veren şirketler haline gelecek" şeklinde beyan etmiş olmasına rağmen,

Gerçekte hiç te söylendiği gibi olmadı, siyasi kararlarla 2021 yılı öncesinde de birçok kez olduğu gibi Elektrik Üretim A.Ş (EÜAŞ) elektrik dağıtım şirketlerine sattığı elektriğin fiyatına 2021 yılı Nisan ayı itibarıyla (yüzde) %17,5 oranında indirim yaptı. Ancak dağıtım şirketleri bu indirimi vatandaşın elektrik faturalarına yansıtmayınca milyonlarca liralık indirim özelleştirme yoluyla dağıtım işletme devir hakkını alan şirketlerin kasasına girdi.

Devam eden sayfalardaki tablolarda açıkça görülen ve iddia edildiği gibi kayıp-kaçak oranları ve yatırım maliyetleri azalmadı aksine artarak elektrik enerjisinin birim fiyatlarına yansımaya neden olarak tüm tüketicilerin daha pahalı elektrik enerjisi kullanmasına neden oldu ve olmaktadır.

TEDAŞ mülkiyetinde 21 bölgeye ayrılan elektrik dağıtım hizmetlerinin, 30 Eylül 2013 tarihi itibarıyla işletme hakkı tamamen özel sektöre devredilerek Elektrik Dağıtım ve Perakende Satış faaliyetlerinde kamunun pazar payı kalmamıştır.

Tablo 3: 21 Elektrik Dağıtım Bölgesi Özelleştirmelerinden Elde Edilen Gelir

No	Elektrik Dağıtım Bölgesi	Kapsadığı İller	İhaleyi Kazanan Şirket	Devir Tarihi	Bedeli (Milyon USD)
1	Dicle EDAŞ	Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Batman, Siirt, Şırnak	İşkaya Doğu OGG	28.06.2013	387
2	Vangölü EDAŞ	Van, Bitlis, Hakkari, Muş	Türkerler İnşaat	26.07.2013	118
3	Aras EDAŞ	Erzurum, Ağrı, Ardahan, Bayburt, Erzincan, Iğdır, Kars	Kiler Holding	28.06.2013	128,5
4	Çoruh EDAŞ	Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize	Aksa Enerji	30.09.2010	227
5	Fırat EDAŞ	Elazığ, Bingöl, Malatya, Tunceli	Aksa Enerji	31.12.2010	230,25
6	Çamlıbel EDAŞ	Sivas, Tokat, Yozgat	Limak-Kolin-Cengiz	31.08.2010	258,5
7	Toroslar EDAŞ	Adana, Gaziantep Hatay, Mersin, Osmaniye, Kilis	EnerjiSA	30.09.2013	1.725
8	Meram EDAŞ	Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Aksaray, Konya, Karaman	Alarko-Cengiz	30.10.2009	440
9	Başkent EDAŞ	Ankara, Kırıkkale, Zonguldak, Bartın, Karabük, Çankırı, Kastamonu	EnerjiSA	28.01.2009	1.225
10	Akdeniz EDAŞ	Antalya, Burdur, Isparta	Limak-Kolin-Cengiz	28.05.2013	546
11	Gediz EDAŞ	İzmir, Manisa	Elsan-Tümaş-Karaçay	29.05.2013	1.231
12	Uludağ EDAŞ	Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Yalova	Limak-Kolin-Cengiz	31.08.2010	940
13	Trakya EDAŞ	Kırklareli, Tekirdağ, Edirne	IC Holding	30.12.2011	575
14	Anadolu Yakası EDAŞ	İstanbul Anadolu Yakası	EnerjiSA	31.07.2013	1.227
15	Sakarya EDAŞ	Sakarya, Bolu, Düzce, Kocaeli	AKCEZ Enerji	11.02.2009	600
16	Osmangazi EDAŞ	Eskişehir, Afyon, Bilecik, Kütahya, Uşak	Zorlu Enerji (Yıldızlardan 02.02.2017' de devir aldı)	31.05.2010	360
17	Boğaziçi EDAŞ	İstanbul Avrupa Yakası	Limak-Kolin-Cengiz	28.05.2013	1.960
18	Kayseri ve Civarı EDAŞ	Kayseri	Kayseri ve Civarı Elk. Türk A.Ş.	06.04.2012	16
19	Menderes EDAŞ	Denizli, Aydın, Muğla	Aydem Elektrik-Bereket Enerji	15.08.2008	110
20	Göksu EDAŞ	Kahramanmaraş, Adıyaman	AKEDAŞ	31.12.2010	60
21	Yeşilirmak EDAŞ	Samsun, Amasya, Çorum, Ordu, Sinop	Çalık Holding	29.12.2010	441,5
Elde Edilen Toplam Gelir					12.805,75

2009 ve 2019 yılları arası 10 yıllık veriler karşılaştırıldığında kayıp-kaçak oranının düşürülmesinde önemli bir mesafe alınmadığı gibi 2020 yıllarda da özelleştirmeler öncesi 1980'li yılların kayıp-kaçak oranlarının seviyesinde seyrettiği görülmektedir.

Türkiye'de elektrik dağıtımındaki kayıp ve kaçak oranının yüksek olması, ülke kaynaklarının israfı açısından kötü bir durum yaratmaktadır. **Kayıp ve kaçak oranlarında dünya ortalaması %9 ve OECD ülkeleri ortalaması %7 iken, Türkiye'de bu oran 2000 yılı itibariyle %19,4, 2009 yılı itibariyle %15,9, 2019 yılı itibariyle %12,69 olmuş,**

40 yıl içinde özelleştirmelerden sonraki son on yıl da dahil kayıp ve kaçak oranlarında bir iyileşme sağlanamamıştır.

Aşağıdaki ülkelerdeki 1980, 1990 ve 2000 yılları için kayıp-kaçak yüzdeler (%) oranları

Ülke	1980	1990	2000
ABD	10,5	10,5	7,1
Almanya	5,3	5,2	5,1
Avustralya	11,6	8,4	9,1
Finlandiya	6,2	4,8	3,7
Fransa	6,9	9	7,8
Belçika	6,5	6	4,8
Danimarka	9,3	8,8	7,1
Hollanda	4,7	4,2	4,2
İngiltere	9,2	8,9	9,4
İrlanda	12,8	10,9	9,9
İspanya	11,1	11,1	10,6
İsveç	9,8	7,6	9,1
İsviçre	9,1	7	7,4
İtalya	10,4	7,5	7
Kanada	10,6	8,2	9,9
Norveç	9,5	7,1	9,8
Portekiz	13,3	9,8	9,4
Türkiye	12,2	12,3	19,4
Yeni Zelanda	14,4	13,3	11,5
Ortalama	9,65	8,45	8,54

Tablo 4: Türkiye'deki kayıp ve kaçak oranı dünya ortalamasının yaklaşık iki katı kadardır.

Tablo 5: Elektrik Dağıtım Şirketlerinin 2009 Yılı Değerleri

No	Dağıtım Şirketi	Dağıtım Şirketlerinin 2009 Yılı Değerleri							
		Toplam Abone Sayısı (adet)	Toplam Abone İçinde Payı (%)	Alınan Elektrik (MWh)	Satılan Elektrik (MWh)	Kayıp ve Kaçak (MWh)	Kayıp ve Kaçak Oranı (%)	Alınan Elektrikteki Pay (%)	Satılan Elektrikteki Pay (%)
1	Dicle EDAŞ - (6 İl)	1.100.754	3,41	15.528.559	4.190.977	11.337.581	73,01	9,68	3,09
2	Vangözü EDAŞ - (4 İl)	408.620	1,27	2.927.763	1.300.787	1.626.976	55,57	1,82	0,96
3	Aras EDAŞ - (7 İl)	747.198	2,31	2.365.847	1.710.481	655.366	27,7	1,47	1,26
4	Çoruh EDAŞ - (5 İl)	1.017.555	3,15	2.593.648	2.295.105	298.543	11,51	1,62	1,69
5	Fırat EDAŞ - (4 İl)	680.237	2,11	2.353.422	2.032.633	320.788	13,63	1,47	1,50
6	Çamlıbel EDAŞ - (3 İl)	746.002	2,31	2.325.758	2.146.351	179.407	7,714	1,45	1,58
7	Toroslar EDAŞ - (6 İl)	2.742.119	8,49	15.855.339	14.538.958	1.316.381	8,302	9,88	10,73
8	Meram EDAŞ - (6 İl)	1.582.141	4,90	6.094.727	5.574.133	520.595	8,542	3,80	4,12
9	Başkent EDAŞ - (7 İl)	3.185.405	9,87	12.147.521	11.134.261	1.013.260	8,341	7,57	8,22
10	Akdeniz EDAŞ - (3 İl)	1.550.026	4,80	6.526.698	5.927.658	599.040	9,178	4,07	4,38
11	Gediz EDAŞ - (2 İl)	2.389.838	7,40	13.468.479	12.436.056	1.032.424	7,665	8,39	9,18
12	Uludağ EDAŞ - (4 İl)	2.388.421	7,40	11.704.348	11.049.990	654.357	5,591	7,29	8,16
13	Trakya EDAŞ - (3 İl)	792.766	2,46	6.176.916	5.780.809	396.108	6,413	3,85	4,27
14	İstanbul And. Yakası EDAŞ	2.242.140	6,95	9.275.813	8.582.325	693.489	7,476	5,78	6,34
15	Sakarya EDAŞ - (4 İl)	1.346.637	4,17	9.019.889	8.405.333	614.556	6,813	5,62	6,21
16	Osmangazi EDAŞ - (5 İl)	1.311.267	4,06	5.159.911	4.846.186	313.725	6,08	3,22	3,58
17	Boğaziçi EDAŞ - (İstanbul Avrupa Yakası)	3.954.871	12,25	20.410.302	18.434.621	1.975.682	9,68	12,72	13,61
18	Kayseri ve Civ. Elk. TAŞ	543.670	1,68	2.329.850	2.167.572	162.278	6,965	1,45	1,60
19	(AYDEM) Menderes EDAŞ - (3 İl)	1.534.550	4,75	5.834.963	5.275.564	559.399	9,587	3,64	3,89
20	(AKEDAŞ) Göksu EDAŞ - (2 İl)	497.303	1,54	3.841.110	3.574.915	266.195	6,93	2,39	2,64
21	Yeşilirmak EDAŞ - (5 İl)	1.521.182	4,71	4.531.494	4.049.650	481.844	10,63	2,82	2,99
Toplam		32.282.702	100,00	160.472.357	135.454.365	25.017.994	15,59	100,00	100,00

Tablo 6: Elektrik Dağıtım Şirketlerinin 2019 Yılı Değerleri

No	Dağıtım Şirketi	Dağıtım Şirketlerinin 2019 Yılı Değerleri							
		Toplam Abone Sayısı (adet)	Toplam Abone İçinde Payı (%)	Alınan Elektrik (MWh)	Satılan Elektrik (MWh)	Kayıp ve Kaçak (MWh)	Kayıp ve Kaçak Oranı (%)	Alınan Elektrikteki Pay (%)	Satılan Elektrikteki Pay (%)
1	Dicle EDAŞ - (6 il)	1.922.768	4,28	21.960.639	10.689.871	11.270.768	51,32	10,85	6,05
2	Vangölü EDAŞ - (4 il)	710.702	1,58	3.643.660	1.910.602	1.733.057	47,56	1,80	1,08
3	Aras EDAŞ - (7 il)	1.029.884	2,29	3.006.714	2.355.986	650.728	21,64	1,49	1,33
4	Çoruh EDAŞ - (5 il)	1.389.755	3,09	3.917.655	3.628.642	289.013	7,38	1,93	2,05
5	Fırat EDAŞ - (4 il)	977.436	2,17	2.790.960	2.513.933	277.026	9,93	1,38	1,42
6	Çamlıbel EDAŞ - (3 il)	1.005.516	2,24	2.498.587	2.379.867	118.719	4,75	1,23	1,35
7	Toroslar EDAŞ - (6 il)	3.998.002	8,89	17.555.643	15.491.122	2.064.521	11,76	8,67	8,76
8	Meram EDAŞ - (6 il)	2.169.775	4,83	9.396.862	8.812.616	584.246	6,22	4,64	4,99
9	Başkent EDAŞ - (7 il)	4.278.847	9,52	15.865.915	14.931.035	934.880	5,89	7,84	8,45
10	Akdeniz EDAŞ - (3 il)	2.220.758	4,94	9.963.111	9.374.703	588.409	5,91	4,92	5,30
11	Gediz EDAŞ - (2 il)	3.421.274	7,61	15.751.797	14.562.324	1.189.473	7,55	7,78	8,24
12	Uludağ EDAŞ - (4 il)	3.285.432	7,31	12.823.973	12.206.012	617.961	4,82	6,33	6,91
13	Trakya EDAŞ - (3 il)	1.125.985	2,51	7.065.780	6.747.918	317.861	4,50	3,49	3,82
14	İstanbul And. Yakası EDAŞ	2.928.601	6,52	12.360.786	11.736.923	623.863	5,05	6,11	6,64
15	Sakarya EDAŞ - (4 il)	1.905.277	4,24	9.524.623	8.956.611	568.011	5,96	4,70	5,07
16	Osmangazi EDAŞ - (5 il)	1.839.600	4,09	6.671.279	6.230.048	441.231	6,61	3,29	3,52
17	Boğaziçi EDAŞ - (İstanbul Avrupa Yakası)	5.135.007	11,42	26.920.412	24.776.723	2.143.689	7,96	13,30	14,02
18	Kayseri ve Civ. Elk. TAŞ	748.876	1,67	2.425.142	2.279.112	146.030	6,02	1,20	1,29
19	(AYDEM) Menderes EDAŞ - (3 il)	1.966.171	4,37	9.419.034	8.888.745	530.289	5,63	4,65	5,03
20	(AKEDAŞ) Gökusu EDAŞ - (2 il)	740.461	1,65	3.726.149	3.485.040	241.109	6,47	1,84	1,97
21	Yeşilirmak EDAŞ - (5 il)	2.147.132	4,78	5.179.285	4.809.911	369.373	7,13	2,56	2,72
Toplam		44.947.259	100,00	202.468.006	176.767.744	25.700.257	12,69	100,00	100,00

Tablo 7: Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Kadrolu ve Taşeron Personel Sayıları (Adet)

Bölge	Dağıtım Şirketi	Oran %	Kadrolu Personel Sayısı	Oran %	Taşeron Personel Sayısı	Toplam Çalışan Sayısı
1	Dicle EDAŞ - (6 İl)	49,65%	3.524	50,35%	3.574	7.098
2	Vangölü EDAŞ - (4 İl)	41,20%	854	58,80%	1.219	2.073
3	Aras EDAŞ - (7 İl)	24,65%	497	75,35%	1.519	2.016
4	Çoruh EDAŞ - (5 İl)	19,71%	335	80,29%	1.365	1.700
5	Fırat EDAŞ - (4 İl)	16,62%	280	83,38%	1.405	1.685
6	Çamlıbel EDAŞ - (3 İl)	18,77%	211	81,23%	913	1.124
7	Toroslar EDAŞ - (6 İl)	66,17%	3.781	33,83%	1.933	5.714
8	Meram EDAŞ - (6 İl)	29,09%	707	70,91%	1.723	2.430
9	Başkent EDAŞ - (7 İl)	67,11%	3.630	32,89%	1.779	5.409
10	Akdeniz EDAŞ - (3 İl)	12,97%	261	87,03%	1.751	2.012
11	Gediz EDAŞ - (2 İl)	20,69%	771	79,31%	2.956	3.727
12	Uludağ EDAŞ - (4 İl)	18,79%	463	81,21%	2.001	2.464
13	Trakya EDAŞ - (3 İl)	75,09%	823	24,91%	273	1.096
14	İstanbul And. Yakası EDAŞ	66,52%	1.862	33,48%	937	2.799
15	Sakarya EDAŞ - (4 İl)	76,72%	1.608	23,28%	488	2.096
16	Osmangazi EDAŞ - (5 İl)	67,97%	1.231	32,03%	580	1.811
17	Boğaziçi EDAŞ - (İstanbul Avrupa Yakası)	15,20%	693	84,80%	3.866	4.559
18	Kayseri ve Civ. Elk. TAŞ	79,74%	728	20,26%	185	913
19	(AYDEM) Menderes EDAŞ - (3 İl)	19,85%	581	80,15%	2.346	2.927
20	(AKEDAŞ) Göksu EDAŞ - (2 İl)	66,98%	781	33,02%	385	1.166
21	Yeşilirmak EDAŞ - (5 İl)	28,31%	590	71,69%	1.494	2.084
Genel Toplam		42,55%	24.211	57,45%	32.692	56.903

Özelleştirmelerle birlikte işletme maliyeti düşürme amaçlı taşeron personel sayısı artırılmış ve 2019 yılı sonu itibariyle elektrik dağıtım sektöründeki 56.903 çalışanın; 24.211'i dağıtım şirketi kadrolu personeli olarak, 32.692'si taşeron firma personeli olarak istihdam edilerek ucuz ve güvencesiz iş gücü ile nitelikli hizmet ve kalite artışı sağlanamamıştır.

Tablo 8: 2019 yılı için Dağıtım Şirketlerinin Toplam Yatırım Tutarı 6.470.939.224 TL ve toplam abone sayısı 44.947.259 adet olup, ortalama abone başı yatırım tutarı 143,97 TL

Bölge	Dağıtım Şirketi	2019 Dönemi Yıllık Yatırım Harcaması (TL)	Toplam Abone Sayısı (Adet)	Abone Başı Yatırım Tutarı (TL)
1	Dicle EDAŞ - (6 İl)	412.099.445	1.922.768	214,33
2	Vangölü EDAŞ - (4 İl)	105.829.989	710.702	148,91
3	Aras EDAŞ - (7 İl)	152.870.720	1.029.884	148,43
4	Çoruh EDAŞ - (5 İl)	109.560.790	1.389.755	78,83
5	Fırat EDAŞ - (4 İl)	74.881.363	977.436	76,61
6	Çamlıbel EDAŞ - (3 İl)	133.603.734	1.005.516	132,87
7	Toroslar EDAŞ - (6 İl)	595.012.006	3.998.002	148,83
8	Meram EDAŞ - (6 İl)	403.087.955	2.169.775	185,77
9	Başkent EDAŞ - (7 İl)	573.521.056	4.278.847	134,04
10	Akdeniz EDAŞ - (3 İl)	260.202.153	2.220.758	117,17
11	Gediz EDAŞ - (2 İl)	440.179.657	3.421.274	128,66
12	Uludağ EDAŞ - (4 İl)	141.279.956	3.285.432	43,00
13	Trakya EDAŞ - (3 İl)	287.334.803	1.125.985	255,19
14	İstanbul And. Yakası EDAŞ	238.363.446	2.928.601	81,39
15	Sakarya EDAŞ - (4 İl)	93.715.896	1.905.277	49,19
16	Osmangazi EDAŞ - (5 İl)	993.791.179	1.839.600	540,22
17	Boğaziçi EDAŞ - (İstanbul Avrupa Yakası)	769.999.909	5.135.007	149,95
18	Kayseri ve Civ. Elk. TAŞ	120.415.224	748.876	160,79
19	(AYDEM) Menderes EDAŞ - (3 İl)	335.991.613	1.966.171	170,89
20	(AKEDAŞ) Göksu EDAŞ - (2 İl)	91.634.914	740.461	123,75
21	Yeşilirmak EDAŞ - (5 İl)	137.563.416	2.147.132	64,07
Toplam		6.470.939.224	44.947.259	143,97

Tablo 9: TEDAŞ Fiili Yatırım Harcamalarının Yıllar İtibarıyla Gelişimi

Yıllar	Yatırım Harcamaları (TL)
2000	212.694.362
2001	201.631.846
2002	417.697.704
2003	387.447.125
2004	388.640.557
2005	704.003.406
2006	689.544.991
2007	824.844.729
2008	1.260.335.423
2009	720.582.364
2010	572.972.694
2011	500.971.687
2012	706.664.870
2013	284.010.680
Yıllık Ortalama	562.288.746

2013 yılı Elektrik Dağıtım Özelleştirmelerinin tamamının bittiği yıl olup, TEDAŞ' nin 2000-2013 yılları arasında kırsal, köy ve şehir şebekeleri için yaptığı yıllık yatırım tutarlarının ortalaması yaklaşık 562 Milyon TL dir.

2019 yılı için Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Toplam Yatırım Tutarı 6.470.939.224 TL olup, 2008 yılında TEDAŞ' nin yaptığı en yüksek yatırımın **5 katı gibi yüksek bir oranda yatırım iştahının getireceği maliyetlerin, Tüketici elektrik birim fiyatlarına yansımaları kaçınılmaz olmuştur.**

4- ELEKTRİK İLETİM (TEİAŞ) BÖLGELERİ ÖZELLEŞTİRMELERİ:

3 Temmuz 2021 tarihli, 31530 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan **4222 Karar Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile;**

(TEİAŞ) Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketinin;

- 1) **Özelleştirme kapsamına alınması** ve halka arza yönelik özelleştirmeye hazırlık işlemlerine tabi tutulmasına,
- 2) Hazırlık işlemlerinin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından işbirliği içerisinde yürütülmesine,
- 3) Özelleştirme hazırlık işlemlerinin 31/12/2022 tarihine kadar tamamlanmasına, 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanununun 3'üncü ve geçici 29'uncu maddeleri ile 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin geçici 8'inci maddesi gereğince **karar verilmiştir.**

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın en önemli hedefi olan ve elektrik işlerinin (üretim, iletim ve dağıtım) tek elden yönetilmesini amaçlayan ve 1970 yılında kurulan (TEK) Türkiye Elektrik Kurumu' nun özelleştirmeler kapsamında yeniden yapılandırılması sonucunda, **2001 yılında TEAŞ' nin iletim, üretim ve ticaret faaliyetlerinin birbirinden ayrıştırılması ile;**

Türkiye Elektrik Ticaret Taahhüt AŞ (**TETAŞ**), Elektrik Üretim AŞ (**EÜAŞ**) ve Türkiye Elektrik İletim AŞ (**TEİAŞ**) olarak üç farklı **İktisadi Devlet Teşekkülü halinde yeniden yapılandırılmıştı.**

14.03.2013 tarihli ve 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi olarak, tescil işlemlerinin tamamlanmasından sonra 18 Mart 2015 tarihinde kurulan ve 1 Eylül 2015 tarihinde EPDK'dan piyasa işletme lisansını alan **EPIAŞ' nde TEİAŞ' nin %30**, Borsa İstanbul'un %30,83, özel sektörün %39,17 **hissesi vardır.**

Elektrik Piyasası Kanunu; Birinci Bölüm, Amaç, Kapsam ve Tanımlar ve kısaltmalar Madde 3-(1) Bu Kanunun uygulanmasında; **“k) İletim: Elektrik enerjisinin gerilim seviyesi 36 kV üzerindeki hatlar üzerinden naklini.”** içerir şeklinde tanımlanmış ve güncel kullanılan iletim gerilimleri 66-154-220-400 kV tur.

1914 yılında İstanbul'da devreye alınan Silahtarağa Termik Santralinden sonra 1948 yılında Etibank tarafından yapılan **Zonguldak Çatalağzı Termik Santralinden İstanbul'a 1952 yılında 154 kV'luk (ENH) Enerji Nakil Hattı yapılarak İstanbul'a elektrik takviyesi yapılmış ve bu hat “Enterkonnekte” Sistemin başlangıcı olmuştur.**

Türkiye'nin Elektrik İletim Sistemi Operatörü olan TEİAŞ, enterkonnekte sistemin en üst performans düzeyinde çalışacağı şekilde yeni elektrik iletim tesislerinin planlanması, tesisi, işletilmesi, bakımı, onarımı ile Dengeleme Güç Piyasası ve Yan Hizmetler Piyasası'nın çalıştırılması faaliyetlerini sürdürmekte ve TEİAŞ ile ENTSO-E Kıta Avrupası Senkron Bölgesi (CESA) arasındaki enterkonneksiyon çalışmaları 2005 yılında fiili olarak başlatılmış, 2010 yılında Yunanistan ve Bulgaristan enterkonneksiyon hatları üzerinden ENTSO-E ile deneme paralel işletme süreci başlamıştır. 14 Nisan 2015 tarihinde imzalanan “Uzun Dönem Anlaşma” ile ülkemiz ile ENTSO-E CESA elektrik sistemleri arasında kalıcı bağlantı sağlanmış, kalıcı bağlantıyla, Türkiye elektrik piyasası Avrupa iç elektrik piyasasına fiziken dâhil olmuştur. 14 Ocak 2016'da ise “Gözlemci Üyelik Anlaşması” imzalanarak TEİAŞ, ENTSO-E'nin ilk ve tek Gözlemci üyesi olmuştur. TEİAŞ Ocak 2019 tarihinde süresi dolan Gözlemci Üyelik statüsünün devamı için ENTSO-E nezdinde girişimlerini başlatmış olup, ENTSO-E tarafı ile görüşmeler devam etmekte ve **2020 yılı TEİAŞ faaliyet raporuna göre; TEİAŞ, 71 bin 098 km uzunluğunda enerji iletim hattına, 30 bin 141 km fiber optik altyapıya, 753 transformatör merkezine ve 1975 adet transformatöre sahip, İletim Sistemi İşletmecisi olup bünyesinde bu görev için Milli Yük Tevzi İşletme Müdürlüğü ve 9 adet Bölgesel Yük Tevzi İşletme Müdürlükleri ile 8065 personelle üstlendiği görevleri yerine getirmekte ve **2020 yılı 14 milyar 855 milyon ciro ile net karı 4 milyar 648 milyon TL** olarak, Türkiye'deki ilk 500 şirket arasında 26. sıradaki **zarar etmeyen kamu kuruluşu olmasına rağmen**, siyasi tercihlerle 2023 yılı seçim öncesi yangından mal kaçırır deyimine uygun olarak 31.12.2022 tarihine kadar özelleştirme adı altında yandaş şirketlere peşkeş çekilmek üzere olan özelleştirme süreci kapsamına alınmıştır.**

Anayasa Mahkemesinin geçmiş yıllarda “enerji alanında özelleştirmeyi düzenleyen 3974 sayılı kanunun iptaline ilişkin olarak verdiği kararında “elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımının stratejik öneme sahip kamu hizmetlerinden” olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, **Türkiye'mizin kamusal varlıkları yandaşlara peşkeş çekilmeye devam edilmekte ve özelleştirmelerin temel hedeflerinden olan tüketicilere düşük maliyetli elektrik sunma hedefi asla gerçekleştirilmemektedir.**

Tarihte tesadüflere yer olmadığı bilinmesine rağmen, TEİAŞ özelleştirme kararının 03.07.2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmasından 7 gün önce gerçekleşen ilginç bir tesadüfe dikkat çekelim.!

Finansmanı Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) kredisinden karşılanarak, TEİAŞ tarafından iki Lot olarak gerçekleştirilen ihalenin yüklenicisi Türk Prysmian-Prysmian Powerlink,DB.KAB.19 İşi Adi Ortaklığı olan, Çanakkale Boğazı ve İzmit Körfez Geçişi 400 kV Denizaltı ve Kara Bağlantı Kabloları yapım işi sözleşme töreni 25.06.2021 tarihinde taraflar arasında yapılarak, adeta TEİAŞ’ın özelleştirme adı altında yandaş şirketlere peşkeş çekilmeden önce iki önemli yatırımı, kamu eliyle yapılarak özelleştirmelerin son alt yapısı hazırlanmaktadır. **Lot1-Çanakkale Boğaz Geçişi Denizaltı Kablosu (Lapseki3-Sütlüce3 -çift devre) ihale bedeli 57 milyon 784 Euro ve Lot2-İzmit Körfez Geçişi Denizaltı Kablosu (Hersek-Dilovası-çift devre) ve Kara Kablo Bağlantıları (İzmit Körfez Interface-Hersek-çift devre, Dilovası-Dil iskelesi-tek devre, Dilovası-Gebze-tek devre) ihale bedeli 83 milyon 742 bin Euro ve Toplam 140 milyon 743 bin Euro yatırım, kamu eli ile özelleştirmelerden hemen önce planlandığı, yatırım imalat sürelerinden de anlaşılmaktadır;**

Her biri çift devre olarak planlanan ve devre başına 1000MW nominal kapasiteye sahip denizaltı kablo projelerinin yapım süreleri; Lot1 kapsamı işler için 750 takvim günü, Lot2 kapsamı işler için ise 780 takvim günü olarak belirlenmiş ve **projelerin 25-26 ay içerisinde tamamlanması hedeflenmiştir.** İlginç tesadüfte budur ki TEİAŞ’ın özelleştirme hazırlık işlemlerinin 31.12.2022 tarihine kadar tamamlanmasına bugünlerden karar verilmiştir.!

1924-1928 yılları arasında 29 sayı olarak, İstanbul Elektrik ve Tramvay Şirketi tarafından yayımlanan ve Cumhuriyet döneminin ilk elektrik dergisi olan Ameli Elektrik dergisinin Mart 1927 tarihli 16. sayısında yayımlanan “Yüksek tevettürlü (gerilimli) elektrik kablolarının Boğaz içinden geçirilmesi” başlıklı makalede özetle;

“...Cumhuriyetimizin henüz üç’üncü yılında kamu eli ile yapılan ilk deniz altı elektrik kablo geçişi 1926 yılının Mayıs ayında Boğazdan Üsküdar ve Kadıköy’e iki adet yüksek gerilim elektrik kablosu geçirilmesiyle, her biri 2500 metre uzunluğundaki kabloların imalat işleri İstanbul Havagazı ve Elektrik ve Teşebbüsat-ı Sanayi Türk Anonim Şirketi tarafından Fransa’da Geumont Kablo Fabrikasına yaptırıldığı ve Arnavutköy’ü Vaniköy’e bağlayan birinci kablo 16 Mayıs 1926 tarihinde, ikinci kablo 1000 metre olup 29 Mayıs 1926 tarihinde Rumelihisarı Mezarlığı ile Kandilli Burnu arasına yerleştirildiği ve Arnavutköy’de ve Rumelihisarı’nda Elektrik trafo merkezlerinin inşa edildiği, 14 Şubat 2014 tarihinde elektrik üretmeye başlayan Silahtarağa santralinde üretilen elektriğin boğazın karşı yakasına iletilerek, şehrin Anadolu yakasının da mahrum olduğu enerji kaynağına kavuşarak, sanayide Rumeli yakası gibi iktisadi bakımdan gelişmeye başlayacağı..” ifade edilmiştir.

Cumhuriyetimizin henüz üç’üncü yılında kamu eli ile yapılan ilk deniz altı elektrik kablo geçişlerinin ve kamu eliyle TEİAŞ tarafından yapılan son deniz altı elektrik kablo geçişlerinin de Cumhuriyetimizin 100. yılı 2023 de bitmiş olacağını hatırlatır, tarihte tesadüflere yer olmadığını hatırlayarak, günümüz de siyasi tercihlerle özelleştirme adı altında, Elektrik İletim Sektöründe yüzde yüz Tek Kamu Kuruluşu ve Stratejik Önemi olan TEİAŞ’ nin yandaş şirketlere peşkeş çekilmeden önce hazırlandığı ve kamu vicdanında derin izler bırakacağı aşikardır.

5- ELEKTRİK ÜRETİM (EÜAŞ) SANTRALLERİ ÖZELLEŞTİRMELERİ:

4 Ağustos 2002 tarihinde “Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği” ve 26 Haziran 2003 tarihinde “Su Kullanım Anlaşması Yönetmeliği”nin yürürlüğe girmesiyle birlikte 4628 sayılı Kanun gereğince DSİ ve EİE tarafından 2003 yılına kadar çeşitli kademelerde geliştirilmiş olan bütün hidroelektrik projeler DSİ internet sayfasında yayımlanarak tüzel kişilerin başvurusuna açılmış ve toplam 19951 MW kurulu gücünde 405 adet proje ilk başvuru 21 Ağustos 2003 tarihinde DSİ web sayfasında yayınlanarak büyük çaplı Hidroelektrik Santrallerin özelleştirme süreci başlatılmıştır.

Elektrik Enerji Sektöründe **üretici olarak kalan tek kamu kuruluşu EÜAŞ, sahip olduğu santrallerin** Mülga TETAŞ’a ait Tedarik Lisansı, 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu çerçevesinde EPDK tarafından EÜAŞ’ne ETS/7965/03992 Lisans Numarası ile 19/07/2018 tarihinde 20 yıllık olarak verilmiş olup, **süresi 19.07.2038 tarihinde dolmakta ve Kamu kapsamında toplam 65 santralda üretim lisansı bulunmaktadır.**

Akkuyu Nükleer Santralının işletmeye alınması ile birlikte Türkiye elektrik enerjisi üretiminin en az %5’inin nükleer santralden karşılanması hedeflenmekte ve bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında Mersin-Akkuyu sahasında nükleer güç santralının tesisine dair 27 Aralık 2010 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren anlaşma çerçevesinde kurulan tamamı Rus sermayeli Akkuyu Nükleer A.Ş tarafından yürütülen projede, Akkuyu Nükleer Santrali 1. Ünitesi için TAEK tarafından 2 Nisan 2018’de, 2. Ünitesi için de 26 Ağustos 2019’da yeni kurulan Nükleer Düzenleme Kurumu (NDK) tarafından koşullu olmak kaydıyla inşaat lisansı verilmiştir. Akkuyu Nükleer Güç Santralının birinci ünitesinin temeli 3 Nisan 2018 tarihinde atılmış olup, bahse konu anlaşma ile toplam 4.800 MW gücünde, VVER-1200 tipinde dört ünitelik nükleer santralin Mersin-Akkuyu sahasında kurulması çalışmalarına devam edilmektedir.

Kamu adına elektrik enerjisi üretimi ve ticareti faaliyetlerini yürüten ve 2019 yılı kurulu gücü 19.751 MW olan Elektrik Üretim A.Ş (EÜAŞ), 2019 yılında 59,350 milyar kWh elektrik üretimi ile Türkiye toplam üretiminin (yüzde) %19,62’ni sağlamıştır.

Tablo 10: Türkiye Kurulu Gücünün Kuruluşlara Göre Kamu ve Özel Sektör Dağılımı 2019 Yılı

Kuruluşlar	Kurulu Güç (MW) 2019 Yılı	Payı %	Özel/Kamu
Serbest Üretim Şirketleri	61.773	67,56%	Özel
EÜAŞ	19.751	21,60%	Kamu
Lisanssız Üretim Şirketleri	6.310	6,90%	Özel
İşletme Hakkı Devri (İHD)	3.447	3,77%	Özel
Yap-İşlet-Devret (YİD)	150	0,16%	Özel
	91.431	100,00%	

2019 yılı sonu itibarıyla 19.751 MW ile Türkiye kurulu gücünün %21,6’lık kısmını kamu ve 71.680 MW ile Türkiye kurulu gücünün %78,4’lük kısmını özel sektör oluşturmaktadır.

EÜAŞ, 2019 yılı sonu itibariyle, 12.776 MW kurulu güce sahip 48 hidroelektrik (36'sı rezervuarlı), 6.973 MW kurulu güce sahip 10 termik ve 7 mobil santral ile 7 MW kurulu güce sahip 1 rüzgar santralına sahip olup, toplam 19.751 MW kurulu gücü ile Türkiye kurulu gücünün %21,6'sını (2018'de %20,9) elinde bulundurmaktadır. 2019 yılı sonu itibariyle 302,6 milyar kWh olarak gerçekleşen Türkiye elektrik üretimi miktarının 59,350 milyar kWh'i (Türkiye üretiminin %19,62'si (2018'de %15,0)) EÜAŞ tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 11: Türkiye Elektrik Üretim Kuruluşlarına Göre Kamu ve Özel Sektör Dağılımı 2019 Yılı

Kuruluşlar	Üretim (GWh) 2019 Yılı	Payı %	Özel/Kamu
Serbest Üretim Şirketleri	219.988	72,71%	Özel
EÜAŞ	59.350	19,62%	Kamu
Lisanssız Üretim Şirketleri	11.378	3,76%	Özel
İşletme Hakkı Devri (İHD)	11.124	3,68%	Özel
Yap-İşlet-Devret (YİD)	712	0,24%	Özel
	302.552	100,00%	

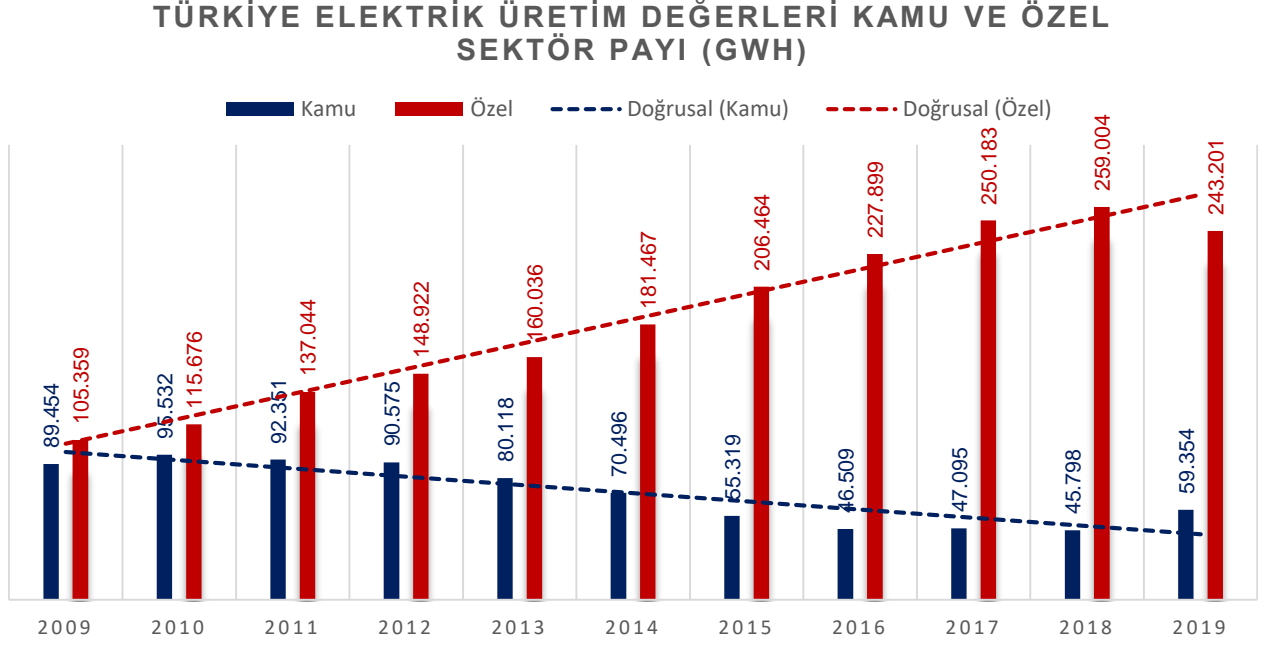
2019 yılı sonu itibariyle 302,552 milyar kWh olarak gerçekleşen Türkiye elektrik üretimi miktarının 59,350 milyar kWh'i ve %19,62'si kamu tarafından ve 243,202 milyar kWh'i ve %80,38'i özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 12: Türkiye Elektrik Üretim Kaynaklarına Göre Kamu ve Özel Payı ve % Dağılımı 2019 Yılı

Kaynak	TÜRKİYE Üretimi (GWh) 2019 Yılı	Özel Üretimi (GWh) 2019 Yılı	Payı %	Özel	EÜAŞ Üretimi (GWh) 2019 Yılı	Payı %	Kamu
Hidrolik	88.879	44.984	50,61%	Özel	43.895	49,39%	Kamu
İthal Kömür	60.382	60.382	100,00%	Özel			
Doğal Gaz + LNG	55.683	45.142	81,07%	Özel	10.541	18,93%	Kamu
Linyit+Taş Kömürü	50.410	45.500	90,26%	Özel	4.910	9,74%	Kamu
Rüzgar	21.768	21.764	99,98%	Özel	4	0,02%	Kamu
(Jeotermal+Biyokütle+ Artık Isı)	13.041	13.041	100,00%	Özel			
Güneş	9.330	9.330	100,00%	Özel			
Sıvı Yakıtlar (Fuel oil+Nafta+Asfaltit+Motorin)	3.059	3.059	100,00%	Özel			
Toplam	302.552	243.202	80,38%	Özel	59.350	19,62%	Kamu

Türkiye'de özel sektöre açılan, elektrik üretimi sektöründe özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yürürlüğe konulan yasal düzenlemeler ve sağlanan teşviklerin etkisiyle; Ocak 2020 itibariyle, hidroelektrik santral (HES) yapmak amacıyla 112 santralda 3.831 MW'lık, rüzgar santral (RES) yapmak için 82 santralda 2.751 MW'lık, jeotermal santral (JES) yapmak amacıyla da 5 santralda 200 MW'lık olmak üzere yeni/ilave kapasite EPDK'dan lisans almış durumdadır.

Grafik 1: Türkiye Elektrik Üretimine Kamu ve Özel Sektör Payının 2009-2019 Yılları Arasındaki Durumu

Elektrik enerjisinin üretiminde özelleştirmeler kapsamında son on yıl içinde; Kamu payı %20'lere düşmüş, Özel sektör payı ise %80'lere çıkmıştır.

Tablo 13: Türkiye'de Kişi Başına Elektrik Tüketimi kWh (1923-2019 Yılları Arası)

Yıl	Türkiye'nin Nüfusu	Kişi Başı Tüketim (kWh)
1923	12.360.000	3,3
1930	14.448.000	6,7
1940	17.821.543	20,3
1950	20.947.155	32,6
1960	27.755.532	87,0
1970	35.605.653	207,0
1980	44.737.321	459,0
1982	45.997.940	505,0
1983	47.072.603	511,0
1984	48.138.191	563,0
1993	56.713.073	996,0
1994	57.613.441	1.013,0
2000	63.174.483	1.457,0
2001	64.100.297	1.514,3
2009	72.561.312	2.684,8
2013	76.667.864	3.132,4
2015	78.741.053	3.324,6
2018	82.003.882	3.716,9
2019	83.154.997	3.638,4

Türkiye'de kişi başı elektrik tüketimi 1923 yılından 2019 yılına yaklaşık 1100 kat artmıştır.

2019 yılında Kamunun (EÜAŞ'nin) doğalgaz yakıtlı santrallarının kapasite kullanım oranı %27,0, emre amadelik oranı %90,0 olurken, linyit yakıtlı santrallarının kapasite kullanım faktörü %32,7 ve emre amadelik oranı ise %68,4 olarak gerçekleşmiştir. Hidrolik santrallarının ise kapasite kullanım oranı %39,2, emre amadelik oranı ise %85,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 14: (EÜAŞ) Kamu santrallarının kapasite kullanım oranları ve emre amadelikleri

Kaynak	Kapasite Kullanım Oranı			Emre Amadelik		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Doğal Gaz Santrallar	41,1	38	27	85,6	74,1	90
Linyit Santralları	32	44,1	32,7	40,8	57,1	68,4
Hidrolik Santrallar	28,7	27,2	39,2	96,2	97,2	85,7

Arz güvenliğinin öncelikli hedeflerden biri olduğu Türkiye’de sistemde baz yük olarak çalışabilecek santralleri emre amade tutmak için Kapasite Mekanizması tasarlanmıştır.

Burada amaç rekabetçi piyasa içerisinde arz güvenliğini belirli bir seviyenin üzerinde tutabilmek için özellikle yerli kömür ve doğal gaz santral yatırımlarının finansal sürdürülebilirliğine katkı sağlanması olmuştur. Elektrik üretim sektöründe tasarlanan bir diğer enstrüman ise “Yan Hizmetler Mekanizmasıdır”. Günlük ihaleler ile çalışması öngörülen bu sistemde yan hizmetler piyasası içerisinde daha sağlıklı bir fiyatlamanın yapılabilmesi ve işletme güvenilirliğinin artırılması hedeflenmiş, zira bu mekanizmanın uygulanmaya başlaması önemli iletim yatırımlarının tamamlanması gerekliliği, Türkiye’deki kısıt maliyetinin azaltılması için gereklidir.

Tamda bunun önemi, 2003 ve 2006 yıllarında batı Avrupa’da meydana gelen büyük elektrik kesintileri sonrasında meydana gelen ve kıta Avrupa’sında son 18 yılın üçüncü önemli arızası olan, Türkiye’de 31 Mart 2015 tarihinde meydana gelen sistem çökmesinde anlaşılmıştır;

Türkiye’nin doğu ve batısını bağlayan 400 kV hatlarının aşırı yüklenmesiyle sistem çökmüştür; bu kesintiye neden olan en büyük etkenler (European Network of Transmission System Operators for Electricity) ENTSO-E raporuna göre; doğu ve batı koridor hat sisteminin kritik merkez kısmında dört adet 400 kV hattın bakım onarım amaçlı servis dışı bırakılması, uzun iletim mesafesi (çoruh nehri üzerinde bulunan kuzey-doğu’daki HES’lerin 1300 km uzaklıktaki İstanbul’un büyük yük bölgesini beslemesi) ve seri kapasitörlerin tamamının devre dışı kalması, doğu-batı’ya transfer empedansının yükselmesine neden olmuş, batı alt sisteminin ENTSO-E sisteminden ayrılmasından sonra geçici durum frekans bozulması sırasında, çok sayıda büyük termoelektrik santralin Elektrik Şebeke Yönetmeliğinde belirtilen yükümlülüklerine rağmen 47,5 Hz üstü frekanslarda servis dışı kalması, şiddetli elektromekanik geçici durum olayları sırasında birkaç santralin kararlılığının bozulması, santrallerin erken ve düzensiz kesintisini dengelemek üzere düşük frekans röleleri ile büyük miktarda yük atmamaları bu sonucu doğurmuştur.

Bu olaylar zinciri **özelleştirmelerin getirdiği liyakatsiz yönetim zafiyetleri, plansızlık ve eğitimsizlik sonucu oluşmuş tekrar olmaması yönünde ENTSO-E raporunda;** programlanmış arıza ve bakım planlarının koordinasyonunun geliştirilmesi, bütün elektrik santrallerinden Ulusal Elektrik Şebeke Yönetmeliğinde belirtilen frekans aralıklarında şebekeye bağlı kalmalarının istenmesi ve yük tevzi görevlilerinin eğitimlerinin geliştirilmesi önerilerden bazılarıdır.

6- ELEKTRİK ÜRETİM BEDELİ:

Zarar etmeden enerjinin satılması gereken minimum fiyatı, “seviyelendirilmiş enerji maliyeti” (Levelized Cost of Energy - **LCOE**), elektrik üretim santrallerinin birim enerji maliyetini hesaplamak için kullanılan bir yöntem olup, İlk yatırım maliyeti, işletme ve bakım masrafları, yakıt giderleri hesaba katılarak hesaplanan enerji birim yaklaşık fiyat aralıkları Tablo 15’i’dir.

Tablo 15: “LCOE” Rakamları

Kaynak Türü	Ekonomik Ömür (Yıl)	İnşa Süresi (Yıl)	Yatırım Maliyeti (ABD doları/Reel 2019/ MW)	Sabit İşletme Maliyeti (ABD doları/Reel 2019/MW)	Değişken İşletme Maliyeti (ABD doları/Reel 2019/MW)	LCOE enerji birim maliyet (ABD Doları cent/kWh)	YEKDEM enerji birim maliyet (ABD Doları cent/kWh)
Doğal Gaz	20	2	750.000	20.000	1,0	3,9 - 4,4	
Linyit	30	4	1.200.000	40.000	4,0	4,8 - 5,5	
Barajlı Hidro	40	3	2.000.000	10.000	0,1	4,7	7,3
Güneş	20	1	650.000	15.000	-	6,8	13,3
Rüzgâr	20	1	900.000	15.000	0,5	5,3	7,3
Jeotermal	30	3	3.750.000	40.000	10,0	7,3	10,5
Biyokütle	20	1	2.500.000	90.000	1,0	7,6	13,3
Nükleer	50	6	7.500.000	90.000	5,0	12,35 - 15,33	

LCOE rakamları, uluslararası kuruluşların raporları (IRENA 2019, EIA 2015) dan alınmıştır.

Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin 18.05.2005 tarihli 25819 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5346 sayılı Kanunda, YEKDEM (Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması) Madde 6- (Değişik:25/11/2020-7257/13 md.) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği 18/5/2005 tarihinden 31/12/2020 tarihine kadar işletmeye girmiş olan YEK Destekleme Mekanizmasına tabi üretim lisansı sahipleri için, bu Kanuna ekli I sayılı Cetvelde yer alan fiyatlar (üst deki tablonun son kolonunda), on yıl süre ile uygulanır.

31/12/2020 tarihinden sonra işletmeye girecek olan YEK Belgeli üretim tesisleri için bu Kanuna göre uygulanacak fiyat ve süreler Cetveldeki fiyatları geçmemek üzere Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir ve Hidroelektrik ve Rüzgâr Enerji Santrallerinin enerji satış bedelleri 7.3 ABD Doları cent/kWh, Güneş ve Biyokütle Santrallerinin 13,3 ABD Doları cent/kWh Jeotermal Enerji Santrallerinin enerji satış bedeli 10,5 ABD Doları cent/kWh belirlenmiştir.

IRENA, Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı’nın elektrik üretim santrallerinin zarar etmeden enerjinin satılması gereken minimum fiyatı LCOE, ile YEK Destekleme Mekanizmasına tabi üretim lisansı firmalar için belirlenen fiyatlar arasındaki **fark kamu zararıdır ve özelleştirmelerle elektrik üretim firmalarına aktarılan para hacminin büyüklüğü** 2019 yılı rakamları için Tablo 16’da özetlenmiş ve **2019 yılı yaklaşık 263 Milyon Amerikan Dolarıdır. 5346 sayılı kanun gereğince 10 yıl uygulandığı düşünüldüğünde firmalara toplam aktarılan parasal büyüklük yaklaşık 2,63 Milyar Amerikan Dolarıdır.**

Tablo 16: 18/5/2005 tarihinden 31/12/2020 tarihine kadar işletmeye girmiş olan YEK Destekleme Mekanizmasına tabi üretim lisansı sahipleri için.

Kaynak	Destekli Özel Üretim (GWh) 2019 Yılı	LCOE enerji birim maliyet (ABD Doları cent/kWh)	YEKDEM enerji birim maliyet (ABD Doları cent/kWh)	Destek Tutarı (ABD Doları)
Hidrolik	44.984	4,7	7,3	116.958.400
Rüzgar	21.764	5,3	7,3	43.528.000
Jeotermal+Biyokütle+Artık Isı	13.041	7,3	10,5	41.731.200
Güneş	9.330	6,8	13,3	60.645.000
Toplam	89.119			262.862.600

(EÜAŞ) Kamu tarafından 2019 yılında Elektrik Dağıtım Şirketleri (EDAŞ) ve Elektrik Perakende Satış Şirketlerine (EPSAŞ) toplam 92,8 milyar kWh (2018’de 103,1 milyar kWh) elektrik enerjisi satışı yapılmıştır. Daha detaylı olarak ifade edilirse; (EÜAŞ) Kamu tarafından 58,1 milyar kWh 21 adet elektrik perakende satış şirketine, 34,7 milyar kWh 21 adet elektrik dağıtım şirketine, (teknik ve teknik olmayan kayıplar ile genel aydınlatma kapsamında) 1,6 milyar kWh serbest tüketicilere ve 5,6 milyar kWh ise TEİAŞ’ne (yan hizmetler + iletim sistemi kayıpları), EPIAŞ’ne 11,1 milyar kWh olmak üzere toplam 111,1 milyar kWh elektrik enerjisi satılmıştır.

Tablo 17: Müşteri bazında (EÜAŞ) Kamu 2019 yılına ait elektrik enerjisi satış miktarları

Müşteri Grubu	2018		2019	
	Satış Miktarı (milyar kWh)	Pay (%)	Satış Miktarı (milyar kWh)	Pay (%)
Elektrik Perakende Satış Şirketleri	66,6	55,78%	58,1	52,30%
Elektrik Dağıtım Şirketleri	36,5	30,57%	34,7	31,23%
EPIAŞ	9,2	7,71%	11,1	9,99%
TEİAŞ (Yan Hizmetler + İletim Sistemi Kayıp Kaçak)	5,4	4,52%	5,6	5,04%
ETKB Bağlı ve İlgili Kuruluşlar	0,9	0,75%	1	0,90%
Mevcut Sözleşmeler Kapsamındaki Müşteriler	0,8	0,67%	0,6	0,54%
TOPLAM	119,4	100,00%	111,1	100,00%

(EÜAŞ) Kamu üretimini yaptığı elektrik enerjisini ikili anlaşmalar kapsamında, görevli tedarik şirketlerine, dağıtım şirketlerine (kayıp kaçak ve genel aydınlatma), iletim sistemine doğrudan bağlı müşterilerine, ETKB bağlı ve ilgili kuruluşlarına ve ayrıca TEİAŞ’ ne (iletim sistemi kayıpları) satışını gerçekleştirmiştir.

Elektrik satış tarifeleri; Elektrik Piyasası Kanunu ve Hazine ve Maliye Bakanlığının “Maliyet Bazlı Fiyatlandırma Mekanizmasının Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esaslar” Genelgesi ile ilgili yıla ait Genel Yatırım ve Finansman Programında yer alan mali hedefler, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının öngördüğü döviz kurları, benzeri makroekonomik göstergeler, satın alınacak enerji maliyeti ve işletme giderleri göz önünde bulundurularak belirlenmekte ve EPDK’nın onayını müteakip uygulamaya konulmaktadır.

Tablo 18: (EÜAŞ) Kamu’ nun 2019 yılına ait toptan elektrik satış tarifeleri

Tarife Kategorileri	01 Ocak - 31 Mart 2019 Dönemi (krş/kWh)	01 Nisan - 30 Haziran 2019 Dönemi (krş/kWh)	01 Temmuz- 30 Eylül 2019 Dönemi (krş/kWh)	01 Ekim - 31 Aralık 2019 Dönemi (krş/kWh)
Dağıtım şirketlerine ve görevli tedarik şirketlerine uygulanan elektrik enerjisi toptan satış fiyatı	12,6335	17,2700	20,5159	34,8654
Dağıtım şirketlerine genel aydınlatma kapsamında uygulanan elektrik enerjisi satış fiyatı	25,4600	25,4600	25,4600	29,4772
ETKB Bağlı ve İlgili Kuruluşlarına uygulanan elektrik enerjisi satış fiyatı	36,2362	36,3980	42,1553	47,6297
İletim sistemine doğrudan bağlı tüketicilere uygulanan elektrik enerjisi satış fiyatı	36,4509	36,4509	42,2127	48,7941

2001 yılında başlayan kademeli geçiş sürecinde ilk olarak 01.08.2006 tarihinde TEİAŞ bünyesinde kurulan Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi (PMUM) tarafından saatlik dengeleme ve aylık üç zamanlı uzlaştırma mekanizmaları işletilmeye başlanmış, **01.12.2009 tarihinde başlayan ikinci aşamada dengeleme faaliyetleri gün öncesi planlama ve dengeleme güç piyasası olarak ikiye ayrılmış, aylık üç zamanlı uzlaştırma yerini saatlik uzlaştırmaya bırakmıştır.**

14 Nisan 2009 tarih, 27200 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği (DUY) doğrultusunda, 01 Aralık 2009 tarihinde; gün öncesinden Sistem İşletmecisine dengeli bir sistem bırakılarak ve piyasa katılımcılarının sözleşmeye bağlanmış yükümlülüklerini gün öncesinden karşılayabilmelerine olanak sağlayan bir ticaret alanı oluşturulmuştur. Söz konusu ticaret mekanizması oluşturulurken gelişmiş piyasalar tarafından uygulanan Gün Öncesi Piyasası mekanizması hedeflenmiş ancak gerek özel sektörün gerekse kamu sektörünün alt yapılarını kurabilmeleri ve piyasa yapısına uyum sağlayabilmeleri amacıyla öncelikle Gün Öncesi Planlama mekanizması hayata geçirilmiştir. DUY’la birlikte gün öncesinde ve Dengeleme Güç Piyasası’nda verilen yük alma ve yük atma talimatları için fiyatlar serbest piyasada, piyasa katılımcılarının teklifleri üzerinden belirlenmeye başlanmıştır. Bu yeni yapıyla birlikte rekabete dayalı, sistemdeki arz ve talep dengesini yansıtan fiyat sinyalleri üreten ve gelişime açık bir elektrik toptan satış piyasasının tesis edilmesi hedeflenmiş, Bu hedef doğrultusunda nihai piyasa yapısına kademeli olarak geçişi öngören Dengeleme Güç Piyasası, Gün Öncesi Piyasası, Gün içi Piyasası ve Vadeli İşlemler Piyasası’nın kurulmasına yönelik olarak kısa-orta-uzun vadeli hedefler belirlenmiş, **01 Eylül 2015 tarihinde EPIAŞ’ın faaliyete başlaması ile dengeleme güç piyasasının işletilmesi TEİAŞ’a, gün öncesi piyasası ve gün içi piyasasının işletilmesi ile tüm piyasaların uzlaştırması işleri EPIAŞ’a verilmiştir.**

6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile kurulan EPIAŞ, piyasa işletim lisansı kapsamında, Borsa İstanbul Anonim Şirketi ile TEİAŞ tarafından işletilen piyasalar dışında kalan organize toptan elektrik piyasalarının işletim faaliyetini yürütmektedir.

Buna ilave olarak EPIAŞ, TEİAŞ’ın piyasa işletim lisansı kapsamında işlettiği organize toptan elektrik piyasalarının (Dengeleme Güç Piyasası, Yan Hizmetler Piyasası) mali uzlaştırma işlemlerini de yürütmektedir.01.07.2015 tarihi itibariyle faaliyete geçen Gün İçi Piyasası; Gün Öncesi Piyasası ile Dengeleme Güç Piyasası arasında geçiş görevi görerek, gerek piyasa katılımcılarının enerji dengesizliklerinin en aza indirilmesinde, gerekse ulusal elektrik sisteminin dengelenmesine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Türkiye de elektrik ticaretinde ikili anlaşmalar esas alınmış olup diğer organize piyasalar, piyasayı tamamlayıcı şekilde tasarlanmıştır. Bu çerçevede piyasada ticareti yapılan enerjinin büyük kısmı ikili anlaşmalar üzerinden işlem görmektedir. **İkili anlaşmalar piyasasının toplam elektrik ticareti içerisindeki payı, 2019 yılında %56,6 (2018’de %60,1) olmuştur. İkili anlaşmalar, piyasa katılımcıları arasında serbest bir şekilde yapılmakta olup, düzenlemeye tabi değildir.**

2019 yılında bir önceki yıla göre %8,8’lik azalışla toplam 220.723 GWh’lık ikili anlaşma gerçekleştirilmiş olup, EÜAŞ ikili anlaşma satış miktarı da %9,6’lık bir düşüş göstererek 98.367 GWh olarak gerçekleşmiştir. Yıl içerisinde en yüksek ikili anlaşma miktarı Temmuz 2019 ayında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de 2019 yılında gerçekleştirilen elektrik ticaretinin %39’u ise “Gün Öncesi Piyasası”nda işlem görmüştür. 2019 yılında, gün öncesi piyasasında gerçekleşen **2019 yıllık ortalama “piyasa takas fiyatı” (PTF) bir önceki yıla göre %12,38 artarak 260,19 TL/MWh olmuştur.**

Katılımcılara diğer ticaret imkânlarında değerlendiremedikleri kapasitelerini gün öncesi piyasası kapanış zamanından sonra değerlendirme şansı vererek ek ticaret alanı sağlayan “Gün İçi Piyasası (GİP)” ise “Gün Öncesi Piyasası (GÖP)” ile “Dengeleme Güç Piyasası (DGP)” arasında köprü görevi görerek gerçek zamana yakın ticaret imkânı tanımakta ve piyasa katılımcılarına kısa vadede portföylerini dengeleme fırsatı sunmaktadır.

Katılımcıların dengeden sorumlu taraf olduğu piyasa olan “Dengeleme Güç Piyasası’nda (dengeleme grupları oluşturmak için bir araya gelebilirler) ise; GÖP ile GİP kapandıktan ve üretim/talep programları kesinleştirildikten sonra, dengeleme birimi olan üretim santralleri, sonraki günün her bir saati için yük alma ve yük atma tekliflerini sunar. Fiyat oluşumu gerçek zamanlı arz/talep dengesine bağlı olup, DGP’de oluşan “**Sistem Marjinal Fiyatı (SMF) 2019 yılı günlük ortalaması** önceki yıla göre %11,9 artarak **253,37 TL/MWh** olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 19: TEİAŞ 2019 Fiyatları

2019 Ay	Piyasa Takas Fiyatı ART. ORT. TL	Sistem Marjinal Fiyatı ART. ORT. TL
Ocak	223,04	193,56
Şubat	257,05	251,87
Mart	256,04	253,07
Nisan	187,15	197,31
Mayıs	196,17	208,33
Haziran	221,32	209,09
Temmuz	304,55	290,09
Ağustos	298,30	290,77
Eylül	297,90	281,93
Ekim	291,61	284,28
Kasım	297,87	296,00
Aralık	291,32	284,18
Ortalama Fiyat TL/MWh	260,19	253,37

Taşıma A.Ş. (BOTAŞ) tarafından yapılan zam ile birlikte PTF yükselmiş ve 250-300 TL/MWh seviyelerinde seyretmeye başlamıştır. 2019 yılı Nisan ve Mayıs aylarında HES’lerden üretilen elektrik miktarındaki artış ile elektrik tüketimindeki azalma nedeniyle, ağırlıklı ortalama PTF 200 TL/MWh seviyesine gerilese de 2019 yılı Temmuz ayından sonra ortalama 300 TL/MWh’a çıkmıştır. **2020 yılı Mart ayında Covid-19 pandemisi kaynaklı elektrik talebinde ve emtia fiyatlarında meydana gelen kayda değer azalmalar nedeniyle ağırlıklı ortalama PTF Mart ayında 250 TL/MWh’e ve Nisan ayında 184 TL/MWh’e gerilemiştir.** Mayıs ayında 208 TL/MWh ortalama seviyeye yükselen elektrik fiyatları, normalleşme adımlarının başlaması ve hava sıcaklıklarının artması ile Haziran ayında 300 TL/MWh’a yükselmiştir.

Kapasite Mekanizması Doğal gaz ve yerli kömür santralleri için 20 Ocak 2018 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan kapasite mekanizması da arz ve sistem güvenliği için gerekli teşvik mekanizması olarak göze çarpmaktadır.

Santrallerin sabit ve değişken maliyetleri ile piyasa takas fiyatındaki (PTF) ilişki ile hesaplanan bu teşvikten doğal gaz santralleri, yerli kömür santralleri ve ithal kömür santralleri (kullandıkları yerli kömür oranı ile orantılı olarak) faydalanmaktadır. 2018 yılında 1 milyar 407 milyon Türk Lirası tutarında olan kapasite mekanizması teşvikinden toplam 20.912 MW kurulu güce sahip 28 adet termik santral yararlanmıştır. 2018 yılı Kasım ayında yapılan değişiklik ile belirtilen şartları yerine getiren hidroelektrik santraller de kapasite mekanizmasından faydalanmaya başlamıştır. Bu değişiklik ile birlikte toplam santral sayısı 43’e ve toplam kurulu güç 24.137 MW’a yükselmiştir. **2019 yılında kapasite mekanizmasında dağıtılan tutar 2 Milyar Türk Lirası olarak belirlenmiştir.**

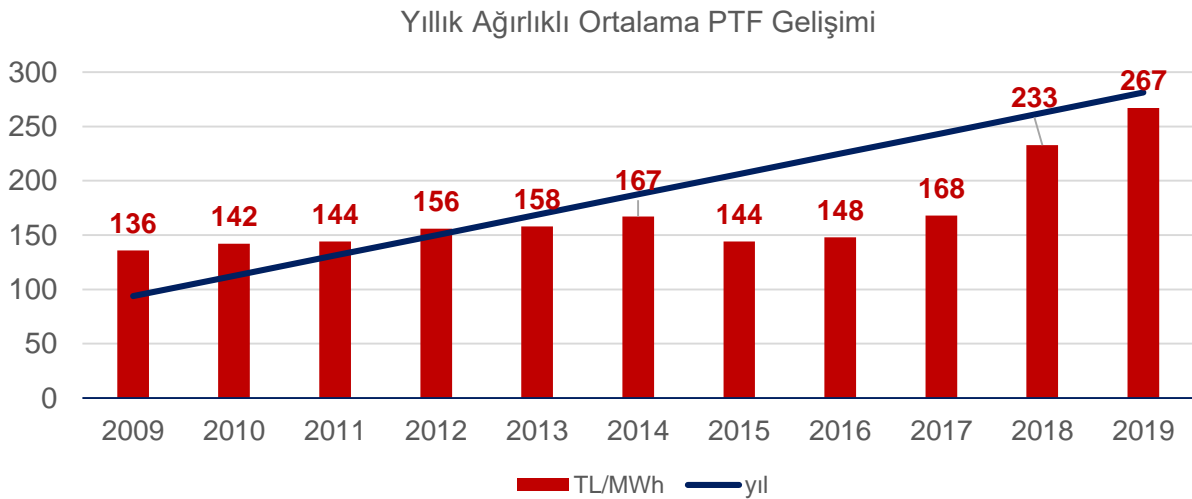
Tablo 20: EÜAŞ elektrik enerjisi üretim ve alım portföyü

Müşteri Grubu	2018		2019	
	Satış Miktarı (milyar kWh)	Pay (%)	Satış Miktarı (milyar kWh)	Pay (%)
EÜAŞ Üretimi	45,8	37,88%	59,4	52,89%
Yap-İşlet Santralleri	35,7	29,53%	10,8	9,62%
Yap-İşlet-Devret Santralleri	2,9	2,40%	0,7	0,62%
İşletme Hakkı Devir Santralleri	3,8	3,14%	5,4	4,81%
EPIAŞ	13,3	11,00%	12	10,69%
Yerli Kömür	19,3	15,96%	24	21,37%
Yurt Dışı	0,1	0,08%	0	0,00%
TOPLAM	120,9	100,00%	112,3	100,00%

2018 yılında TETAŞ' nin, EÜAŞ' ne katılması/birleşmesinden dolayı EPDK'dan EÜAŞ adına 20 yıl süreli tedarik lisansı alınmıştır. EÜAŞ, 2019 yılında, GİP ve DGP kapsamında verilen teklifler neticesinde piyasaya 11,14 milyar kWh (2018'de 9,18 milyar kWh) elektrik enerjisi satışı gerçekleştirirken, piyasadan 12,02 milyar kWh (2018'de 13,3 milyar kWh) elektrik enerjisi satın almıştır.

2009 yılı sonunda ortalama 136 TL/MWh seviyelerinde olan ağırlıklı ortalama PTF, 2014 yılına kadar kademeli olarak artış göstermiş ve 2015 yılında ortalama 144 TL/MWh seviyesine gerilemiştir. 2015 yılından sonra yine yükseliş trendini yakalayan elektrik fiyatları, 2018 yılında kur baskısının etkisiyle sıçrama göstererek ortalama 233 TL/MWh seviyesinde gerçekleşmiştir. **(PTF) piyasa takas fiyatının 2019 yılı ortalaması 267 TL/MWh olmuştur.**

Grafik 2: Yıllık Ağırlıklı Ortalama (PTF) Piyasa Takas Fiyatının Gelişimi 2009-2019 Yılları Arası

Grafik 3: 2019 Yılı İkili anlaşma miktarları GWh

Gün Öncesi Piyasasının 2. fazı projesi ile Avrupa'nın önemli enerji borsalarında da sunulan ve ülkemiz elektrik santralleri ile talep tarafının teknik ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak olan profil blok ve esnek blok teklif ürünlerinin geliştirilmesi tamamlanarak 1 Eylül 2019 tarihinde piyasa katılımcılarının hizmetine sunulmuş ve katılımcılara sunulan yeni teklif tipleri ile Gün Öncesi Piyasası ürünlerinin çeşitliliği artırılmış ve piyasada yer alan katılımcıların ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması sağlanmaya çalışılmış,

2019 yılında saatlik (PTF) piyasa takas fiyatları;

- 237 saat 0-5 TL/MWh,
- 408 saat 5-100 TL/MWh,
- 308 saat 100-150 TL/MWh,
- 857 saat 150-200 TL/MWh,
- 702 saat 200-250 TL/MWh,
- 1.695 saat 250-300 TL/MWh,
- 4.537 saat 300-350 TL/MWh,
- 16 saat ise 350-2000 TL/MWh arasında hesaplanmıştır.

PTF ortalamasının en yüksek olduğu 306,29 TL/MWh ise saat 20.00'de gerçekleşmiştir.

Tüketicilerin desteklenmesi ve ulusal tarife 2001 yılında çıkan Elektrik Piyasası Kanunu'nda nede bu Kanunun öngördüğü piyasa yapısının oluşturulmasının detaylarını belirleyen Piyasa El Kitabında tarife eşitleme veya ulusal tarife uygulanmasına dair bir uygulama öngörülmemektedir. Hem iletim ve dağıtım hem de nihai tüketici tarifelerinin maliyet esaslı ve bölgesel olması öngörülmektedir. Tüketicilerin desteklenmesi ile ilgili olarak ise 4628 sayılı Kanununda en doğru yöntem belirtilmiş ve tüketicilerin desteklenmesinin gerektiği haller için "Belirli bölgelere ve/veya belirli amaçlara yönelik olarak tüketicilerin desteklenmesi amacıyla sübvansiyon yapılması gerektiğinde, bu sübvansiyon fiyatlara müdahale edilmeksizin, miktarı ile esas ve usulleri Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmek üzere söz konusu tüketicilere geri ödeme şeklinde yapılır." hükmü getirilmiştir. Ancak, 2004 ve 2009 tarihli strateji belgelerinde tarife eşitleme mekanizmaları uygulanacağına dair ibarelere yer verilmiştir. Bu çerçevede, 4628 sayılı Kanunun tüketicilerin desteklenmesiyle ilgili düzenlemeler hiç uygulanmaksızın 2006 yılında 5496 sayılı Kanunla 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'na eklenen geçici 9. Madde ile maliyet esaslı nihai tüketici tarife ilkesi ortadan kaldırılarak bunun yerine bölgesel çapraz sübvansiyon uygulamasına dayalı fiyat eşitleme mekanizması getirilmiştir. Hem 4628 sayılı hem de 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunlarında geçici madde olarak adlandırılmasına rağmen söz konusu uygulama 2006 yılından beri yürürlükte olup 2020 yılına kadar da uzatılmış durumdadır. Dolayısıyla maliyet bazlı ve bölgesel uygulama ile buna bağlı olarak tüketicilerin desteklenmesi mekanizması ile ilgili olarak Piyasa El Kitabında hedeflenen uygulama ile daha sonraki uygulamalar arasında sapmalar mevcuttur.

Tablo 21: 2019 Yılı Aylık Bazda Piyasa Miktar Dağılımı MWh

Ay	Toplam İkili Anlaşma	Özel İkili Anlaşma	EÜAŞ İkili Anlaşma Satış	Kamu Diğer	GÖP Eşleşme Miktarı	GİP Eşleşme Miktarı	DGP Miktarı	Toplam Piyasa Miktarı
Ocak	17.245.474	8.126.901	9.105.691	12.882	13.474.613	404.762	600.254	31.725.103
Şubat	17.857.197	6.485.554	9.419.464	1.952.179	11.342.410	345.141	567.219	30.111.967
Mart	16.993.240	6.364.559	8.601.091	2.027.590	12.333.837	464.026	566.143	30.357.246
Nisan	18.829.484	8.224.015	8.501.060	2.104.409	10.983.493	488.417	1.338.418	31.639.812
Mayıs	19.046.673	8.056.482	8.746.092	2.244.099	12.388.240	552.202	3.818.920	35.806.035
Haziran	18.319.345	7.877.459	8.254.138	2.187.748	12.125.510	572.655	1.415.567	32.433.077
Temmuz	20.338.554	9.410.480	8.595.458	2.332.616	14.212.018	440.811	702.912	35.694.295
Ağustos	18.990.313	8.617.843	7.960.240	2.412.230	14.343.401	471.542	590.872	34.396.128
Eylül	17.050.728	8.834.414	6.041.842	2.174.472	13.765.450	388.367	449.197	31.653.742
Ekim	18.991.550	9.398.369	7.472.172	2.121.009	11.631.335	404.290	412.442	31.439.617
Kasım	18.509.043	8.671.045	7.674.001	2.163.997	12.269.063	421.562	465.501	31.665.169
Aralık	18.551.381	8.317.396	7.995.639	2.238.346	13.250.542	500.656	503.620	32.806.199
Toplam	220.722.982	98.384.517	98.366.888	23.971.577	152.119.912	5.454.431	11.431.065	389.728.390

Toplam İA:	Alış veya satış yönünde yapılan ikili anlaşma miktarlarının toplamını
Özel İA:	Özel şirketler arasında (her iki tarafı özel) yapılan ikili anlaşma miktarlarının toplamını,
Kamu Diğer:	Yerli Kömür kamu ikili anlaşma miktarı,
GÖP Eşleşme Miktarı:	Gün Öncesi Piyasasında satış yönünde gerçekleşen eşleşme miktarını,
GİP Eşleşme Miktarı:	Gün İçi Piyasasında satış yönünde gerçekleşen eşleşme miktarını,
DGP Miktarı:	Yerine getirilmiş YAL ve YAT talimatlarının toplamını belirtmektedir.

Elektrik Piyasası Kanunu ikili anlaşmalara dayanan bir piyasa yapısı öngörmektedir. Söz konusu piyasada elektrik enerjisi fiyatı, alıcı ve satıcıların karşılıklı mutabakatı ile belirlenmektedir. **Dolayısıyla ikili anlaşmalarla belirlenen fiyatlar ilgili tarafların bilgisi dahilinde olup kamuoyuyla paylaşılmamaktadır.**

Garfik 4: 2019 Yılı Piyasa Miktar Dağılımı MWh

2019 Yıllık piyasa miktarının %56,6'sını İkili Anlaşmalar, %39,0'unu Gün Öncesi Piyasası, %2,9'unu Dengeleme Güç Piyasası, %1,4'ünü Gün İçi Piyasası oluşturmaktadır.

Türkiye de elektrik ticaretinde ikili anlaşmalar esas alınmış olup diğer organize piyasalar, piyasayı tamamlayıcı şekilde tasarlandığından, 2019 yılında %56,6 olan ikili anlaşmalar, piyasa katılımcıları arasında serbest bir şekilde yapılmakta olup, düzenlemeye tabi değildir. İkili anlaşmalı fiyatların yaşamın doğal akışı gereği piyasa ortalama fiyatlarının altında olması ve EPDK' nun düzenlemesi dışında olması nedeniyle;

2019 yılı için genel yaklaşıklıkla; $302.552.000 - 220.723.000 = 81.829.000$ MWh ikili anlaşma dışında üretilen ve Gün Öncesi Piyasasında da 152.119.912 MWh elektrik olduğu ve Piyasa Takas Fiyatı yıllık ağırlıklı ortalaması 267 TL/MWh ile Dengeleme Güç Piyasası Sistem Marjinal Fiyatı (SMF) günlük ortalaması 253,37 TL/MWh arasındaki oranın $(267 - 253,37) / 267 = \%5,10$ olduğu yaklaşımla $\%5,10 * 152.119.912 \text{ MWh} * 267 \text{ TL/MWh} = 2 \text{ milyar } 71 \text{ milyon TL}$ yıllık en az kamu zararının olduğu ve bu rakamın yine 2019 yılında kapasite mekanizmasında dağıtılan tutar 2 milyar TL' na yaklaşık eşit olduğu da kamu adına takip edilmesi gereken konulardandır.

Elektrikte serbest tüketici olabilmek için belirlenen tüketim limiti 2019 yılı için 1600 kWh aylık yaklaşık 80 TL, 2020 yılı için 1400 kWh, 2021 yılı için 1200 kWh (kilowatt saat), 2022 yılı için ise Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, elektrik piyasasında serbest tüketici limitini yılda en az 1100 kWh (kilowatt saat) enerji tüketimi olarak açıklamış ve 2019 yılı 3 er aylık dönemlerle toplam faturalama kalemleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Temmuz 2019 yılı faturalama dönemi 3. dönem başlangıçlı Dağıtım Bedeli Tüketimi ayrı kalem olarak faturada gösterilmemekte ve tek kalem olarak Aktif Enerji tüketim bedeli içinde faturada gösterilmektedir, böylelikle Dağıtım Bedeli, Kayıp-Kaçak, İletim ve Perakende Hizmet Satış Bedeli ve Yatırım Aktarımları gözlerden kaçırılarak 21 bölgede işletme hakkı devri ile özelleştirilen Dağıtım Firmalarına kaynak aktarılmak için kapalı bir fatura kalemi oluşturulmuştur.

TEİAŞ kayıtlarına göre, 2021 yılı itibariyle serbest tüketici kapasite sayısı 23,5 milyon olarak ifade edilmekte ve Türkiye'de yaklaşık 45 milyon elektrik abonesi bulunmaktadır.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurulunun Resmi Gazete'de ilan ettiği 01/10/2019–31/12/2019 Tarihleri arasında abonelere uygulanacak tüketici tarife tablolarına göre, yıllık 1600 kWh serbest tüketici sınırındaki, Abone Türü: Perakende Tek Terimli, Tek Zamanlı, AG Mesken' in

2019 yılı 4. Dönem Ekim, Kasım, Aralık ayları toplam faturalama kalemleri aşağıdadır.

Tüketim: 2019 4. dönem	400 kWh	
Aktif Enerji Bedeli:	400 kWh * 0,364189 TL/kWh:	145,676 TL
Dağıtım Bedeli:	400 kWh * 0,208565 TL/kWh:	83,426 TL
Elektrik Tüketim Vergisi:	145,676 TL * 0,05:	7,283 TL
TRT Fonu Tutarı:	145,676 TL * 0,02:	2,913 TL
Enerji Fonu Tutarı:	145,676 TL * 0,01:	1,456 TL
Toplam (KDV Matrahı):		240,754 TL
KDV (%18):		43,335 TL
<u>Toplam Ödeme Tutarı:</u>		<u>284,09 TL</u>

Enerji Piyasası Düzenleme Kurulunun Resmi Gazete’de ilan ettiği 01/10/2009–31/12/2009 Tarihleri arasında abonelere uygulanacak tüketici tarife tablolarına göre, **yıllık 1600 kWh tüketimi olan Abone Türü: Perakende Tek Terimli, Tek Zamanlı, AG Mesken’ in**

2009 yılı 4. Dönem Ekim, Kasım, Aralık ayları toplam faturalama kalemleri aşağıdadır.

Tüketim: 2009 4. dönem	400 kWh	
Aktif Enerji Bedeli:	400 kWh * 0,15703 TL/kWh:	62,812 TL
Kayıp Kaçak (K/K) Bedeli:	400 kWh * 0,02417 TL/kWh:	9,668 TL
İletim Bedeli:	400 kWh * 0,00459 TL/kWh:	1,836 TL
PSH Bedeli:	400 kWh * 0,00173 TL/kWh:	0,692 TL
(Perakende Satış Hizmet Bedeli)		
Dağıtım Bedeli:	400 kWh * 0,02625 TL/kWh:	10,50 TL
Elektrik Tüketim Vergisi:	62,812 TL * 0,05:	3,140 TL
TRT Fonu Tutarı:	62,812 TL * 0,02:	1,256 TL
Enerji Fonu Tutarı:	62,812 TL * 0,01:	0,628 TL
Toplam (KDV Matrahı):		90,532 TL
KDV (%18):		16,295 TL
<u>Toplam Ödeme Tutarı:</u>		<u>106,83 TL</u>

Tablo 22: 2009 ve 2019 yılı arasında 10 yılda ki fiyat artışları fatura detayları incelenerek ve aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Faturalama Kalemleri	Fon Vergi	2009 Tarife Fiyatlar TL/kWh	2019 Tarife Fiyatlar TL/kWh	Fiyat Artış Oranı %
Dönemi		4.	4.	
Tüketim: 400 kWh		400 kWh	400 kWh	
Aktif Enerji Bedeli: TL/kWh		0,15703	0,3642	%131,92
Dağıtım Bedeli: TL/kWh		0,05674	0,2086	%267,58
Elektrik Tüketim Vergisi:	0,05	3,14	7,283	%131,94
TRT Fonu Tutarı:	0,02	1,256	2,913	%131,93
Enerji Fonu Tutarı:	0,01	0,628	1,456	%131,85
Toplam (KDV Matrahı)		90,532	240,754	%165,93
KDV (%18)	0,18	16,295	43,335	%165,93
Toplam Ödeme Tutarı		106,83	284,09	%165,93

2009 yılından 2019 yılına kadar 10 yılda Perakende Tek Terimli, Tek Zamanlı, AG Mesken abone grubundaki tüketici elektrik fiyatları,

Aktif Enerji Bedeli; 2,32 kat artarak,

Dağıtım Bedeli, Kayıp-Kaçak, İletim ve Perakende Hizmet Satış Bedeli; 3,68 kat artarak,

400 kWh'lık tüketim esas alınarak **10 yılda toplam fatura ödeme tutarı 2,66 kat artarak,**

tüketicilere yansımıştır.

Alım gücünü karşılaştırmak amaçlı toplam fatura tutarındaki artış 2,66 kat olduğunda, Amerikan Dolar bazlı kur artışı aynı 10 yıllık dönem için 3,98 kat olmuştur.

Dağıtım Bedeli, Kayıp-Kaçak, İletim ve Perakende Hizmet Satış Bedeli olarak faturalanan tutarın 10 yıllık dönem için 3,68 kat artmasının nedeni gözlerden kaçırılmak istenen rakamların bu kalem içerisinde tahsil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Özetle; **Elektrik Piyasası Kanunu'nun** temel amacı, "elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetlemenin sağlanmasıdır." **temel ilkelerinden düşük maliyetli elektrik kullanımının tüketiciler için mevcut durumda da sağlanamadığı görülmektedir.**

Ayrıca; **Kasım 2021 döneminde 1 Amerikan Dolarının 10 TL olması**, TL'nin Amerikan Doları karşısında aşırı değer kaybetmesi ve gerçek enflasyon rakamlarının açıklanan enflasyon rakamlarının çok üstünde olması ve artan ekonomik-politik baskılar sonucu Cumhurbaşkanı'nın 08.11.2021 tarihli kabine toplantısı sonrası "**Elektrik faturalarındaki TRT payı ile Enerji Fonu kesintilerini kaldırma kararı aldık.**" açıklamasıyla;

Döviz kuruna bağlı artan enerji maliyetlerinin "algı-yönetimi" kapsamında göstermelikte olsa, sanayi sicil belgesi bulunan tüketiciler ve organize sanayi bölgeleri hariç (TRT payı muafiyeti bulunuyor) TRT gelirleri kanununa istinaden tüketicilerden, **tüketilen aktif enerji tutarı üzerinden yüzde 2 oranında TRT payı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından tespit edilen sektör alt yapı giderlerine ait katkı payı olarak tanımlanan Enerji Fonu olarak yüzde 0,7 oranında (2021 yılı başlangıçlı %0,7, 2021 yılı öncesi %1) alınan ve yaklaşık %3, toplam fatura tutarında %18 KDV dahil %3,18 indirim olarak yansması**, başka bir deyişle hükümetin zorunlu olarak %3,18 oranındaki gelirinden feragat etmesi sonucunu doğurmuştur.

20.12.2021 tarihinde **1 Amerikan Dolarının 18,36 TL olması** ve dövizdeki aşırı dalgalanma tüm mal ve hizmet fiyatlarının artmasına neden olmuş, döviz kuruna bağlı artan enerji maliyetlerinin faturalara aşırı yansımalarının önüne geçebilmek için hükümetin (01.04.2013 tarihinde uygulamadan kaldırdığı tarife guruplarına ilişkin) mesken ve ticarethane abone grubunda, kademeli tarifeye geçileceğinin açıklaması, 2023 yılında yapılacak genel seçimler için "oy kaygısı" ve "algı-yönetimi" ile hükümetin siyaseten bocalaması ve tüketicilerden gelen kamuoyu baskısı sonucu güncellenen 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanununun 17. maddesine dayanılarak üç defa kademe oranlarında değişiklik yapılmış,

1.Değişiklikte; 31.12.2021 tarihli EPDK 10708 nolu kararı ile 01.01.2022 tarihinden sonra uygulanmak üzere mesken alçak gerilim tek zamanlı abone grubu için günlük 5 kWh'in altındaki tüketime düşük tüketim tarife birim fiyatı ve günlük 5 kWh'in üstü tüketime yüksek tüketim tarife birim fiyatı uygulanması kararlaştırılmış.

2.Değişiklikte; 31.01.2022 tarihli 10756 nolu karar ile mesken alçak gerilim tek zamanlı abone grubu için 01.02.2022 tarihinden sonra uygulanmak üzere günlük 7 kWh'in altındaki tüketime düşük tüketim tarife birim fiyatı ve günlük 7 kWh'in üstü tüketime yüksek tüketim tarife birim fiyatı uygulanması kararlaştırılmış.

3.Değişiklikte; 28.02.2022 tarihli EPDK 10818 nolu kararı ile 01.03.2022 tarihinden sonra uygulanmak üzere mesken alçak gerilim tek zamanlı abone grubu için günlük 8 kWh'in altındaki tüketime düşük tüketim tarife birim fiyatı ve günlük 8 kWh'in üstü tüketime yüksek tüketim tarife birim fiyatı uygulanması ve KDV oranının tüm mesken ve tarımsal sulama aboneliklerinde %18 den %8 düşürülmesi kararlaştırılmış ve Dağıtım Lisansı Sahibi Tüzel Kişilikler ve Görevli Tedarik Şirketlerinin Tarife Uygulamalarına İlişkin Usul ve Esaslarda değişiklik yapılarak Mesken abone grubunun kapsamı genişletilmiş 01.03.2022 tarihinden sonra uygulanmak üzere iktisadi işletmeleri hariç olmak üzere Dernek, Vakıf Merkezleri ile bunların şubeleri, Cemevleri, Köylerde İçme Suyu Temini ve Dağıtım amaçlı kullanılan tesisler, Mesken Abone Grubuna dahil edilmiştir. Ayrıca Ticarethane alçak gerilim tek zamanlı abonelikler içinde 28.02.2022 tarihli EPDK 10819 nolu kararı ile kademe uygulamasına geçilmiş ve 01.03.2022 tarihinden sonra uygulanmak üzere günlük 30 kWh'in altındaki tüketime düşük tüketim tarife birim fiyatı ve günlük 30 kWh'in üstü tüketime yüksek tüketim tarife birim fiyatı uygulanması kararlaştırılmıştır.

Tablo 23: 2020 ve 2022 yılları arasındaki (pandemi ve dövizdeki dalgalanma kur artışı) iki yıllık dönemdeki fiyat artışları Perakende Tek Terimli, Tek Zamanlı, AG Mesken Abonesinin fatura detayları incelenerek ve aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

2020 - 2022 Yılları Arası	2020 Fon Vergi	2022 Fon Vergi	2020 Tarife Fiyatlar TL/kWh	2020 TL	2022 Tarife Fiyatlar TL/kWh	8 kWh/gün altı	8 kWh/gün üstü	2022 TL	Fiyat Artış Oranı %
Tüketim: Dönemi			1.		1.				
Tüketim: 400 kWh			400 kWh		400 kWh	240 kWh	160 kWh		
Aktif Enerji Bedeli: TL/kWh			0,343800	137,520		0,794622	1,348829	406,522	195,61%
Dağıtım Bedeli: TL/kWh			0,230585	92,234		0,329483	0,329483	131,793	42,89%
Elektrik Tüketim Vergisi:	0,05	0,05		6,876				20,326	195,61%
TRT Fonu Tutarı:	0,02			2,750					
Enerji Fonu Tutarı:	0,01			1,375					
Toplam (KDV Matrahı)				240,756				558,641	132,04%
KDV (%18-%8)	0,18	0,08		43,336				44,691	3,13%
Toplam Ödeme Tutarı				284,092				603,332	112,37%

23 nolu yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi 2020 yılı mart dönemi pandemi başlangıcından döviz kurunun aşırı dalgalandığı **1 Amerikan Dolarının 18,36 TL** olmasının etkisiyle oluşan yüksek enflasyona bağlı 2 yıllık fiyat artış oranı toplamda faturaya %112,37 olarak yansımıştır. **Alım gücünü karşılaştırmak amaçlı toplam fatura tutarındaki artış 2,1237 kat olduğunda, Amerikan Dolar bazlı kur artışı aynı 2 yıllık dönem için 2,27 kat olmuştur.**

Özetle; Amerikan doları ne kadar artmışsa aynı orandaki artış faturalara yansımıştır.

7- ELEKTRİK DAĞITIMI VE PERAKENDE SATIŞINA İLİŞKİN HİZMET KALİTESİ:

20/02/2001 tarihli ve 4628 sayılı Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanununun 5. maddesinin altıncı fıkrasının (c) bendine ve 14/3/2013 tarihli ve 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 17. maddesinin sekizinci fıkrasına dayanılarak hazırlanan, 21 Aralık 2012 Tarihli ve 28504 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak 01/01/2013 tarihinde yürürlüğe girmiş Elektrik Dağıtımı ve Perakende Satışına İlişkin Hizmet Kalitesi Yönetmeliği;

Hizmet kalitesinin sınıflandırması

MADDE 5 – (1) Dağıtım sisteminde sunulan hizmetin kalitesi;

- a) Tedarik sürekliliği kalitesi,
- b) Ticari kalite,
- c) Teknik kalite,

olmak üzere, Kurum tarafından üç ana başlık altında izlenir.

Kalitenin denetimi

MADDE 6 –

(1) Dağıtım şirketi ve görevli tedarik şirketi, Kuruma sunduğu bütün bilgi ve belgeler ile bu bilgi ve belgelerin hazırlanmasına esas teşkil eden bütün verilerin doğruluğundan sorumludur.

(2) Elektrik enerjisinin tedarik sürekliliği ve teknik kalitesinin dağıtım şirketi tarafından ilgili standartlara uygun şekilde ölçümlenerek kayıt altına alınması, ticari kalitenin sorumlu oldukları yönleriyle dağıtım şirketi ve görevli tedarik şirketi tarafından kayıt altına alınması ve dağıtım şirketi ile görevli tedarik şirketinin bu göstergelere ilişkin performansının belirlenmesine esas tüm süreç ve veriler ile diğer ilgili tüm bilgi ve belgeler denetim yetkisini haiz kurum ve kuruluşlarca denetlenir ve/veya denetletirilir.

Tedarik sürekliliği kalitesi göstergeleri

MADDE 14 – (1) Dağıtım şirketi; dağıtım bölgesi geneli ile il ve ilçeler bazında her yıl için aşağıdaki tedarik sürekliliği kalitesi göstergelerini Tablo 5'e uygun olarak hesaplar:

a) İlgili bölgede meydana gelen uzun kesintiler için kesinti sınıflandırmasına göre **ortalama kesinti süresi (OKSÜRE)** endeksleri,

b) İlgili bölgede meydana gelen uzun kesintiler için kesinti sınıflandırmasına göre **ortalama kesinti sıklığı (OKSIK)** endeksi'nin özelleştirme amaçlarının hedeflerine ulaşip ulaşmadığı açısından değerlendirildiğinde;

Elektrik Piyasası Kanunu'nun temel amacı, "elektriğin yeterli, kaliteli, **sürekli**, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetlemenin sağlanmasıdır." **temel ilkelerinden sürekli elektrik kullanımının tüketiciler için mevcut durumda ABD ve Avrupa ortalamasının altında kaldığı ve hedeflenen değerlerden çok uzak olduğu 53. sayfada Tablo 24' de ve 54. sayfadaki Tablo 25' deki sayısal verilerden görülmektedir.**

Sistem Ortalama Kesinti Süresi Endeksi (OKSÜRE) (SAIDI-System Average Interruption Duration Index) müşteri başına dakika olarak gösterilen (İletim, dağıtım-OG, dağıtım-AG) ve sebebe göre (dışsal, güvenlik, mücbir sebep, şebeke işletmecisi, olağandışı olaylar) tüm kesintiler dahil ortalama kesinti süresinin sistem indeksi.

$$\text{OKSÜRE(SAIDI)} = \frac{\text{bir müşteri grubu için toplam kesinti süresi}}{\text{Tüm müşterilerin sayısı}}$$

Sistem Ortalama Kesinti Sıklığı Endeksi (OKSIK) (SAIFI-System Average Interruption Frequency Index) müşteri başına gösterilen (İletim, dağıtım-OG, dağıtım-AG) ve sebebe göre (dışsal, güvenlik, mücbir sebep, şebeke işletmecisi, olağandışı olaylar) tüm kesintiler dahil ortalama kesinti sıklığının sistem indeksi

$$\text{OKSIK (SAIFI)} = \frac{\text{bir müşteri grubu için toplam kesinti sayısı}}{\text{Tüm müşterilerin sayısı}}$$

olarak hizmet kalitesinin bir ölçüsü olarak denetlenip değerlendirilmektedir.

Tablo 24: OKSÜRE (SAIDI) (Kullanıcı Başına Ortalama Kesinti Süresi-dakika) (Bildirimsiz.)

OKSÜRE (SAIDI)	Yıl								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2019
İsviçre		14,00	16,00	22,00	15,00	13,00	11,00	9,00	
Almanya	15,29	20,01	17,25	17,37	32,75	13,50	15,16	13,26	
Danimarka		15,05	17,04	14,75	15,86	11,59	15,86	15,14	
Lüksemburg					21,60	18,47	22,85	16,62	
Hollanda				26,34	23,40	20,00	32,90	21,00	
Avusturya				35,55	39,29	51,95	47,63	41,17	
İngiltere	75,69	81,42	70,01	68,05	61,02	92,51	50,71	46,53	
Fransa	173,80	95,10	53,90	62,90	83,60	51,50	57,60	52,60	
İspanya				58,56	99,18	52,68	55,68	53,58	
Macaristan							67,00	59,00	
İtalya	78,67	88,84	107,96	132,73	105,40	93,80	129,03	64,89	
Fillandiya				80,15	171,25	66,89	157,62	67,92	
Slovenya	133,79	80,57	76,06	169,43	109,32	907,91	71,34	71,82	
İsveç				88,18	151,94	83,73	118,15	75,62	
Portekiz	280,03	276,04	131,43	94,15	258,80	94,75	75,03	75,74	
Slovakya				110,95	110,92	89,37	81,49	80,58	
İrlanda							106,00	87,60	
Norveç				65,81	143,77	118,07	128,77	87,68	
Çekya	210,94	135,88	114,08	125,06	195,08	120,89	144,89	98,38	
Malta	688,64	620,40	191,00	286,20	360,04	570,60	172,90	101,02	
Bulgaristan		199,10	189,60	180,20	171,20	151,80	138,10	113,80	
Letonya	424,00	1.073,00	708,00	371,00	341,00	210,00	144,00	130,00	
Yunanistan				150,00	133,00	122,00	143,00	132,00	
Estonya				170,86	378,48	117,06	168,42	148,48	
Litvanya	182,60	260,74	302,57	288,10	153,93	144,04	106,53	172,92	
Hırvatistan				370,00	305,99	411,57	264,89	189,39	
Polonya	378,35	386,18	325,76	263,19	281,82	205,41	267,46	191,83	
Romanya					491,00	480,00	371,00	371,00	
Türkiye							1959		1308

Avrupa Enerji Düzenleyicileri Konseyi'nin (CEER-Council of European Energy Regulators) Elektrik ve Gaz Tedarik Sürekliliği Karşılaştırma Raporu 2018 yılında yayımlanmış ve 2009 yılından 2016 yılına kadar ülkelerin kısmi yıllık değerleri 53. sayfada Tablo 24' de ve 54. sayfadaki Tablo 25' de gösterilmiştir.

Türkiye OKSÜRE ve OKSIK değerleri hesaplanırken yıllık teknik ve teknik olmayan kayıp oranı %40'ın üzerinde olan ilçelerdeki kesintiler dikkate alınmamıştır. Hesaplamalara teknik ve teknik olmayan kayıp oranı %40'ın üzerinde olan ilçeler dahil edildiğinde **2019 yılı OKSÜRE değeri 1410 dakika, OKSIK değeri 18,72 çıkmaktadır.**

Tablo 25: OKSIK (SAIFI) (Kullanıcı Başına Ortalama Kesinti Sıklığı) (Bildirimsiz.)

OKSIK (SAIFI)	Yıl									
Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2019	
Fransa	0,10	0,07	0,06	0,08	0,10	0,07	0,09	0,08		
İsviçre		0,28	0,28	0,34	0,28	0,22	0,23	0,20		
Lüksemburg					0,32	0,29	0,36	0,23		
Hollanda				0,29	0,30	0,28	0,44	0,29		
Danimarka		0,39	0,40	0,40	0,37	0,31	0,38	0,38		
Almanya	0,30	0,32	0,34	0,29	0,50	0,37	0,83	0,51		
İngiltere	0,73	0,72	0,69	0,65	0,61	0,72	0,56	0,53		
Avusturya				0,70	0,68	0,82	0,67	0,73		
Macaristan							1,01	0,90		
İspanya				6,89	1,04	1,13	1,21	1,09		
İrlanda							1,20	1,10		
İsveç				1,33	1,33	1,30	1,22	1,17		
Litvanya	1,60	1,87	2,19	1,83	1,43	1,29	1,07	1,25		
Filandiya				1,79	2,16	1,60	2,64	1,42		
Estonya				1,79	2,49	0,65	1,26	1,49		
Norveç				1,36	1,96	2,15	1,87	1,59		
Slovenya	2,41	1,81	1,81	2,99	2,20	4,31	1,77	1,62		
Portekiz	3,63	4,32	2,41	1,88	3,09	1,89	1,53	1,64		
Slovakya				2,20	2,06	1,76	1,63	1,70		
Çekya	2,00	1,78	1,82	1,89	2,13	1,86	2,11	1,71		
İtalya	2,36	2,27	2,08	2,33	2,20	1,99	2,43	1,76		
Malta				4,28	4,13	4,59	2,49	1,99		
Hırvatistan				3,10	2,69	2,71	2,49	2,00		
Yunanistan				2,60	2,30	2,10	2,30	2,20		
Letonya	0,90	4,15	4,74	3,84	3,52	2,78	2,35	2,45		
Polonya	3,84	3,77	4,22	3,44	3,32	2,96	3,61	3,00		
Romanya					5,24	5,06	4,72	4,35		
Türkiye							18,13			17,44

ABD'nin 2017 yılı OKSÜRE değeri 470 dakika iken, OKSIK değeri ise 1,4 olup bu değerlere olağandışı olaylar dahildir.

Avrupa kıtası ülkeleri ve ABD'nin dağıtım şirketleri performansları ile ülkemizdeki dağıtım şirketlerinin performanslarını karşılaştırdığımızda ölçülebilir kalite endekslerimiz;

OKSÜRE (SAIDI) (Kullanıcı Başına Ortalama Kesinti Süresi-dakika) Avrupa'nın en kötüsü Romanya'dan 3,3 kat ve ABD'den 3 kat daha kötü,

OKSIK (SAIFI) (Kullanıcı Başına Ortalama Kesinti Sıklığı) Avrupa'nın en kötüsü Romanya'dan 4,3 kat ve ABD'den 13,37 kat daha kötüdür.

Hizmet kalitesinin yetersizliği, 2013 yılında özelleştirilen Akdeniz Elektrik Dağıtım A.Ş. (Siyasi iktidara yakınlığı ile bilinen Cengiz-Limak-Kolin Ortaklığı) işletme sorumluluğundaki Isparta ili ve ilçelerinde, 3 Şubat 2022 tarihinde Isparta'ya yağan karda ortaya çıkmış, günlerce Isparta merkeze elektrik verilememiş, İl merkezinde bile elektrik hatları yer altına alınmadığı, hat bakımları ve yatırımlarının yapılmadığı ve TEDAŞ tarafından denetim yapılmadığı ortaya çıkmış, hatta Akdeniz Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin kesintilerden birkaç gün önce Planlı Bakım Hizmetleri anlaşması yaptığının ve 2022 sene başı itibarıyla de Arıza Servisi için hizmet alımı gerçekleştirdiğinin skandal olarak ortaya çıkması ve Elektrik Piyasası Kanunu'nun temel amacı, "elektriğin sürekli" olarak tüketiciye sunulması ilkesinin sağlanamadığı Isparta özelinde görülmüştür.

8- ENERJİDE TOPLUMSAL YARAR VE KAMUSALLIK:

Kamu ve kamusallık nedir?

Siyaset bilimi kamuyu; "herkese açık, bütün topluma ait, özel ya da kişisel olmayan, aile ya da piyasa olmayan" biçiminde tanımlıyor. Kamu aynı zamanda; kolektivizm, kolektif mülkiyet, kolektif dayanışma, kamusal eylemlilik alanı, halk (insan grubu), kamusal alan (mekân, yer) demek. Keza kamu denilince akla kamusal hizmetler (ve bunu sunan kurumlar), yurttaşlık hak ve sorumluluğu ve politik temsil alanı da geliyor.

Kamu ile özel arasındaki ayırımdaki en temel ölçüt ise "kamusal yararın varlığı". Kabaca, bir işte kamusal yarar söz konusu ise yapılan o iş kamusal bir iştir denilebilir.

Kamu ve kamusallık kavramları asıl olarak ulus devlet ile ortaya çıkan kavramlar. Öyle ki bu kavramlar geçtiğimiz yüzyılda ulus devlet ile üç düzlemde ilişkilendiriliyor. Sırasıyla:

(i) Kamu, vatandaş, halk, ulus olarak tanımlanıyor.

Kolektif kimlik ve kolektif mülkiyeti esas alan bu kavramsallaştırma altında, kamusal mal ve hizmetlerin vergileme yoluyla finansmana dayalı olarak sunumu meşru bir biçimde mümkün olabiliyor. Bu bağlamda kamusal mal ve hizmetlerin kamusallığının en güzel örneği kuşkusuz Covid-19 Salgınına karşı tüm insanların ücretsiz olarak ve ayrımcılık yapılmadan aşılmasını sağlayabilecek nitelikteki bir kamusal sağlık hizmetidir.

(ii) Kamu, kamu sektörü, devlet, olarak tanımlanıyor.

Bu kavramsallaştırma altında kamu sektörü ve devlet özdeşleştiriliyor ve devlet aygıtı kolektif kamusal çıkarların bir savunucusu olarak betimleniyor.

(iii) Kamu, bireysel hak özgürlükler, yasal ve demokratik değerler, kamusal alan olarak tanımlanıyor.

Bu tanımlamaya göre ise; kamusal alan özel inançlardan ve çıkarlardan ve piyasanın ticarileşmiş ilişkilerinden açıkça farklılaşmış seküler bir alan olarak görülüyor. Bunun tipik örneği devletlerin din ya da mezhebinin olmamasıdır.

Kamusallık, daha sık görülen bir biçimde, 'kamusal alan' olarak da tanımlanıyor. Fiziki bir alan olarak tanımlanan kamusallığın tasfiyesinin bazı örnekleri ise şunlar: Kamusal mekânların ticarileşmesi, metalaşması, neo-liberal kentleşme ve yaygın tüketimcilik (AVM'ler örneğindeki gibi), ormanların, toprakların, su kaynaklarının özelleştirilmesi, güvenlik kameralarıyla ya da insansız hava araçlarıyla halka ait alanların sürekli olarak izlenmesi, halka açık parkların kapatılarak ya da kolluk güçlerince işgal edilerek halkın kamusal alandan fiilen dışlanması, toplulukların parçalanması.

Kamusallık konusundaki önemli bilimsel başvuru kaynaklarından birisi olan J. Habermas kamusal alanın görünürlüğüne özel bir önem atfeder. Ancak kamusallık kamu/özel dikotomisine (keskin ayrıştırma) tabi kılındığında görünürlikle ilgili sorunların doğması kaçınılmaz hale gelir.

Çünkü böyle bir dikotomi bizim kamuyu "görünürlük" ile özdeş bir biçimde algılamamıza yol açabilir. Böylece görünür olan her şeyin kamusal olduğu gibi bir yanılsamaya kapılabiliriz. Örnek olarak, son zamanlarda Siyasal İslamcı figürlerin kamusal alanda daha çok görünür olması, gerçek bir kamusallığın varlığını kanıtlamaz, tam tersine kamusal alanın bir başka şey ile ikame edildiğini gösterir. Bu nedenle de kamu sadece görünür değil, halk tarafından gerçek anlamda ve özgürce dokunulabilir, hissedilebilir olmalıdır.

Kamu yararı / Toplum yararı

Kamu yararı, toplum yararı, kamu (amme) menfaati, kamu iyiliği, ortak yarar, ortak çıkar, ortak iyilik, genel yarar terimleri, aynı kavramı ifade etmek amacıyla yönelik olarak birbirlerinin yerine kullanılabilen terimlerdir. “Tüm bu terimlerle anlatılmak istenen, ‘bireysel çıkar’dan farklı, onun, üstünde ya da dışında ortak bir yarar...”dır. Bu terimlerden en çok kullanılanları kamu yararadır. Kamu yararı ile toplum yararı kavramları arasında anlam farkı olmadığını savunanlar da var, olduğunu savunanlar da var. Kavramı ve terimler arasındaki farkı tartışmak bildirinin kapsamı dışındadır. Ancak Ümit Doğanay’ın şu görüşünü önemsiyoruz: “Kamu yararı, kurulu düzenin korunmasındaki çikardır. Toplum yararı ise, ülkede yaşayan tüm insanların ortak çıkarlarını ifade eder.” devleti kapsamayacak biçimde tüm toplumun, sivil toplumun, yararının gözetilmesi olduğundan, “toplum yararı” teriminin kullanılması tercih edilmiştir. Bununla birlikte yazımda yararlanılan kaynakların hemen hepsinde kamu yararı terimi geçtiği için, referans alınan kaynaklara sadık kalmak amacıyla, kimi yerlerde kamu yararı terimi de kullanılmıştır.

ENERJİDE TOPLUM YARARININ GÖZETİLMESİ AÇISINDAN MEVZUAT VE UYGULAMA

Yasama ve yürütme etkinliklerinde temel amacın kamu yararı olması gerektiğine göre, bu amacın genelde tüm mevzuatın özelde de enerji ile ilgili mevzuatın ruhunda da dilinde de açıkça yer alması, usul ve esaslarının açıkça belirtilmiş, uygulamanın da bu usul ve esaslara göre yapılıyor olması beklenir. Öyle olup olmadığını araştırmak üzere, Anayasa, Anayasa Mahkemesi ile Danıştay kararları, doğal kaynaklarla ilgili mevzuat, enerji yatırımları ile ilgili mevzuat, bu mevzuatı uygulamak ve denetlemek durumunda olan kamu idarelerinin kanunları gibi enerji ile ilgili olabilecek tüm mevzuat; hem devletin yasama ve yürütme etkinliklerinde hem de doğal kaynakların korunması ve işletilmelerinde, toplum yararının gözetilmesine yönelik hükümlerinin varlığı/yokluğu açısından incelendi. İnceleme sonuçları aşağıda ayrı alt başlıklarda özetlenmektedir.

Anayasa’da ve ilgili yüksek yargı organlarının kararlarında toplum yararı

Yürürlükteki 1982 Anayasa’sında, Devletin -yasama ve yürütme- etkinliklerinin temel hedefinin kamu/toplum yararı kavramı olduğuna dair açık ya da dolaylı bir hüküm yoktur. Bu ilke Anayasa Mahkemesinin bazı kararlarında yer almıştır.¹⁶ “Yasalar çıkarılırken kamu yararının hedeflenmesi zorunlu olduğu gibi, bu yasalar uygulanırken de temel hedef kamu yararının sağlanması olmalıdır.”¹⁷ “Danıştay (da), bütün idari işlemlerin ortak ve mutlak amacının kamu yararı olması dolayısı ile, yargısal denetim üst derece yetkili mahkeme mercii olarak, inşa ettiği içtihat ve verdiği kararlarda kamu yararı kavramını temel belirleyici kıstas olarak tutmuştur.”¹⁸ Örneğin, “Danıştay, düzenleyici işlemlerin hukuka uygunluğunun denetiminde, üst normlara uygunluğunun yanında kamu yararına uygunluk testine de tabi tutulması gerektiğinden söz etmekte.”

Anayasamızda, pek çok bölümde kamu yararı terimi kullanılmışken iki yerde de toplum yararı terimi kullanılmıştır.

Anayasa’da en dikkat çeken husus, doğal kaynak ve servetlerin korunması, tahrip edilmemesi, bunların aranması ve işletilmesinde verimlilik ilkesinin ya da toplum yararının gözetilmesine ilişkin hiçbir hükmün olmamasıdır. İlgili maddede (m. 168) yalnızca bu tür kaynakların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, bunların işletilmesinin devletin iznine tabi olduğu gibi hükümler yer almakta. Buna göre, Anayasa’mızda kıyılara, tarih, kültür ve tabiat varlıklarına, tarım arazilerine, çayirlara, meralara, toprağa ve orman varlıklarına verilen önem, taşkömürü, linyit, petrol, doğal gaz vb gibi tükenebilir kaynaklara verilmemektedir. Oysa yenilenemez/tükenebilir olma özelliği nedeniyle anılan kaynaklar, korunmayı ve verimli işletilmeyi, yenilenebilir kaynaklardan daha çok hak etmektedir.

Hukuksal düzenleme hazırlanmasında toplum yararının gözetilmesi

Mevzuatımızda, yürürlüğe girecek düzenlemelerin topluma etkilerinin araştırılması amacıyla DEA yapılması gerektiği yer almaktadır. 17 Şubat 2006 tarihinde yürürlüğe giren Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 24'üncü maddesinde, yürürlüğe konulması hâlinde etkisinin on milyon TL'yi geçeceği tahmin edilen, milli güvenliği ilgilendiren konular ile bütçe ve kesin hesap kanunları ve kanun hükmünde kararnameler hariç olmak üzere, 17 Şubat 2007 tarihinden itibaren hazırlanacak kanun ve kanun hükmünde kararnameler ile Başbakanlıkça uygun görülecek diğer düzenleyici işlemler için DEA yapılması gerektiği belirtilmektedir. Yönetmelik, Başbakanlık, bakanlıklar, bağlı, ilgili, ilişkili kurum ve kuruluşlar ile diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanacak kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararı eki kararlar ve diğer düzenleyici işlemleri kapsıyor. Bunun dışında, ilgili kurumlarda DEA çalışmalarını yapacak birimler kurulmasına yönelik, ekinde DEA Rehberi yer alan, 3 Nisan 2007 tarihli bir Başbakanlık Genelgesi de yayımlanmıştır.

DEA Rehberi, DEA'nin temel ilkelerini, o kapsamda ne tür analizlerin yapılması gerektiğini belirtmektedir. Rehber, düzenlemeyi gerektiren nedenler, hedefler, alternatif çözüm yolları ile düzenlemeden etkilenen gruplar ve alanların tespitini; çözüm önerisinin, belirli bir sosyal grup, ekonomik sektörler, büyüklüklerine göre sektörler ve idari birimler üzerinde doğuracağı etkinin yanında, bütün toplum üzerindeki etkisinin de ölçülmesini öngörmektedir.

Rehber, fayda ve maliyetlerin; ekonomik etkiler (Kamu yönetimine, iş dünyasına, tüketicilere, KOBİ'lere, rekabete), sosyal etkiler (Sosyal eşitsizliklerin artması, iş güvenliğinde azalma, işsizlik artışı, sağlık, güvenlik ve tüketici hakları, eğitim-öğretim, kültür, istihdam düzeyleri ya da iş kalitesi, cinsiyet eşitliği, sosyal dışlanma ve fakirlik, yaralanma ve hastalıklar ve benzerleri üzerine muhtemel etkiler) ve Çevresel etkiler (Hava, su ve toprak kirliliği, arazi kullanımı değişikliği, biyo-çeşitlilik kayıpları ve iklim değişikliği üzerine muhtemel etkiler) başlıkları altında incelenmesini; alternatif çözüm yollarının karşılaştırılmasını; etkilerin geniş halk kitlelerine danışılmasını öngörmekte ve uygulama, izleme ve değerlendirmeye dair hükümler içermektedir.

Bu aşamada şu soru sorulabilir: Bir hukuksal düzenlemenin toplum yararına olup olmayacağını pek çok kriteri barındıran bu analizler ortaya koyamıyorsa, nasıl bir analiz/değerlendirme ölçülebilir?

DEA Rehberi'nin kusursuz olduğu söylenemez. Ancak, uygulamada yaşanacak sorunlara çözüm aranarak geliştirilebileceği dikkate alınır, başlangıç için çok önemli bir düzenleme olduğu kabul edilmelidir.

Uygulamaya gelince... "Türk usulü" olduğu anlaşılıyor. Yani Yönetmeliğin ilgi hükümlerinin tam anlamıyla uygulanmadığı ama uygulanıyor "MUŞ" gibi yapıldığı anlaşılıyor. Gece yarısı baskınları ile "torba kanunlara" madde ekleyerek yasa yapma/değiştirme alışkanlığının olduğu yerde DEA'nin önemsendiğinden söz edilebilir mi?

Yürürlükteki mevzuatta toplum yararının gözetilmesi ve uygulamalar

Enerji sektörünü doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren yürürlükteki mevzuat ile kastedilen, birincil enerji kaynaklarından yararlanma ve enerji üretim tesislerinin kurulması ile ilgili olarak ruhsat, lisans, ÇED olumlu kararı ve kamulaştırma kararından, teşvik tedbirlerinden yararlanma ve kamu bankalarından finansman sağlamaya kadar, bir enerji projesinin gerçekleştirilebilmesi için devletten alınması gereken tüm izin, onay, destek ve ayrıcalıklarla ilgili düzenlemeler ve anılan bu işlemleri yürüten idarelerin görevlerini tanımlayan düzenlemelerdir.

Aşağıda bu düzenlemelerde toplum yararının ne ölçüde gözetildiği ve var olan hükümlerin ne ölçüde uygulandığı ele alınmaktadır. Kamu yatırımları için ayrı bir düzenleme olduğundan, bu tür yatırımlar ayrı başlıkta ele alınmaktadır.

Kamu yatırımlarında toplum yararının gözetilmesi

Kamu yatırımları için geçerli olan 2015-2017 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberi'nin, proje maliyeti 5 Milyon TL ve üzerinde olan yeni yatırım projesi tekliflerinde kullanılmasını zorunlu kıldığı Fizibilite Raporu Formatına göre, bu tür projeler için finansal analize ek olarak, ekonomik, sosyal, bölgesel analizlerin yapılması gerekiyor.

Ekonomik analiz kapsamında Ekonomik Fayda-Maliyet Analizi (ENBD, EİKO vb.), Maliyet Etkinlik Analizi (karşılaştırmalı birim üretim ve yatırım maliyeti), Projenin Diğer Ekonomik Etkileri (Katma değer etkisi vb.); Sosyal analiz kapsamında Sosyal Fayda-Maliyet Analizi, Sosyo-kültürel Analiz (Katılımcılık, cinsiyet etkisi vb.), Projenin Diğer Sosyal Etkileri İstihdama katkı vb.); Bölgesel Analiz kapsamında da projenin bölgesel düzeydeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin araştırılması gerekmektedir.

Bu aşamada da şu soru sorulmalıdır: Bir yatırım projesinin toplum yararına olup olmayacağını pek çok kriteri barındıran bu analizler ve ÇED ortaya koyamıyorsa, nasıl bir analiz/değerlendirme ölçülebilir?

Buna göre, diğer ilgili mevzuatta eksiklik/yetersizlik olsa bile, yeni kamu yatırım projelerinde toplum yararı olup olmadığının araştırılması için anılan rehberin yeterli bir düzenleme olduğu söylenebilir. Uygulamada bu analizler layıkıyla yapılıyor mu? Emin değiliz.

Maden, petrol, jeotermal ve hidrolik gibi kaynaklardan yararlanma ile ilgili düzenlemelerde toplum yararının gözetilmesi

Maden, petrol, jeotermal ve hidrolik gibi doğal birincil enerji kaynaklarının işletilmesi ile ilgili yasalarda toplum yararının gözetilmesine ilişkin durum şöyle özetlenebilir.

a) Taşkömürü, linyit, uranyum, toryum, asfaltit, bitümlü şist gibi birincil enerji kaynakları, Maden Kanunu kapsamında olup Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün (MİGEM) verdiği ruhsat/izinlerle aranıp işletilebilmektedir. Maden Kanunu ve bu kanunun Uygulama Yönetmeliği, arama ve işletme ruhsatı verilirken mineral kaynakların korunmasına, tahrip edilmemesine, verimli işletilmesine ve işletilmesinde toplum yararının gözetilmesine ilişkin hiçbir hüküm içermiyor. İşletme ruhsatı verilmesinin ön koşulu olan işletme projesinde "Projenin Ülke Ekonomisine Katkısı" başlığı altında, yalnızca Devletin projeden elde edeceği gelirin (vergilerin) belirtilmesi istenmektedir. Bu bilgi, toplum yararı kavramı açısından çok sınırlı bir anlam ifade etmektedir.

b) Ham petrol ve doğal gaz, Türk Petrol Kanunu kapsamında olup ETKB Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nün (PİGM) verdiği ruhsat/izinlerle aranıp işletilebilmektedir. 2013 yılında neoliberal politikalara uyumlu hale getirilirken bazı geri adımlar atılmış olmakla birlikte Petrol Kanunu'nun, Ülke yararı, ulusal yarar, doğal kaynakların ve çevrenin korunması kavramlarına yer verdiğinden, Maden Kanunu'na kıyasla daha olumlu hükümler içerdiği söylenebilmektedir. 24 Orta Vadeli Program (2016-2018)'ta yer alan şu ifadeler toplum açısından da FMA'ni kapsıyorsa, olumlu bir adım olarak kabul edilebilir: "Yurt içi ve yurt dışında petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine fayda-maliyet dengesi gözetilerek devam edilecek, (...) Fayda-maliyet dengesi gözetilerek kaya gazı ve diğer yeni teknolojilere yönelik araştırma faaliyetleri yürütülecektir."

c) Jeotermal kaynaklar, Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu kapsamında olup il özel idarelerinin (Büyükşehir olan illerde valiliklerin) verdikleri ruhsatlarla aranıp işletilebilmektedir. Anılan kanunda, Kanun'a tâbi faaliyetlerde kaynağı oluşturan jeotermal sistemin korunmasının, kaynağın israf edilmemesinin ve çevrenin korunmasının esas olduğu belirtilmekte (m. 14) ve sürdürülebilirliğe ilişkin hükümler bulunmakta, ancak ruhsat verme sürecinde toplum yararının gözetilmesine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır.

d) Hidrolik kaynaklardan yararlanma, Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü ile imzalanacak Su Kullanım Hakkı Anlaşması ile mümkün olabilmektedir. Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ve eklerinde, toplum yararının gözetilmesine ilişkin açık bir hüküm yok. Yönetmeliğin 3 nolu ekindeki formata göre hazırlanması istenen Hidrolik Enerji Üretim Tesisleri Fizibilite Raporlarının değerlendirilmesinde, projenin mevcut, inşa halinde ve mutasavver projelere etkisi ve onlarla ilişkisi, teknik ve mali yapılabirliği gözetilmekte; yukarıda tanımlanan anlamda ulusal ekonomi/toplum açısından bir fayda maliyet analizi yapılması öngörülmemektedir.

ÇED mevzuatında toplum yararının gözetilmesi

Niteliğine ve/veya ölçeği tanımlanmış eşik değerlerin üstünde olmasına bağımlı olarak madencilik ve enerji projeleri için alınması gerekli Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Olumlu Kararı, ÇED Yönetmeliği'nin 3 nolu eki olan ÇED Genel Formatında yer alan bilgilere dayanılarak verilmektedir. Bu formatta projenin yalnızca çevreye etkileri ve bunlar için alınacak önlemler önemsenmekte, topluma olan fayda ve maliyetlerinin analizinden söz edilmemektedir.

Lisanslama mevzuatında toplum yararının gözetilmesi

Elektrik, doğal gaz, petrol ve sıvılaştırılmış petrol gazları ile ilgili alanlardaki üretim, iletim, dağıtım, toptan satış, perakende satış, ithalat, ihracat gibi faaliyetler Devletin verdiği lisanslarla yürütülebilmektedir.²⁶ Yani Devlet, enerji alanındaki kamu hizmetlerinin görülebilmesi için lisanslarla birilerine ayrıcalık veriyor. Her enerji türü için ayrı lisans yönetmeliği yürürlüktedir. Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği, Petrol Piyasası Lisans Yönetmeliği, Doğal Gaz Piyasası Lisans Yönetmeliği gibi. Yönetmeliklerde, tüketicilerin korunmasına yönelik bazı hükümler yer almakta ancak lisans konusu projenin topluma sağlayacağı fayda ve maliyetlerin analizine dayanan toplum yararı varlığının aranmasına dair hiçbir hüküm bulunmamaktadır. Lisans konusu faaliyetlerden üretime, özellikle elektrik üretimine yönelik olanlarda, olumsuz çevresel etkilerinin önemli boyutlarda olabilmesi nedeniyle, topluma olumsuz etkileri ile sağlayacakları faydaların karşılaştırılması gerekir.

Yatırımlarda Devlet yardımları mevzuatında toplum yararının gözetilmesi

Enerji sektörüne ve bu sektöre girdi sağlayan madencilik ve imalat sanayisine yönelik olanlar da dâhil olmak üzere, yatırım projelerine, Bakanlar Kurulu'nca kabul edilen Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve bu kararın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirleyen Tebliğ uyarınca destek sağlanmaktadır. Sağlanan destekler projenin yerine ve özelliklerine göre; Gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, Vergi indirimi, Sigorta primi işveren hissesi desteği, Yatırım yeri tahsisi, Faiz desteği, KDV iadesi, Gelir vergisi stopajı desteği, Sigorta primi desteği biçiminde olabilmektedir. Anılan düzenlemelerde katma değeri yüksek, ülkenin uluslararası rekabet gücünü artıracak, ithal ikamesi sağlayacak olanlarla, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına ve çevrenin korunmasına yönelik yatırımlar, bu destek biçimlerinin tamamı ya da bir kısmı ile desteklenmektedir. Desteğe esas anılan kriterler, projenin ülke ekonomisi yararına olup olmadığını ölçmeye yöneliktir. Ancak değerlendirmelerde yukarıda tanımlandığı biçimde bir ekonomik/sosyal fayda maliyet analizi öngörülmemektedir.

Kamulaştırma mevzuatında toplum yararının gözetilmesi

Doğal kaynakların işletilmesi ve enerji yatırımları (elektrik üretim ve dağıtım tesisleri, doğal gaz iletim, dağıtım ve depolama tesisleri ile petrol depolama, rafineri, işleme tesisleri ve iletim hatları) için gerekli görülen taşınmazlardan; özel mülkiyete ait olanların kamulaştırması; Hazineye ait veya devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunanların kullanma izni, irtifak hakkı tesisi veya kiralanması; diğer kamu tüzel kişileri ve kurumlarına ait olanların devri; ormanlık alanlarda olanların izni ve orta malı nitelikli olanların tahsisi, ruhsat/lisans sahibince talep edilmesi halinde mümkündür.

İlgili mevzuat, projenin niteliğine göre, Kamulaştırma Kanunu ve bu kanunun esaslarını uygulayan Maden Kanunu, Türk Petrol Kanunu, Elektrik Piyasası Kanunu, Doğal Gaz Piyasası Kanunu, Petrol Piyasası Kanunu'dur. Kamulaştırmaya yetkili idareler ise ilgili kanunu uygulamak durumunda olan idarelerdir (MİGEM, il özel idaresi, EPDK vd). Acele kamulaştırmalarda Bakanlar Kurulu ve Asliye Hukuk Mahkemeleri yetkilidir.

Kamulaştırma kararının alınabilmesinde madenler için kamu yararı kararı, enerji projeleri için de kamu yararı kararı yerine geçmek üzere lüzum kararının alınması gerekmektedir. Maden işletmeleri için kamulaştırmaya, kamulaştırılması istenilen alandaki madenin işletme projesi ve rezerv durumu, bu alandaki madenin üretilip üretilmemesi durumunda bölgeye ve ülke ekonomisine fayda ve zararları, kamulaştırılması talep edilen alan dışında ruhsat sahası içinde başka alanlardaki rezerv durumuna göre üretim olanakları, bölgedeki alternatif üretim alanları, mülk sahibinin kayıpları, mülk sahibinin kamulaştırma sonrası sürdüreceği ekonomik faaliyet ve kamulaştırmadan nasıl etkileneceği ile ilgili hususlar, kamulaştırılması talep edilen alanın çevre ile ilişkileri gibi teknik ve sosyal içerikli tüm etkenler değerlendirilerek karar verilir. Kararlarda anılan bilgilerin nasıl dikkate alındığına ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Kamulaştırma kararlarında kamu yatırımlarında öngörülen türden ekonomik ve sosyal fayda maliyet analizlerini de içeren kapsamlı ekonomik, sosyal ve bölgesel analizler öngörülmemektedir.

Kamu kaynaklarından finansman desteği sağlanmasında toplum yararının gözetilmesi

Enerji projelerine uygun koşullu (uzun vadeli düşük faizli kredi ya da hibe) finansman desteği sağlayan kamu kuruluşlarından ilk akla gelenler, Türkiye Kalkınma Bankası (TKB), Halkbank, Ziraat Bankası, KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) ve kalkınma ajanslarıdır. Bunlar, kendi kaynaklarını ve/veya Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Birliği gibi kurum ya da kuruluşlardan sağladıkları kaynakları kullanabiliyor. Bu tür kurumlar, yabancı kaynak kullandıkları projelerde, aracılığını yaptıkları kurumların/kuruluşların önemsedikleri kriterleri gözetmektedirler. Kendi mevzuatlarında finansal destek sağlayacakları projelerde FMA'ni de kapsayan ekonomik ve sosyal analiz yaptıklarına/yapacaklarına ilişkin bilgi yoktur. Bu kurumlardan bir kısmının sağladığı desteklerin miktarları küçüktür. Küçük ölçekli destekler için FMA gibi uğraştırıcı analizlerin yapılması gerekli olmayabilir.

Nasıl Bir Kamu İşletmeciliği?

Kamu işletmelerinin ve kuruluşlarının, işlevlerini toplum çıkarları doğrultusunda yerine getirmeleri için yeniden düzenlenmeleri gerekir. Sermaye iktidarlarınca sürdürülen ve kamu sektörünü siyasal iktidarın arpalığı olarak gören, nitelikli insan gücünü yok eden yönetim anlayışı kesinlikle kabul edilemez.

Yeni bir kamu mülkiyeti anlayışıyla, kamu kurumlarının toplumsal çıkarlar doğrultusunda çalışanları tarafından yönetilmesi ve denetlenmesi; bu kuruluşların faaliyetlerinin daha verimli ve etkin kılınmasına ve böylece kamusal hizmetin niteliğinin ve niceliğinin artırılmasına imkân verecektir. Toplum çıkarının korunması için toplumdaki bireylerin bilgiye ulaşması, sorunların tartışılması ve karar alma süreçlerine katılması sağlanmalıdır. Bu yolla demokratik açıdan hesap verilebilirlik de gerçekleşecektir.

Yeniden kurgulanan ve başta emekçi halkın olmak üzere; tüm toplumun çıkarlarının korunmasını ve geliştirilmesini öngören bir kamu mülkiyeti anlayışının uygulamasıyla; kapitalist toplumun sınırları içinde bile, toplum çıkarlarının korunmasına ve sürekliliğinin sağlanmasına katkıda bulunmak imkân dâhilindedir.

Böyle bir anlayışla çalışacak olan kamu kuruluşları ve yerel yönetimler

- 1.Enerji alanındaki yatırımlarında, özel tekeller gibi, yalnızca kâr beklentisiyle hareket etmeyeceklerdir. Planlama sistematığına dayalı uzun vadeli öngörülerle, enerji ihtiyacının, tekil şirket çıkarlarını değil, toplum yararlarını ve çıkarlarını gözeterek, geniş kesimlerin sürekli yararlanmasına imkân verecek düşük maliyetle ve sürdürülebilir şekilde teminini esas alacaklardır.
- 2.Yalnızca kâr odaklı üretim yapmayarak, yeterince kârlı olmadığı durumlarda bile üretimi durdurmayıp sürdürerek, arz güvenliğini sağlama amacını gözeteceklerdir.
- 3.Gerek elektrik enerjisi üretiminin yerli ve yenilenebilir kaynaklara dayandırılması, gerekse elektrik üretiminde kullanılan enerji ekipmanlarının yurt-içinde üretimini öngören politika, yatırım projeleri ve uygulamalara öncelik ve ağırlık vererek;
- a)Özel tekellerin körüklediği elektrik fiyat artışlarının hızını kesecek ve tüketicilerin elektriği daha ucuza kullanabilmesine imkân verecektir;
- b)Yurtdışından ithal edilen enerji girdileri ithalatını azaltıp, hem dışa bağımlılığı, hem de enerji girdileri ithalatı faturasını düşürecektir;
- c)Özellikle geri kalmış bölgelerde doğrudan ve dolaylı istihdam olanaklarının artmasına imkân sağlayacaktır;
- d)Yerli sanayinin gelişimini sağlayacak, yurt içinde üretilen katma değeri arttıracak, enerji ekipmanları ithalatı faturasını düşürecektir.
- e)Mevcut fosil yakıtlara dayalı enerji üretim tesislerini ve çevreyi kirleten sanayi kuruluşlarını sıkı bir şekilde takip ederek ve denetleyerek, emisyonları azaltıcı teknik tedbirleri almalarını sağlayarak, iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarıyla mücadeleye destek verecektir.

Dünyada elektrik hizmetlerinde kamuya dönüş örnekleri

1980'lerde Şili'de "Chicago Boys" olarak adlandırılan iktisatçıların etkisi ile başlayan ve sonrasında Birleşik Krallık'ta (İngiltere'de) devam eden özelleştirmeye geçiş süreci, birçok ülkenin özelleştirme süreci gibi Türkiye'ye de model teşkil etmiştir,

• Dünya'da kamu hizmetlerinde, özellikle yerel yönetimler düzeyinde kamuya dönüş örnekleri:

Almanya'da elektrik, Fransa'da su hizmetlerinde öne çıkmakla beraber, Dünya'da özelleştirmenin model olarak alındığı, İngiltere'de de Ağustos 2019'daki sistem çökmesi nedeniyle ve elektrik ve gaz enerjilerinin karbondan arındırılmasının elektrik üretim maliyetlerine getirdiği aşırı yük ve yeni gelişmelere bağlı olarak, elektrik üretim-iletim-dağıtım sektöründe kamulaştırmaya hazırlık çalışmalarının başlatılacağı ve muhalefetteki işçi partisinin Elektrik Kamulaştırmasını programına koyacağı belirtiliyor.

• «Re-municipalisation» (Yeniden belediyecilik/belediyeleştirme) hareketi konusunda Kamu Hizmetlerini Geri Kazanmak (Reclaiming Public Services) » başlıklı yayında, dünyada bu konudaki gelişmeler irdelenmektedir. 45 ülkede küçük şehirlerden başkentlere kadar kentsel ve kırsal kesimde ele alınan 835 örnek olaydan 692'sinin kamuya geriye dönüş, 143'ünün ise yeni kamu şirketlerinin oluşturulması yönünde olduğu belirtiliyor.

• Kamu hizmetleri, özelleştirmenin (özel sektörün sahipliği, hizmetlerin dışarıdan alınması (outsourcing) veya Kamu-Özel Ortaklığı (KÖO) gibi) muhtelif formlarından, «kamunun sahipliği, kamu işletmeciliği ve demokratik kontrole doğru geçişi» anlamına geldiğini belirtiyorlar.

• Özelleştirmelerden geriye dönüş (de-privatisation) uygulamalarında, örnek olayların 445'inde sürenin bitmesinden sonra özel firma ile sözleşme yenilenmediği, 136'sında sözleşmelerin süresi içinde sonlandırıldığı (çoğunlukla su sektöründe; büyük enerji şirketlerinin varlığı nedeniyle enerji sektöründe sonlandırılan sözleşme sadece üç), 46'sında çeşitli nedenlerle özel işletmecilerin hisselerini sattığı veya çekildiği belirtiliyor.

• 1991 yılı, Dünya'da sistemli ve kapsamlı Elektrik Özelleştirmelerinin başladığı İngiltere'de elektrik enerjisi sektöründe yeniden yapılanmanın birinci yılıdır. Nükleer Elektrik ve İskoçya'da bulunan Nükleer Santral hariç, ki bunlar hala Devletin elindedir. Diğer kuruluşlar, tüm elektrik şirketleri, üretim birimleri, Ulusal iletim Şirketi, 12 adet elektrik dağıtım şirketi, iki İskoç şirketi ve diğer tüm üreticiler halen tam bir serbest rekabet ortamı içinde çalışmaktadırlar. Getirilen bu yeni rejimle birlikte değişen, sadece bu şirket ve kuruluşların sahipleri değildir, "İngiltere Deneyimi" denildiği zaman, artık tüm dünyada, İngiltere ve İskoçya'da gerçekleştirilen yeniden yapılanma ve bu yapılanma sonucunda üretim, iletim ve dağıtım işlevlerinin birbirlerinden ticari anlamda ayrılması ve bu ayrılma sonucunda da, üretim ve dağıtım sektörlerinde yaratılan serbest rekabet ortamı anlaşılmaktadır.

İngiltere, 1999 yılında elektrik piyasalarını rekabete açmış ve 2002 yılında fiyat üzerindeki kontrolünü kaldırmıştır. Elektrik piyasasını Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda olmak üzere ikiye ayıran Birleşik Krallık, 2005 yılında başlattığı çalışmayla Galler, İskoçya ve İngiltere piyasaları arasında gerekli düzenlemeleri yaparak serbest elektrik ticaretinin önünü açmıştır. Ayrıca iletim ve dağıtım şirketlerini de ayırıştırarak elektrik dağıtımını 14 bölgeye ayırmıştır. Dağıtım şirketleri özel şirketler tarafından işletilmekte olup elektrik iletimi ise İngiltere ve Galler'de NGC (National Grid Electricity Transmission)'nin şemsiyesi altında yürütülmektedir. Aynı şirket İskoçya'da sadece işletme hakkı altında iletim operasyonlarını sürdürmektedir. Öte yandan katılımın zorunlu olmadığı organize toptan satış piyasaları ile tezgah üstü piyasalar işlerlik kazanmıştır. Son olarak perakende rekabetinin önü tamamen açılarak son tüketicilere tedarikçilerini seçme hakkı tanınmıştır. Fiyat kontrollerinin kalktığı, tamamen rekabetçi bir piyasa yapısına sahip olan İngiltere'de düşük karbonlu elektrik üretimini teşvik etmek, ülkenin arz güvenliğini sağlamak ve son tüketici maliyetlerini düşürmek için 2013 yılında yapılan Elektrik Piyasası Reformuyla iki yeni enstrüman getirilmiştir: Fark Sözleşmeleri (Contract for Differences – CfD) ve kapasite mekanizması. CfD mekanizması yenilenebilir üretim santralleri için gelir garantisi sağlarken, kapasite mekanizması öngörülebilir bir nakit akışı mekanizması yaratarak arz güvenliği için geleneksel üretim teknolojilerinin ve dolayısıyla ülkenin baz yük ihtiyacının emre amade kalmasını sağlamaktadır. Ancak karbon salınımlarının azaltılması, sistem ve arz güvenliğinin önceliklendirilmesi ve dağıtık üretimin artması gibi değişen ihtiyaçlar karşısında da gerekli enstrümanlar üretilerek piyasalar evrilmeye devam ederken,

Dünya'da özelleştirmenin model olarak alındığı **İngiltere'de, Ağustos 2019'daki sistem çökmesi ve elektrik ve gaz enerjilerinin karbondan arındırılma ve yeşil olarak adlandırılma süreçlerinin, elektrik enerjisi sektörüne ağır ek maliyetler yüklediği ve rekor seviyelerde artan elektrik enerji fiyatları nedeniyle**, elektrik üretim-iletim-dağıtım'ının özel sektör denetiminde olduğu İngiltere'de günlük planlı ve plansız elektrik kesintilerinin artması (OFGEM /İngiltere'nin EPDK'mu web sitesi üzerinden bilgi edilebilir) üzerine, (1991 yılından bu güne 30 yıldır sistem operatörü olan) NATIONAL GRID COMPANY (NGC) İngiltere'deki iletim sisteminin yaklaşık %70'nin sahibi, 2021 yılı eylül ayında İngiltere'nin 4 büyük elektrik dağıtım firmasını 11 milyar USD satın almak zorunda kalması sonucunu doğurmuş;

İngiltere' nin EPDK' mu "OFGEM", 2021 yılının başlarında İngiliz Ulusal Elektrik Şebekesi' nin gelecekteki elektrik sistemi hakkında tavsiyelerde bulunurken bir "çıkar çatışması" ile karşı karşıya kalınacağına dair endişelerini dile getirerek, gelecekteki yatırım planlarından finansal olarak fayda sağlayan, enerji ağlarına da sahip. Yeni bir bağımsız operatörün NGC' nin yerini alması için çağrıda bulunmuştur.

Bunun anlamı özetle; Dünya elektrik enerjisi sektöründeki en önemli özelleştirme uygulamalarından biri olan İngiltere'de Margaret Thatcher Hükümeti zamanında 1983'de çıkarılan enerji kanununu ve 1984'de içinde Galler bölgesi de bulunan, 12 bölgede elektrik dağıtımının özelleştirilmesinden, 38 yıl sonra İngiltere'de tekrar "Kamu Eliyle Ulusal Elektrik Şebekesini Kontrol Etme" hazırlıkları yapılırken,

İngiltere ve Dünya'da ki elektrik sektöründeki gelişmelerde hal bu iken, Türkiye'mizde ise Ata sözümüz; "Zararın neresinden dönersen kardır" deyimine tamda zıt ve siyasi tercihlerle özelleştirme adı altında, Elektrik İletim Sektöründe yüzde yüz ve zarar etmeyen Tek Kamu Kuruluşu ve Stratejik Önemi olan TEİAŞ' nin yandaş şirketlere peşkeş çekilmeden önce hazırlandığı ve 3 Temmuz 2021 tarihli, 31530 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanan 4222 Karar Sayılı Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile; Özelleştirme kapsamına alınması kamu vicdanında sorgulanacaktır.

9- SONUÇ VE ÖNERİLER:

Sonuç

Devletin, işlevlerinin tanımlanması siyasal akımlara göre farklılık gösterebilmekle birlikte, faaliyetlerinde toplumun ortak yararını (da) gözetmek durumunda olduğu genel olarak paylaşılan bir görüştür. Pek çok yazında, kamu hizmetinin devletin varlık nedeni olduğu ve devletin/idarenin kamu hizmetlerini yerine getirirken kamu yararını gözetmesi gerektiği görüşü yer almaktadır. Buna göre:

i) Devlet, kamu hizmeti alanına dâhil olan enerji ile ilgili yasama ve yürütme etkinliklerinde (de) kamu/toplum yararını gözetmek durumundadır.

ii) Kamu yararı kavramı bulanık, kişilere, durumlara ve zamana göre değişebilmektedir. Bu nedenle yasama ve yürütme ile bunların faaliyetlerini denetlemek durumunda olan yargının kararlarının toplum yararına olup olmadığını ya da toplum yararına olan seçeneklerden hangisinin daha yararlı olduğunu belirlemede, üzerinde uzlaşmış, ölçülebilir ve nesnel kriterlerin ve analiz tekniklerinin kullanılmasına ihtiyaç vardır. Her biri topluma farklı etkileri analiz eden Çevresel analiz (ÇED), Ekonomik Analiz, Sosyal Analiz, Sosyo-kültürel Analiz, Bölgesel Analiz gibi pek çok pozitif ve normatif analiz tekniği sonuçlarının birlikte değerlendirilmesiyle bu ihtiyaç karşılanabilir.

iii) Kamu hizmetlerinde toplum yararının gözetilmesine ilişkin usul ve esasların, ilgili tüm mevzuatta yer alması gerekirken, başta Anayasa olmak üzere tüm ilgili mevzuatta yapılan incelemede görülmüştür ki; yalnızca yürürlüğe konulması hâlinde etkisinin 10 milyon TL'yi geçeceği tahmin edilen kanun, KHK vb düzenlemeler ile proje maliyeti 5 Milyon TL ve üzerinde olan yeni kamu yatırım projesi tekliflerinde, anılan türden analizlerin yapılması öngörülmektedir. Dolayısıyla da, yürürlüğe girecek mevzuat ile kamu yatırım projelerinde toplum yararı varlığına ya da yokluğuna dair bir kanaatin oluşmasında, yürürlükteki mevzuat yeterlidir denebilir. Ancak var olan hükümlerin de lâyıkıyla uygulanmadığı anlaşılmaktadır.

iv) Özel hukuk tüzel kişilerine ait enerji yatırımlarında toplum yararının gözetilmemesi ile ilgili olarak mevcut durumun çarpıklığı şöylesi bir örnekle açıklanabilir: Devlet; topluma ait olan örneğin linyit, hidrolik gibi doğal kaynakların elektrik enerjisi üretiminde kullanılması için birilerine ruhsat/izin/lisans ya da anlaşmalarla ayrıcalık veriyor; onları yatırıma teşvik etme adına bazı gelirlerinden feragat ediyor; çevrenin bir ölçüde de olsa kirlenmesine/tahrip edilmesine rıza gösteriyor; bazı insanları yerinden yurdundan etme pahasına özel kişilere ait bazı taşınmazları kamulaştırıp ve/veya kendisine (Devlete/topluma) ait bazı arazileri ruhsat ya da lisans sahibine tahsis ediyor; projelerine kredi ya da hibe vererek finansman desteği sağlıyor. Ama, topluma ait bunca kaynağı bir projeye tahsis ederken, söz konusu projede toplum yararının var olup olmadığını incelemiyor ya da nesnel kriterlerle ölçmüyor. Bir projede toplum yararı varlığının nesnel kriterlerle kanıtlanmaması, öznel kriterlere dayandırılması, o projenin toplum yararına olmayabileceği, bir başka ifade ile belli kişilerin çıkarına/yararına hizmet edebileceği anlamına gelir ki, bu da hukuk devleti tanımı ile bağdaşmaz.

Öneriler

Enerji sektöründe toplum yararının gözetilmesini sağlamaya yönelik öneriler şöyle özetlenebilir:

a) Yasama ve yürütme etkinliklerinin temel hedefinin kamu yararı kavramı olduğu ilkesi genelde tüm kamu hizmetlerinde, özelde de enerji sektöründe hayata geçirilmelidir. Bu amaçla;

i) Devletin etkinliklerinde toplum yararı olup olmadığına dair kararlar; öznel, muğlak, ölçülemeyen takdir haklarına değil, mümkün olduğunca, üzerinde uzlaşmış analiz tekniklerine ve nesnel, ölçülebilir kriterlere dayandırılmalıdır.

ii) Yürürlükteki Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ciddiyle uygulanmalı; yürürlüğe girecek mevzuatın tartışmalarına toplumun en geniş kesiminin katılması sağlanmalı; Düzenleyici Etki Analizi Rehberinin eksiklikleri ve kusurları uygulamada kazanılacak deneyimler ışığında giderilmeli; topluma yarar sağlayacağı anılan türden analizlerle kanıtlanamayan hukuksal düzenlemeler yürürlüğe konulmamalıdır.

iii) Tüm ilgili mevzuattaki eksiklikler giderilmelidir. Yani başta Anayasa olmak üzere; mineral, petrol ve jeotermal kaynaklara ruhsat verilmesi, Su Kullanım Hakkı Anlaşması, ÇED Olumlu Kararı, lisanslama, yatırımlarda devlet yardımları, kamulaştırma kararı, kamu kaynaklarından proje finansmanı sağlanması gibi işlemlerle ilgili tüm mevzuata ve bu mevzuatı uygulamakla görevli tüm kamu idarelerinin mevzuatına, kamu hizmetlerinde toplum yararının gözetilmesine yönelik açık ve kesin ifadeli hükümler konulmalıdır.

iv) Topluma ait kaynakları kullanmak için kamu idarelerinden lisans/izin/ destek vb talep eden tüm ya da en azından belirlenecek eşik değerlerin üstündeki özel sektör enerji yatırım projeleri için de, çevresel analizlere ek olarak, ekonomik, sosyal, bölgesel analizler yapılmalı; bunu sağlayabilmek için anılan taleplere yönelik başvurularda kamu yatırım projeleri için zorunlu tutulana benzer formatta fizibilite raporlarının sunulması zorunlu olmalı; sözü edilen ekonomik, sosyal ve bölgesel analizlerin layıkıyla yapılması sağlanmalı; topluma faydası maliyetinden (zararından) fazla olacağı bu tür analizlerle kanıtlanmayan enerji yatırım projelerinin gerçekleştirilmesine izin/lisans/destek verilmemelidir.

•a) Aynı yörede/havzada birden fazla proje gerçekleştirilmesinin söz konusu olduğu durumlarda, anılan analizler projelerin toplam etkilerini dikkate alacak biçimde yapılmalıdır.

- b) Her proje için ÇED ile bağlantılı olarak bir kez yapılacak bu tür analizler, tüm ilgili idarelerin kararlarına dayanak oluşturabilmelidir.
- c) Yasama ve yürütmenin, kamu yararı olduğuna/olmadığına dair kararlarını, anılan analiz sonuçlarına dayandırmasıyla, kamuya ait kaynaklar daha etkin ve verimli kullanılabilir, Anayasa Mahkemesi ve özellikle idare mahkemelerinin yükü azalabilecek, toplum yararına olmayan düzenlemeler/projeler daha kolay engellenebilecek, toplum yararına olanlara karşı dirençler azalabilecek ve planlardaki hedeflere ulaşma olasılığı artacaktır.
- d) Ekonomik ve sosyal analiz kapsamındaki FMA ile diğer bazı analiz tekniklerinin uygulanması, sağlıklı veri tabanı, iyi işleyen iş süreçleri ve yetişmiş insan gücünü gerektirir. Bu koşullar sağlanmalıdır.
- e) Bu analiz tekniklerinin her derde deva olmadığı bilinmektedir. Her şeyden önce, bir düzenleme ya da bir enerji tesisinin, toplumdaki bireylerin çoğuna fayda sağlasa bile, bazılarında zarar verebilmesi mümkün olduğundan, nimet ve külfetlerinin paylaştırılmasında herkesi memnun edebilecek kriterlerin bulunması her zaman kolay olmayacaktır. Ayrıca, fayda maliyet analizinin pahalı, zaman alıcı ve her duruma uygulanamaması gibi zaafı da vardır. Ancak bu zaafın, onun uygulanmasına engel teşkil etmemesi gerektiği, zaafına karşın, bir girişimin topluma etkilerini ölçmede anılan teknikleri kullanmanın, hiçbir şey yapmaktan daha iyi olacağı düşünülmektedir.
- f) Yukarıda sayılan öneriler gerçekleştirilip toplum yararı kavramı hukuksal güvenceye kavuşturulsa ve belirtilen diğer koşullar sağlansa bile, somut olaylarda oluşacak yararlıardan toplumun geniş kesimlerinin alacağı payların, ancak toplumsal süreçler ve sınıf mücadeleleri tarafından belirlenebileceği unutulmamaktadır. Dolayısıyla, son önerimiz de, toplum yararını dert edinen herkesin, mevcut koşullarda tüm kamu hizmetlerinde toplum yararının olabileceğince sağlanması adına siyasete katılmanın meşru araçlarını kullanarak toplumsal süreçleri etkilemeye çalışmasıdır.

KAYNAKÇA:

- Council of European Energy Regulators (CEER), Benchmarking Report 6.1 on the Continuity of Electricity and Gas Supply Data update 2015/2016, 26-July-2018
- The International Renewable Energy Agency (IRENA), Renewable Power Generation Costs in 2019
- European Network of Transmission System Operators for Electricity (ENTSO-E), Türkiye 31 Mart 2015 Sistem Çökmesi Raporu, 21 Eylül 2015
- 2019 Yılı Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri, TEDAŞ, Aralık 2020
- 2020 Yılı Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri, TEDAŞ, Ekim 2021
- 2019 Yılı Türkiye Elektrik İletimi Sektör Raporu, TEİAŞ, Mayıs 2020
- 2019 Yılı Elektrik Üretimi ve Ticareti Sektör Raporu, EÜAŞ, Mayıs 2020
- Dünya Enerji Konseyi Türkiye, Türkiye Enerji Piyasaları Araştırmaları Raporu, Kısım 1 Mevcut Durum Analizi, Temmuz 2018
- Dünya Bankası, Enerji ve Madencilik Küresel Uygulaması Avrupa ve Orta Asya Bölgesi, Türkiye Enerji Sektöründe Dönüşüm-Önemli Aşamalar ve Zorluklar Rapor No: ACS14951, Temmuz 2015
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Elektrik Piyasası Uygulama El Kitabı, Nisan 2003
- Osmanlılardan Cumhuriyete Elektrik, Osman BAHADIR, Birinci Basım, Eylül 2020
- Cumhuriyet Tarihimizin Övünülecek Bir Projesi Köylerimizin Elektriklendirilmesi 1970-1990, F. Behçet YÜCEL, Birinci Baskı, 2016
- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Elektrik, Prof. Dr. Vahdettin ENGİN, Prof. Dr. Ufuk GÜLSOY, İETT Yayınları Dizisi -18, 2016
- T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Türkiye'de Elektrik Enerjisinin Tarihi Gelişimi: 1902-2000, Emine EROL, 2007
- Türkiye'nin Enerji Görünümü, 16.1 Elektrik Sektöründe Piyasalaştırma Özelleştirme Uygulamaları ve Sonuçları, 26-28 Kasım 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 16. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde yapılan sunumun yeniden düzenlenmiş hali, Nilgün ERCAN
- TMMOB Su Politikaları Kongresi, Türkiye'de Elektrik Enerjisinin Tarihsel Gelişimi ve Yeni Piyasa Düzeni İçerisinde Hidroelektrik Enerjinin Yeri, Ayla TUTUŞ, Ankara, 21-23 Mart 2006
- Kamu Hizmeti: Tabula Rasa Avrupa Birliği Sürecinde Nasıl Doldurulacak, Cem Çağatay ORAK, TBB Dergisi, Sayı 68, 2007
- 3-5 Aralık 2015 tarihlerinde düzenlenen TMMOB 11. Enerji Sempozyumuna sunulan Enerjide Toplum Yararı adlı bildiri. Mehmet KAYADELEN, Prof. Dr. Aziz KONUKMAN, Oğuz TÜRKYILMAZ
- Atıl Kalan Doğalgaz Santrallerinin Ekonomik Etkileri, EMO İzmir Şubesi Enerji Komisyonu 2020, Bülent UZUNKUYU, Sadettin GÜLDAR, İsmail KAYA
- Devlet büyürken, kamusalılık hızla tasfiye ediliyor, Mustafa Durmuş, 11 Nisan 2021, T24 Bağımsız İnternet Gazetesi